WITH AUTHOR
Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

एल्० पी० जैन

ह्यांची

संकेत-लिपि

मराठी शॉर्ट-हॅण्ड

[MARATHI SHORT-HAND]

भाग २ रा

५६ म
५

आविष्कारक व प्रकाशक

एल्. पूनमचन्द जैन, ब्यावर

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ओ३म्
पुस्तक संख्या 2६ म/२(ख)
पञ्जिका-संख्या २२५४१
पुस्तक पर सर्व प्रकार की निशानियां लगाना वर्जित है। कोई सज्जन पन्द्रह दिन से अधिक देर तक पुस्तक अपने पास नहीं रख सकते। अधिक देर तक रखने के लिये पुनः आज्ञा प्राप्त करनी चाहिये।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

५५४१
Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CHECKED 1973
Initial

गुरुकुल कांगड़ी पुस्तकालय
५६.५/५८/व
२५५४१
गुरुकुल कांगड़ी

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

एल्० पी० जैन

ह्यांची

संकेत-लिपि

[सर्व भाषांचें शॉर्ट-हँड]

मराठी भाषेमध्यें

—×—

भाग २

—×—

आविष्कारक व प्रकाशक

एल्. पूनमचन्द जैन, ब्यावर

—0—

प्रथमावृत्ति १००० — इ. स. १९४१ — मूल्य सव्वा रुपया

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

L.P. Jain's "SANKET LIPI."

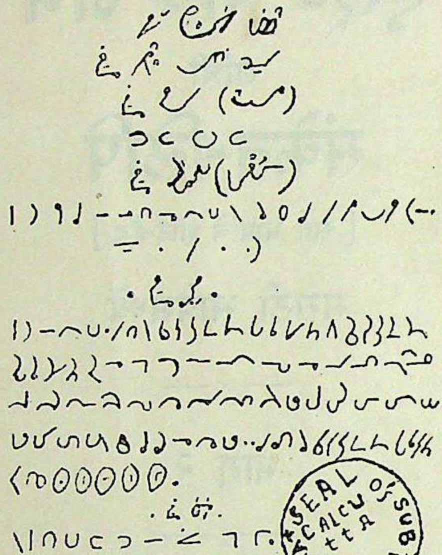

Rd Seal copy.

SEAL OF SUB REGISTRAR CALCUTTA

Registered at the Registrar's office, Calcutta, vide No. 1600 dated the 5th Oct. 1931, under, Act No. III 1914 & Act No XXV 1867.

COPY RIGHT 1931

(Under Act No. 3 of 1914 and Act No. 25 of 1867.)

'L. P. Jain's Sanket Lipi (Short hand for all languages)' is the exclusive property of L. Poonam Chand Khinvensra, in the British Empire as well as in all countries included in Berne Convention, and it will be an infringement of such copyright if it be reproduced in any manner or form without written permission.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

ACCEPTANCE OF THE SYSTEM

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

THE INDIAN MERCHANTS' CHAMBER

BOMBAY, 23rd Nov. 1940

FROM,

J. K. MEHTA, M. A.
Secretary, Indian Merchants' Chamber.

TO,

L. P. JAIN, Esq.
Beawar.

The Board have accepted your System of Short-Hand for the purpose of this Chamber's examinations.

Yours faithfully

(Sd.) **J. K. Mehta,**
Secretary.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ACCEPTANCE OF THE SYSTEM

THE LONDON CHAMBER OF COMMERCE,

LONDON,

RR/VT 24-2-1938

Commercial Education Department

.........It is true that we have agreed to include your system amongst those accepted for our examinations.........

(Sd.) **Robert E. T. Ridout,**
Principal,
Commercial Education Dept.

L. P. Jain, Esqr.,
L. P. Jain's Sanket Lipi (Short-Hand)
BEAWAR
[India]

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

भूमिका

—:०:—

बऱ्याच दिवसांपासून एका गोष्टीचा अभाव फारच जाणवत असे. ती म्हणजे व्यावहारिक रीत्या यशस्वी अशी भारतीय भाषांची संकेत-लिपि होय. विसाव्या शतकाच्या प्रगतिपर युगांत सभा, संमेलनें, व्याख्यानें ह्यांची गर्दी होत असूनहि योग्य रीतीनें संकेत-लिपीद्वारा लेखांकित करून त्यांचें कायम स्वरूपाचें वाङ्मय बनविण्याचें महत्त्वाचें कार्य अतिशय अवघड होऊन बसलें आहे. कांहीं महानुभावांच्या अनुपम व्याख्यानांचा सविस्तर रिपोर्ट पुस्तक-रूपानें कायमचा संग्रहीं ठेवण्याची अनावर आकांक्षा असूनहि तें साध्य होत नाहीं. ह्या एकाच दृष्टीनें पाहतां **रा. एल्. पी. जैन** ह्यांनीं निर्माण केलेली संकेत-लिपि अगदीं योग्य वेळीं जन्मास आली असून तिच्यायोगें एक महत्त्वाची उणीव भरून निघाली आहे ह्याबद्दल कोणाचेंच दुमत होणार नाहीं.

सध्यांच्या व्यावसायिक आणि व्यापारिक उन्नतीच्या धकाधकीच्या युगांत वेळेचा अपव्यय वांचविणारें साधन निर्माण होणें अत्यंत आवश्यक होतें. हिंदी व्यापाराच्या उन्नतीमध्यें कार्यक्षम अशा संकेत-लिपीचा अभाव हें एक मोठेंच विघ्न होतें. व्यापारी लोकांना रोज हजारों पत्रें लिहावीं लागतात आणि त्यांमध्यें वेळ आणि उत्साह ह्यांचा फार अपव्यय होतो. संकेत-लिपीच्या आविष्कारानें विशेषत:

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

त्यांची फार सोय झालेली आहे. लेखकांसहि हिचा फार उपयोग होण्यासारखा आहे. आपले विचार संगतवार मांडून एक लहानसें पुस्तक तयार करण्यास आज लेखकाला कित्येक महिने लागतात. विचारांचें काहूर माजलें असतां सर्वच लेखांकित होत नाहींत, किंबहुना अर्धे विचारहि पुरते मांडले जात नाहींत हा अनुभव प्रत्येकास असेल. अशा वेळीं लिपि-लेखकांकरवीं थोडया वेळांत बरेच विचार मांडण्याचें साधन हातीं आलें तर तें कोणास नको वाटेल? ह्यामुळें मोठमोठीं पुस्तकें अल्प वेळांत जन्मास येऊन वाङ्मयविस्तारास किती मदत होईल ह्याचा विचार वाचकांनींच करावा. त्याचप्रमाणें वर्तमानपत्रें, वार्ताहर, शिक्षणसंस्था ह्यांचीहि बरीच गैरसोय दूर होणार आहे.

रा. जैन ह्यांच्या पद्धतीचे विशेष असे आहेत कीं, त्यांमुळें त्यांची संकेत-लिपि जास्त व्यापक आणि सुलभ झाली आहे. भारतीय भाषांच्या संकेत-लिपींचे कांहीं प्रकार ह्यापूर्वी निर्माण झाले आहेत. परंतु ते सर्व इंग्रजीच्या पिटमन शॉर्ट-हॅंडचे अनुकरणात्मक असल्यानें मूळ इंग्रजी संकेत-लिपीचे दोष त्यांतूनहि आले आहेत. पिटमनची लिपि ध्वनीवर आधारली असली तरी पुढें पुढें संकेत शब्दमूलक झाल्यानें त्यांची संख्या फार वाढते आंणि ते सर्व लक्षांत ठेवून योग्य वेळीं उपयोगांत आणण्यामध्यें मेंदूवर अतिशय ताण पडतो. ही लिपी अत्यंत कष्टसाध्य असल्यानें सर्वांनाच ती सुलभ होऊं शकत नाहीं. **रा. जैन** ह्यांची संकेत-लिपि केवळ ध्वनीवर आधारलेली असल्यानें तिच्या द्वारें कोणत्याहि भाषेंतील शब्द

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

चटाचट टिपून घेतां येतात. भारतवर्षांत इतक्या भिन्न स्वरूपांच्या भाषा आहेत कीं, त्या सर्वांच्या ठायीं एकच संकेत-लिपि बनविण्याचें कार्य किती दुष्कर आहे ह्याची कल्पनाच करावी. **रा. जैन** ह्यांनीं ह्या बिकट कार्यांत प्रथित यश संपादन केलें आहे. त्याबद्दल त्यांचें कौतुक करावें तेवढें थोडेंच होय.

त्यांची पद्धति अगदीं सुलभ आहे. तिच्यांत संकेत फारच थोडे आहेत आणि लिहिण्यांत संकेत जोडावे लागत नसल्यानें वाचण्यांत बिलकुल घोटाळा होत नाहीं. पांचसहा महिन्यांच्या परिश्रमानें लिपिलेखक मिनिटास १०० ते १२० शब्द टिपून घेऊं शकतो. शिवाय एकानें लिहिलेलें लघुलेखन दुसरा बिनासायास सहज वाचूं शकतो. ह्या एकाच गोष्टीचा नेहमींच्या व्यवहारांत किती उपयोग आहे हें सांगण्याची जरूरी नाहीं.

रा. जैन ह्यांच्या लघुलिपीचा हा दुसरा भाग आहे. सर्व पुस्तकाची रचना सुलभतेच्या दृष्टीनें विद्यार्थ्यांच्या अत्यंत सोईची अशी केलेली आहे. पहिल्या पुस्तकांत ध्वनींचे संकेत सांगून त्यांच्या संयोगानें साधे शब्द व वाक्यें ह्यांची रचना कशी करावी तें शिकविलें आहे. फक्त एका आठवड्याच्या अभ्यासानें विद्यार्थी ह्यांना आत्मसात् करूं शकतो. पुस्तकाच्या ह्या दुसऱ्या भागांत संयुक्त वर्ण आणि त्यांचे नियम सांगितले असून त्यानंतर अभ्यासा-साठीं प्रगतिपर काठिण्याचे धडे, गतीच्या वाढीसाठीं शब्दसंख्या दाखविणाऱ्या रेघांनीं अंकित असे पद्धतशीर संग्रहित केले आहेत. त्यामुळें लघुलेखन-विद्यार्थ्यांची फार सोय झाली आहे.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ह्या पद्धतीच्या विद्यार्थ्यांनीं मराठी भाषेचा गंधहि नसतांना मराठी भाषणाचा रिपोर्ट बिनचूक घेतलेला मीं पाहिला आहे. हें अभिनंदनीय असून शिवाय ह्या पद्धतीची सर्वग्राहकताहि त्याच्या योगानें सिद्ध होते. मला विश्वास वाटतो कीं, हिंदुस्थानांतील कोणत्याहि भाषेंतील रिपोर्ट शब्दशः घेण्याची सोय ह्या एकाच पद्धतींत असल्यानें ती देशभर लोकप्रिय होण्यास वेळ लागणार नाहीं.

ह्या पद्धतीच्या हिंदी, गुजराथी, इंग्रजी आवृत्त्या निघाल्या असून ही प्रस्तुत मराठी आवृत्ति प्रसिद्ध होत आहे. **रा. जैन** यांनीं शिकविलेल्या विद्यार्थ्यांनीं हिंदी साहित्य-संमेलनें, मध्यप्रांत कायदेमंडळ, शिवाय देशी संस्थानांतील कायदेमंडळें वगैरेमधील कार्यवाही व विद्वानांचीं व्याख्यानें अचूक लेखांकित करून कीर्ति संपादन केली आहे. त्याचप्रमाणें देशांतील धुरंधर विद्वानांनीं हिची मुक्तकंठानें प्रशंसा केली आहे. आतां ह्या मराठी आवृत्तीच्या प्रसिद्धीकरणानें मराठी वाचकांची आणि विद्यार्थ्यांची एक मोठी गैरसोय दूर होत असून, हिचा ते भरपूर फायदा घेतील ह्याबद्दल मला बिलकुल शंका वाटत नाहीं.

रा. जैन यांनीं मराठी-भाषीयांवर फार मोठे उपकार केले आहेत, याबद्दल त्यांचें अभिनंदन करावें तितकें थोडेंच होय.

सदाशिव वामन जोशी, एम्. ए.,
प्रो. सनातन धर्मप्रकाशक कॉलेज, ब्यावर

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

संकेत-लिपीचा वर्ग उघडणारांस विशेष सूचना

या लिपीमध्यें इतर शॉर्ट-हँड पद्धतीप्रमाणें वाक्यसंकेत (वाक्याकरितां एक विशिष्ट खूण) आणि शब्दसंकेत (एकाकरितां एक विशिष्ट खूण) नाहीं. त्यामुळें ही लिपि इतकी सोपी आहे कीं, मराठी चौथ्या किंवा पांचव्या इयत्तेंत शिकणाऱ्या विद्यार्थ्यांस सुद्धां थोडक्या श्रमांनीं ही कला अवगत करतां येईल. परंतु शिकणाऱ्यांकरितां एखादा ट्रेन्ड शिक्षक असणें इष्ट आहे. कारण इतकेंच कीं शिकण्याची दिशा चुकीची असूं नये.

चंपा इंटरमीजिएट कॉलेज, मथुरा, त्याचप्रमाणें इतर कित्येक शाळांतून ही लिपि शिकविण्याकरितां शिक्षकांची मागणी आमचेकडे करण्यांत आली आहे. आणि त्याप्रमाणें शिक्षक पुरविण्याचे आम्हीं पुरेपूर प्रयत्नहि पण केले. परंतु कोणताहि शिक्षक महिना ६० रु.पेक्षां कमी पगारावर जाण्यास तयार होईना; आणि या शिक्षकांची जरूरी असणाऱ्या संस्थांना ६० रु. पगार फार भारी वाटूं लागला. त्यामुळें त्या संस्थांनीं कमी पगारावर अन्-ट्रेण्ड शिक्षकांची योजना केली; पण त्यांतून निष्पन्न काय होणार? वर्ग चालविण्यांत यावें तसें यश अर्थातच आलें नाहीं. याचा परिणाम म्हणजे, थोडक्याच दिवसांत वर्ग बंद करणें भाग पडलें.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ही उणीव पाहून ती दूर करण्यासाठीं आम्हीं 'श्रीजैन वीराश्रम, ब्यावर' या संस्थेंत संकेत-लिपीचा एक वर्ग ता. ११ जून १९३८ पासून सुरू केला. या ठिकाणाशिवाय ग्वाल्हेर, कोटा, महीअर (मध्यप्रांत), मंडी, विलासपूर (सिमला हिल्स) इत्यादि शहरांतून बऱ्याच विद्यार्थ्यांनीं स्वखर्चानें किंवा त्या त्या संस्थानच्या राजांच्या खर्चानें येथें येऊन आपला शिक्षणक्रम पुरा केला; आणि त्यांत अभिनंदनीय प्रगति केली. हे विद्यार्थी आज आपापल्या गांवीं जाऊन तेथें, हायकोर्टांसारख्या महत्त्वाच्या ठिकाणींहि मोठमोठ्या पगारांवर काम करीत आहेत. यांपैकीं कांहींचीं नांवें या पुस्तकाच्या शेवटीं दिलीं आहेत.

कोणत्याहि भाषेंतील संकेत-लिपीचा वर्ग उघडण्याची कोणत्याहि संस्थेची इच्छा असेल तर त्या वर्गांकरितां शिकवणारा शिक्षक 'श्रीजैन वीराश्रम, ब्यावर' या संस्थेंत ३ ते ६ महिनेपर्यंत पाठविण्यांत यावा. एका शिक्षकाचा महिना सरासरी खर्च रु. २५ येईल. त्यांत राहणें, जेवणें, शिक्षणाची फी वगैरे सर्व बाबी अंतर्भूत आहेत. ३ महिने चांगल्या रीतीनें शिक्षण घेऊन ट्रेण्ड झाल्यानंतर तो शिक्षक दर मिनिटास ८० शब्द या गतीनें लिहूं शकतो; आणि तो ज्यूनिअर शिक्षक होईल. ६ महिने शिक्षण घेतलेला शिक्षक सीनिअर होईल; आणि त्याची लिहून घेण्याची गति दर मिनिटास १०० ते १२० शब्द होईल. हा शिक्षक स्वतः तर

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

भाषणाचे रिपोर्ट घेऊं शकेलच, पण रिपोर्ट घेण्यासाठीं दुसरेहि विद्यार्थी तो तयार करूं शकेल.

विशेष चौकशीसाठीं '**श्रीजैन वीराश्रम, ब्यावर (अजमीर)**' या पत्त्यावर पत्रव्यवहार करावा.

निवेदक

एल्. पुनमचंद जैन, ब्यावर

(अजमीर)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

वर्ण जोडण्यांची आवश्यकता

———ooo———

मराठींत पुष्कळ वर्ण असे आहेत कीं, ते लिहितांना लेखणी उचलावी लागते आणि एक शब्द लिहितांना तर कित्येक वेळां लेखणी उचलावी लागते. ह्यामध्यें वेळ फार जातो. शीघ्र लेखनांत अत्यंत जरूर असते ती ह्या गोष्टीची कीं, एक शब्द लिहिण्यांत लेखणी मुळींच उचलावी लागूं नये. संकेत-लिपींतील सर्व वर्ण असे आहेत कीं, ते लिहिण्यांत लेखणी उचलण्याची जरूर नाहीं आणि ते एक दुसऱ्यास अशा रीतीनें जोडतां येतात कीं, जोडल्यावरहि संशय उत्पन्न होऊं शकत नाहीं. पुढील धड्यांतून प्रत्येक वर्ण हरएक समूहांतील दुसऱ्या वर्णाशीं कशा रीतीनें जोडला जातो हें सांगितलें आहे.

———

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ १ ला

'\' शीं सर्व वर्ण जोडण्याची रीति

(१) \ शीं पहिल्या आणि दुसऱ्या समूहांतील वर्ण खालील बाजूस जोडले जातात.

(२) \ शीं तिसऱ्या व चौथ्या समूहांतील अक्षर आणि ⌒ आणि ⌣ हे बरोबरीनें जोडण्यांत येतात.

(३) \ शीं पांचव्या व सहाव्या समूहांतील अक्षरांपैकीं ✓,), (आणि ·) खालच्या बाजूस जोडले जातात. (आणि ⌣ सोडून बाकीचे सर्व वर्ण सोईप्रमाणें वर किंवा खालीं जोडले जातात !

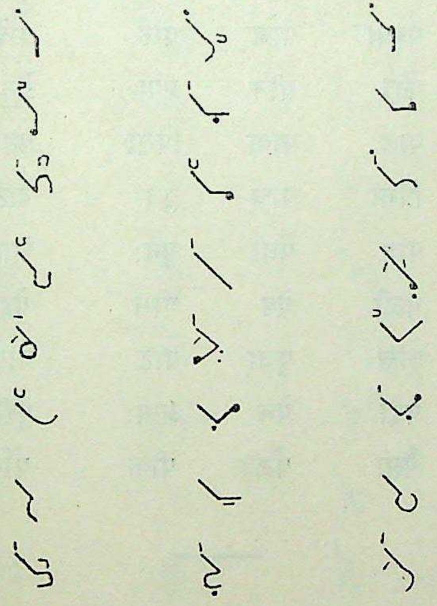

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ २ रा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

पंक	पंज	पेट	पाणि	पीत	पद
पंगु	पांड	पन्ना	पाप	प्रभा	प्रमा
पाय	परि	पल्ला	पवि	पशु	पाहे
पक्ष	पोई	पक्का	पाग	पंचा	पंजा
पटु	पांडु	पाणी	पंत	पाद	पान
पापी	प्रभु	प्रेमा	पूय	पारा	फूल
पाव	पास	पिहा	पक्षी	फुई	पंख
पागा	पच्ची	पाज	पाठ	पाडें	पेणा
पति	पेंदी	पीन	प्रपा	प्रेम	पेय
पुर	पाल.	पावां	पिसा	पहा	पेक्षां
पंखा	पिंगा	पाच	पुंज	पाटी	पिंड
फण	पात्र	पेंधा	पुनः	फाम	प्राय
पुरा	पळी	पेव	पीस	पेह	पाक
पोंग	पांच	पुजा	पाट	पाढा	पेणी
पिता	पैदा	पेन	प्रायः	पुरी	पीलु
पोव	पैसा	पोहा	पीक	पोंग	पेच

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ३ रा

'\' शीं सर्व वर्णांची जोड

(१) \ शीं पहिल्या व दुसऱ्या समूहांतील वर्ण खालीं जोडण्यांत येतात, परंतु \ शीं । मिळाला असतां अनुस्वाराच्या पूर्वीं जोडण्यांत येतो.

(२) ✓ शीं ∩, ○ आणि चौथ्या गटांतील वर्ण बरोबरीनें जोडण्यांत येतात आणि ∪ खालीं जोडला जातो.

(३) \ शीं पांचव्या आणि सहाव्या गटांतील वर्णांपैकीं ✓, (,) आणि •) खालच्या बाजूस /, ⁄ आणि / वरती आणि ⌢ आणि ⌣ बरोबरीनें जोडण्यांत येतात.

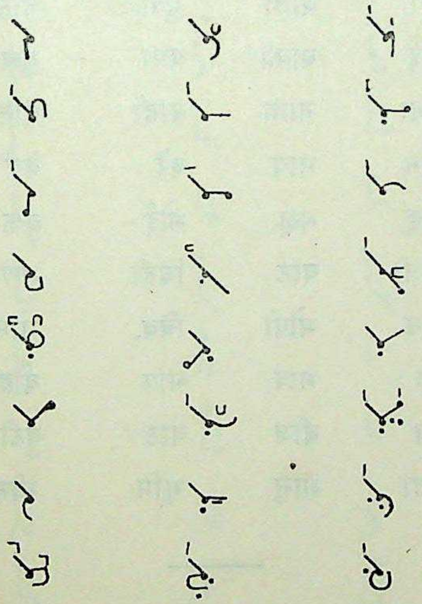

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ४ था

संकेत-लिपींत लिहा

बक	ब्राई	बग	बाच	वाज	बट
बडा	बाण	बात	बंद्	वन	बाप
बंब	बोम	बाया	वर	वळ	बाव
बशी	बहि	बक्षी	बाऊ	वंका	बगी
बांच	बाजा	बंटु	बाढ	बंडी	बाणी
बेंत	बंदी	बिन	बापु	बमा	भाम
भय	बरा	बाळा	बुवा	बांस	बाही
भक्ष	बोई	वाकी	वाग	बुचा	बाजू
बट्टी	बेणा	भाता	बांदी	बीन	भूप
बाबा	भीम	भाय	बरें	वेळ	भव
बेश	बाहु	भक्ष	भोई	बुक	बिघा
बूच	बाजी	बाट	बिडी	भाण	भीत
बाधा	भान	भोपी	बिंब.	भोम	भूय
बारी	बैल	भाव	भाग्र	बोह	भक
बिघा	बूच	बीज	बाठ	बुटी	भ्रूण
भीति	बिदा	भांनु	भूमि	भीरु	भाव

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ५ वा

' | ' शीं सर्व वर्णांची जोड

(१) । शीं पहिल्या आणि दुसऱ्या समूहांतील अक्षरें आणि ✓,), (, आणि ·) खालच्या बाजूस जोडण्यांत येतात; परन्तु १ मिळतांना १ चें टिंब क-च्या मागें असलें पाहिजे.

(२) । शीं तिसऱ्या आणि चौथ्या समूहांतील अक्षरें आणि ⌢ आणि ⌣ बरोबरीनें जोडलीं जातात.

(३) । शीं ✓ सोडून पांचव्या समूहांतील सर्व अक्षरें वर जोडलीं जातात.

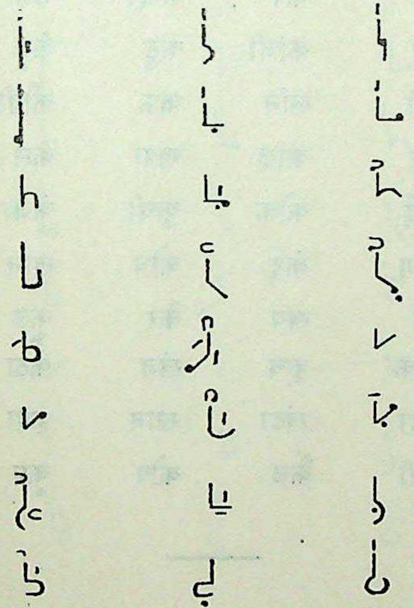

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ६ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

काक	काग	कच	कई	कज्जा	कट
कंड	कण	कंथ	कुंद	कान	कंप
काबू	काम	कया	कर	कल	काव
कशा	कांहीं	काळ	काख	खग	कच्छ
काज	कटि	कडी	कणी	कथा	कैद
कोन	कपि	कुम	कृमि	काया	कार
कलि	केव	काय	काहो	कक्षा	केकी
खागें	कुच	कांजी	कटु	कंडू	किण
कंथा	कैदी	खनि	कफ	कोबी	कोम
क्रय	कीर	काल्ह	खवा	कंस	कुहा
कुक्षि	कोई	कोक	कुची	कुंजा	कंठ
कडे	कोण	कंदु	क्रोध	खान	काफी
खाबू	क्रम	खय	केर	कूल	खेव
काशी	खाक	कूच	खंज	कंठा	कोडी
खाणें	कदा	खंदा	खान	कृपा	खूब
खेम	खारी	कैल	कोष	कूप	कुश

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ७ वा

‘) ’ शीं सर्व वर्णांची जोड

(१) १ शीं पहिल्या आणि दुसऱ्या गटांतील अक्षरें आणि ✓, (,) आणि ·) खालीं जोडले जातात.

(२) १ शीं तिसऱ्या आणि चौथ्या समूहांतील अक्षरें आणि ⌒ आणि ⌣ बरोबरीनें जोडण्यांत येतात.

(३) १ शीं ✓ सोडून पांचव्या समूहांतील अक्षरें वर जोडण्यांत येतात.

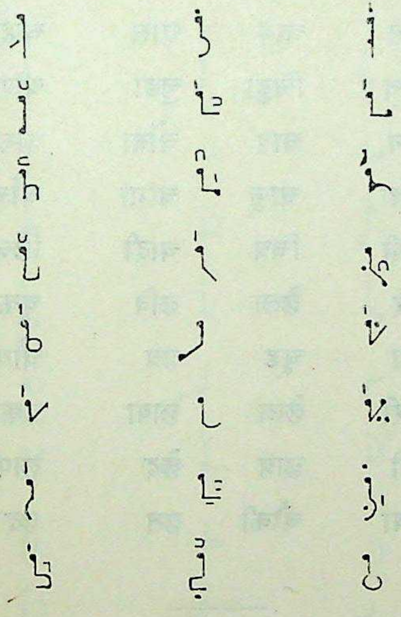

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ८ वा

संकेत-लिपींत लिहा

चक	चंग	चाइ	चंचू	चीज	चट
चंड	चण	चात	चंदा	चुना	चप
चावा	चमू	चय	चर	चाळ	चव
चाष	चाह	चक्षु	छाड	चक्र	चंगा
चांच	चोज	चाटु	चढ	चणा	चित्त
चंद	चैन	चंपू	चिंब	चाम	चोय
चारु	चील	चाव	चास	चोहा	चक्की
चांग	चोंच	चिट्ठा	चुडा	चीण	चित्र
चंद्र	छान	चाप	चोंबा	छाया	चिर
चूळ	चोवा	चाकू	चांगा	चोंचा	चीट
चुडी	चुणी	चित्र	चांदी	छिन्न	चीप
छब	चोर	छेला	छवि	चूक	छाग
चोंचा	छटा	चूड	छत्र	चौथ	छापा
छबी	चौरी	छेला	छावा	छक्का	छाप
छोटा	छडी	छात्र	छेद	छापी	छुरी
छल्ला	छावा	चौकी	छत	छंद	चीर

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ९ वा

'⌡' शीं सर्व वर्णांची जोड

(१) शीं पहिल्या व दुसऱ्या गटांतील वर्ण आणि ✓,), (आणि ·) हे खालीं जोडले जातात.

(२) ⌡ शीं तिसऱ्या व चौथ्या समूहांतील अक्षरें आणि ⌢, ⌣ बरोबरीनें जोडण्यांत येतात.

(३) शीं ✓ सोडून पांचव्या गटांतील सर्व अक्षरें वरच्या बाजूस जोडण्यांत येतात. ⁄ सोयीप्रमाणें खालींहि जोडला जातो.

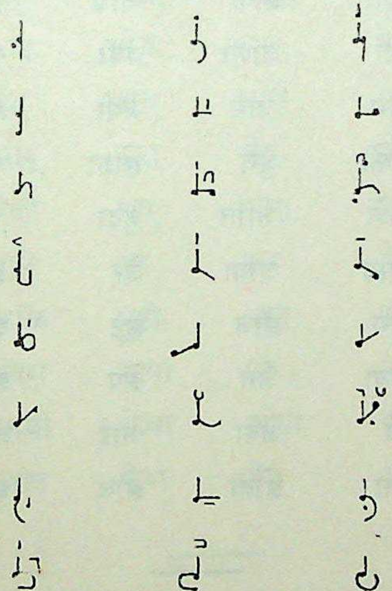

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar
गुरुकुल कांगड़ी

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ १० वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

जिक्क	जंग	जाच	जञ्ज	जट	जड
जण	जंत	जादा	जन	जप	जंबु
जम	जय	जर	जळ	जव	जैसा
जोहा	जाऊ	जोख	जंधा	झूज	जाजू
जटा	जडी	जाण	जंतु	जादू	जान
जाप	जंभ	जमा	जया	जार	जाळी
जवा	जोशी	झांक	जांध	झोजा	जुंघ
जाट	जुडा	जाणी	जंत्री	जिद्	जिन
झंपा	जीभ	जाम	जयी	जारी	झील
जीव	झाकी	जुग	झोझा	झांज	झट
झड	जाणें	जाति	जुदा	जून	झांप
जृंभा	जामा	जाया	जेर	झूला	जुवा
झोका	जोग	झीज	झूट	झाडू	झणी
जीत	जोधा	जैन	झेंप	झब्बू	जीय
झारी	झूळ	जेवा	जाई	जोगी	झाड
झगा	जेता	झोंबी	झोळ	झुंड	जाई

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ११ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

पांख	बंक	बोस	पोंघा	कोकी	काया
कोच	चाक	चौंणा	बौंहे	छत्र	पेणी
चौंगा	कीट	पाख	छिद्र	चैंन	जंई
बांक	झक	खिची	चिंच	पय	पाळा
फेन	खार	छापी	कुंज	जाग	कानू
बागी	बाब	छीट	पिक	चाड	जिजी
बाठी	पोहे	जेठी	भोगी	भोये	कूट
केणें	जाड	भोज	भ्रम	बेर	भेरी
फूग	कुंत	बाळ	खोणें	जिणें	पाटु
जिद्द	खादू	पारा	खेद	जंत्र	चवी
बंड	बेळी	चय	फाग	पेक्षां	जीन
कोन	पट्टी	खर	कृत	मेव	बूंद
बुद्ध	कळि	भट्टी	चाह	पण	जोपा
फांज	चिरा	भाषा	पत	भाणा	चौंळ
कूप	पाजी	केळा	कोपी	कोंम	पावो
पोशा	भ्रांत	केश	पेज	जाय	झरी

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ १२ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

जोशी	चेक	खारवा	कोप	जुडी	पांख
खोमा	बक्षी	पाचू	कांत	भोई	भाणें
बाहु	पैज	जावा	पसि	पट्टा	जती
जेन	कट्टा	पाडा	झूली	चीची	कांच
फणी	भाट	बशी	पेढ़ा	बुडी	भाचा
खंड	जीर	कद	चूत	चंपा	पूड
पेंद	भोंबा	जेगा	बाल	पाती	चावी
खेव	छाट	पान	चेडा	कळा	भ्रम
खरा	चोप	बूज	पापा	खूम	भेट
चेर	झोक	जथ	जोम	बुंत	चुंबी
प्रेम	बळ	चैत्र	चैळ	चोथा	पाया
पेरू	झोटी	पाघ	बुथ	पेणें	बागु
चोप	जय	भिक्षु	कोश	जंगी	खास
भद्रा	पल्ली	जोडी	बेडी	पृथु	बरवा
फूग	भर	पोष	जोरी	पवे	पत्ता

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ १३ वा

' U ' शीं सर्व वर्णांची जोड

(१) शीं पहिल्या, तिसऱ्या, चौथ्या आणि सहाव्या गटांतील वर्ण बरोबरीनें जोडण्यांत येतात.

(२) U शीं दुसऱ्या समूहांतील वर्ण आणि ⁄ हे खालीं जोडण्यांत येतात.

(३) U शीं ⁄ सोडून पांचव्या समूहांतील सर्व अक्षरें सोयीप्रमाणें वर किंवा खालीं जोडतां येतात.

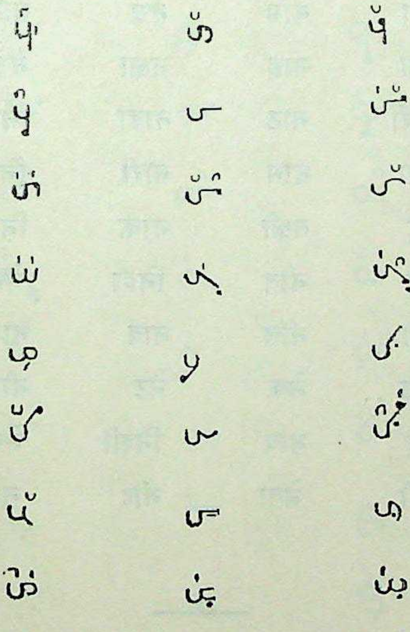

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ १४ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

नका	नग	नाचा	निज	नट	नड
नेणु	नति	नंद	नाना	नफा	नभ
नमा	नय	नर	नल	नव	नशा
नही	नक्ष	नई	नक्र	नंगा	नीच
नीज	नाट	नाडी	नेणें	नाथ	नदी
नानू	नेफा	नाम	नम्र	नार	नाल
नवा	नाश	नाह	नक्षा	नऊ	नख
नाग	नीची	नाठ	नाडा	नित	नाद
नुनू	नामा	नाम	नारी	निळा	नवें
नास	नोहे	नक्षी	नाक	निगा	नेचा
नीट	नाडू	नीत	निद्रा	नेनी	निंब
नामी	नारा.	नील	नाव	नासा	नोहे
निक्षी	नाऊ	नेक	नेट	नीड	नीति
नीद	नीर	नांव	निशी	नेकी	नेम
नाका	नेटी	नेता	नीद	नूर	नेत्र

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ १५ वा

'O' शीं सर्व वर्णांची जोड

(१) o शीं तिसऱ्या आणि चौथ्या समूहांतील वर्ण आणि ⌒, ⌣ हे बरोबरीनें जोडले जातात.

(२) o शीं ⁄ सोडून पांचव्या समूहांतील अक्षरें सोयीप्रमाणें वर किंवा खालीं जोडलीं जातात.

(३) o शीं पहिल्या व दुसऱ्या समूहांतील अक्षरें आणि ⁄, (,) आणि ·) खालीं जोडले जातात.

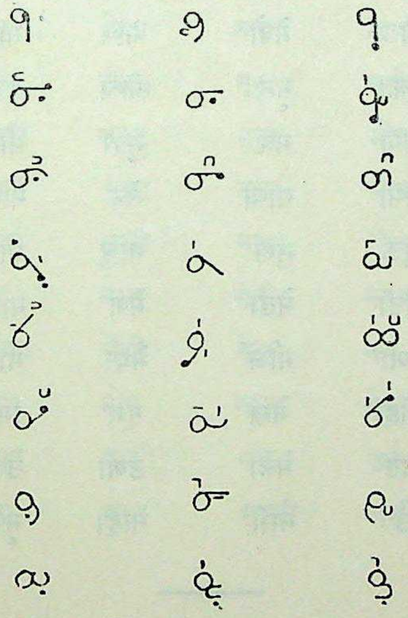

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ १६ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

मका	मग	मंची	मंजु	मठ	मंड
मण	मत	मंद्	मन	माफ	मुभा
मम	मय	मरु	मल्ल	मेवा	मशी
महा	मऊ	मेहू	मख	मघा	मच्छ
मज्जा	मठ्ठ	मढ	मणि	मति	मधें
मनु	मनी	मापी	मात	मामा	मया
मीर	माला	मेवो	मात्र	माही	मोक्ष
माई	मुका	मृग	माच	मजा	माड
मृड	माण	मंत्र	मुद्रा	मीन	माफी
मेष	मामी	माया	मेरु	माळी	मांस
मेह	माऊ	मुख	माघु	मोचा	माजी
मौन	मांडी	मेढा	मेण	मात्र	मृदु
मुनि	मणी	मौज	मैया	मोर	मूळ
मिश्र	मोहा	मेख	मूग	मिति	मैत्र
मोती	मोड	मेळा	उणी	उत	मेधा
ऊद	मउ	मसी	माही	मृषा	मुंगा

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ १७ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

मोना	मुंगा	नक्की	नगे	उगा	नाह
नोक	मोंख	नीच	मुखी	नागा	मोमा
नेचा	मूस	नोट	मुंगी	नाडू	मेडा
नेणे	मेचु	मोची	नटीं	उंट	मेळा
मांग	माण	नीड	मौज	मेज	नक्ष
नाती	माठ	नोंद	नाभी	नातू	माहे
मृदु	मेह	मेणा	नामा	माची	निंदा
नावें	मना	नाना	मूठ	नरी	माती
मुंड	मोती	नशा	माय	मोप	मूत्र
माळू	माणी	मास	नफा	मोजा	माळ
माणी	माहो	नक्षी	माथा	निंबू	काशी
मिस	नम्र	नात	मंत्री	नक्का	माल
मोदी	नौका	नेदी	मेद	नय	मौन
माऊ	नीस	मोप	नारू	मेवा	नोर
माप	मुळा	मानी	नल	ऊर	नळी
मुक्ष	कंप	नवा	माशी	नही	मान

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ १८ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

पिक	बीक	केका	चुका	निका	जग
बाग	मेख	पग	काचा	चीट	नट
मघां	बुच्चा	मोघ	पांजी	कूप	नाम
खंजा	कूप	बोज	मच्छ	फीट	छडा
जुटी	छंद	पिढा	कोट	माजा	बट
मुनि	खांड	मजा	नत	पिणें	जोड
भ्रूण	पत्री	मोट	चांद	मट्ट	केणी
मैत्र	कांदा	भीत	पळ	मेत्र	नादी
बंदा	चक्षु	नम	मंथा	पर	खनि
निरू	मृति	पळें	भानु	जोत	चेप
बाबा	जैन	नांद	चित्र	पाव	कृपा
जंब	जैत	पशु	निरा	चार	भीम
भय	मन	झरी	चैल	पिट्टू	भूषा
झूला	पक्षी	काम	मोर	भेरी	चुला
मला	छाक	झिल्ली	पुत्र	नील	खुला
मसी	भव	कशी	मुळा	प्रद	जीवी

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ १९ वा

' — ' शीं सर्व वर्णांची जोड

(१) – शीं पहिल्या आणि दुसऱ्या गटांतील अक्षरें आणि U, ✓,), (आणि ·) खालीं जोडले जातात.

(२) – शीं ○ आणि / खालीं किंवा वर लिहितां येतील.

(३) – शीं ∩, ⁄ आणि ⁄ वर जोडले जातात.

(४) – शीं चौथ्या समूहांतील वर्ण आणि ⌒, ⌣ हे बरोबरीनें जोडण्यांत येतात.

(५) = शीं सर्व संकेतांची जोडणी – प्रमाणेंच आहे.

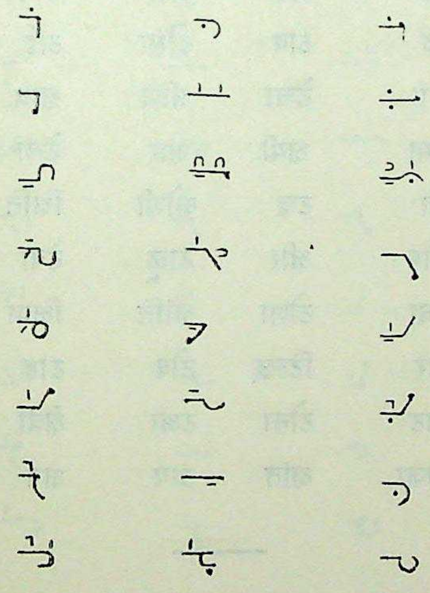

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ २० वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

टक	टांगा	टच	टज	टिट	टड्डा
टणू	क्षत	क्षुद्र	टन	टापू	टिंब
टूम	ठाय	ठार	टाळी	टेवा	ठस
टाहो	टंक	टुंग	टाच	ठाण	क्षति
क्षुधा	टीप	टेंभा	ट्राम	क्षय	ठार
टोळी	टोव	ठसा	टिकु	ठग	टिचा
क्षण	क्षत्र	टोप	ठेंबा	ठाम	क्षयी
क्षर	ठेल	ठाव	ठोंसा	टाई	ठाऊ
टेक	ठेंगा	ठेचा	क्षीण	क्षात्र	ठेप
क्षोभ	क्षमा	क्षयीं	क्षार	ठेला	ठेव
ट्रंक	टंग	टच	क्षोणी	क्षिति	क्षपा
ठोंबा	क्षौम	क्षीर	टाळू	ठेवा	ठीक
ठेंगू	ठेचा	टोणा	क्षांति	क्षिप्रा	ठोंब
क्षेम	टार	टिल्ढ्र	टोव	टाह	टंजू
ठाडा	टाट	टोना	टआ	क्षेत्री	ठोक
टिका	टाजा	क्षांत	टाप	क्षम	टाळा

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ २१ वा

'‿' शीं सर्व वर्णांची जोड

(१) ‿ शीं पहिल्या व दुसऱ्या समूहांतील अक्षरें आणि ∪, ⁄,), (, आणि ·) खालीं जोडण्यांत येतात.

(२) ‿ शीं /, /ˑ आणि ⁄ वर जोडले जातात.

(३) ‿ शीं चौथ्या समूहांतील अक्षरें आणि), ⌣ हीं बरोबरीनें जोडलीं जातात.

(४) ‿ शीं o सोयीप्रमाणें वर किंवा खालीं लिहितां येतो.

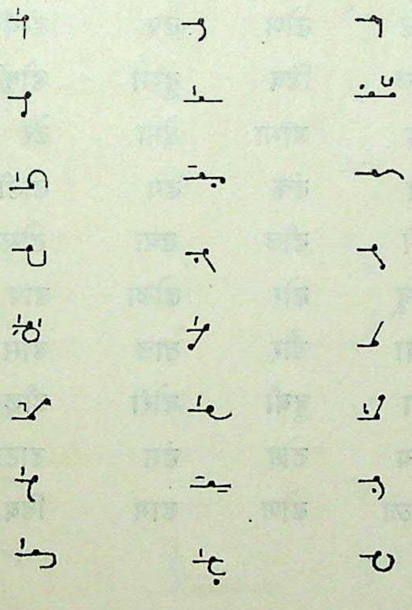

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ २२ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

डंका	डग	डेचा	डूंजा	डाटा	डिंडी
डोण	डंत	डदा	डन	डफ	डंब
डाम	डाय	डरू	डाली	डाव	डांस
डोह	डोई	डंख	डंगी	डोडी	डोणी
डोफा	डबा	ढिमा	डोय	डेरा	डोली
डावा	ढास	डोहो	डऊ	डआ	डिंक
डिग्री	डौंड	ढोण	ढप	डब्बी	ढेम
डोर	ड्रिल	डिंब	ढुशी	डोकी	डेंग
ढेढे	ढेप	डांभा	ढेमा	ढेर	ढाल्ट
डिवी	ढुस	ढंक	ढग	ढोढी	ढापा
ढब	ढेरी	ढील	ढवा	ढोसा	ढेकी
ढोंग	ढब्बू	ढोर	ढोला	डाव	ढेंक
ढोंगी	ढुबा	डौर	ढाल	डांस	ढई
ढका	डुंग	डुबी	डोरी	डौल	ढोब
डेचा	डाय	डोह	ढंग	डाटा	डेंख
ढक्कू	डाळा	डोण	डाम	डिंब	ढोरू

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ २३ वा

' ¬ ' बरोबर सर्व वर्णांची जोड

(१) ¬ शीं पहिल्या व दुसऱ्या समूहांतील अक्षरें आणि U, ⌐/,), (आणि ·) खालीं जोडलीं जातात.

(२) ¬ बरोबर ∩, /, ⌐, O आणि ↗ वरच्या बाजूस लिहिले जातात.

(३) ¬ शीं चौथ्या गटांतील अक्षरें आणि ⌒, ⌒ हीं बरोबरीनें जोडलीं जातात.

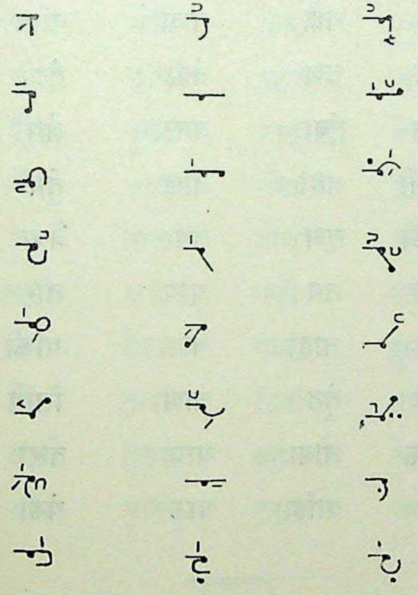

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ २४ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

तक्र	तग	तचा	ताजा	तट	तड
तण	तंत	तंद्रा	तन	तप	तांब
तमा	त्रय	तरु	तळ	तव	तसा
तह	तक्ष	तई	ताक	तंग	ताजी
तंटा	तंडा	ताण	तंतु	तिदा	तनु
ताप	तांब्र	त्रयी	तार	ताळ	तवा
तास	तहा	थक्क	ताका	तागा	तीज
ताट	ताड	तूण	तंत्री	तुंद	तान
तापी	ताम्र	तुंबा	त्रास	तारा	ताळु
ताव	तिंशी	तहां	तीख	तुंग	तेज
तूट	ताडी	तृण	तथा	त्रेधा	तीन
तूप	तुंबी	तम	थाय	तीर	तिळ
तिव्वा	तुप्र	ताहां	थाऊ	थांकी	थांग
तेजी	त्रुटि	तुंड	त्राण	तिथि	त्रेधा
थान	तोफ	तोबा	थाया	तोरा	तैल
थवा	तेप्र	त्राहि	थाट	थंडी	तूत

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ २५ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

टीक	डोई	थैक	तचा	तंगी	डांस
तिजा	तात	ढक्कू	थंड	टाक	थाण
टुंग	त्रेधा	मोद्	डकी	तोटा	सूत्र
मोज	तीड	मीन	टांचा	थिता	मेध
टिट	ढंगी	सुळा	मोती	ठाकी	मस
तपी	क्षति	क्षण	टीर	डिग्री	टाफ
ढेवी	टाळें	थोप	क्षेत्र	तुंद	डेचा
क्षिति	तीन	टाका	क्षीण	तनु	ठग
ढब्बू	डिंडी	डुली	टापू	डौरी	डगा
डुंगा	थेंब	ताग	तुंबा	टप्पा	तुई
क्षौम	तम	तांत	डोण	त्रय	ताणा
थाप	तरी	क्षय	थली	ताबा	टन
ठेल	थोर	ढेप	थाय	क्षुर	त्राहि
थिर	तेव	ताशा	टिल	ताहा	डबी
डाय	ठावा	तुळा	ढब	तेस	डेली
डिरी	डाव	थावी	ठस	डाम	ताळा

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ २६ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

पंख	बाकी	कुंचा	झुई	नेक	चीक
नीति	पंच	मृगी	खट	बगें	मात्र
भुज	ठीक	पूजा	जूग	थींव	चिट
निधि	बेंड	ताहा	पीठ	खंडी	ताळा
थोंब	नामी	पुंड	छाग	जजू	तिस्सा
भीति	चिड	मृत	पाणि	थीर	छाती
जोट	माडी	पंथ	मुनि	जाडी	किती
नारी	पेय	मधु	बुद्धि	तर	पद
जातें	नाल	पार	ढई	थापा	जिना
मोर	ठाण	कुंदा	तंद्रा	भीम	ढेंग
पुनः	भूल	दुंग	कोपी	तनु	चोरी
थीत	माळी	डाल	पाप	ताळू	चेल
बावी	टिपूं	फूल	त्राण	टिल	कोळी
ताडा	क्षीर	पुंज	जृंभा	पास	मेढू
मिश्र	थटी	पक्षी	भाषा	ढेली	जोर
खास	छंद	डंका	छवि	तूक	चांप

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ २७ वा

'/' बरोबर सर्व वर्णांची जोड

(१) / शीं पहिल्या व दुसऱ्या गटांतील अक्षरें आणि ᑌ, /,), (आणि ·) खालीं जोडलीं जातात.

(२) / शीं चौथ्या समूहांतील वर्ण आणि ᑎ, o, ⌒, ‿ हे बरोबरीनें जोडण्यांत येतात.

(३) / शीं /, / आणि / बरोबरीनें जोडले जातात.

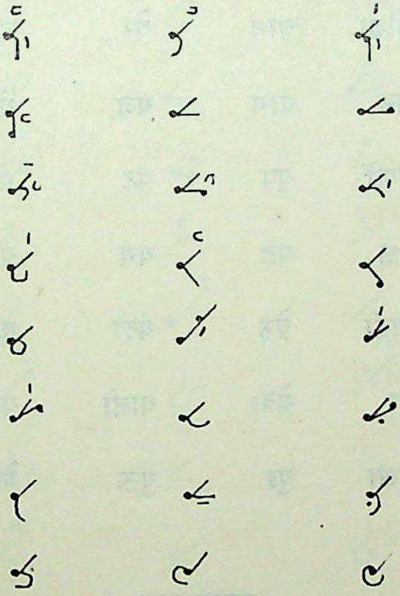

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ २८ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

येक	यज्ञ	यांचा	येजा	येणी	यति
याद्	यान	यूप	यम	यार	यत्र
यश	यक्ष	युग	येणें	यंत्र	युद्ध
योनि	यमी	यारी	येवा	योषा	योगी
यांत	योद्धा	याम	येर	यात्रा	युत
येला	येरु	याग	यजू	यंता	यूथ
येजा	येणी	यूप	यट	यानि	यावा
युवा	यक्ष	यज्ञ	यंग	यज	योग
याज्ञ	यादी	येरु	यंदा	युत	युति
येश	येर	येवा	याती	यदा	यल
यात	युआ	युइ	युऊ	येला	याई

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ २९ वा

'/' शीं सर्व वर्णांची जोड

(१) / शीं पहिल्या, दुसऱ्या, तिसऱ्या, चौथ्या आणि सहाव्या समूहांतील अक्षरें बरोबरीनें जोडलीं जातात.

(२) / शीं पांचव्या गटांतील वर्ण वर, खालीं किंवा बरोबरीनें सोयीप्रमाणें जोडण्यांत येतात.

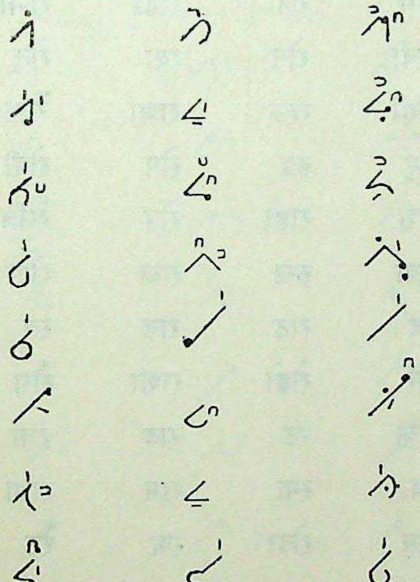

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ३० वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

रट्टा	रडा	रबी	रया	रहा	राई
रंक	रुची	रजा	रेट	रडी	रफू
रंभा	राय	रही	रक्षा	राक	रुचि
राजि	रोटा	राड	राणा	रान	राप
रेब	रेल	रव	रस	राहु	रूक्ष
रुखी	राग	रंज	रोटी	राणी	रंध्र
रिपु	रोबी	रोम	रया	रोलु	रावा
राश	रोही	राऊ	राआ	रेखा	राजा
रोठा	रेणु	रुद्र	रोप	रोबी	रोम
रर	राश	राहो	रोष	रात्रि	रूढ
राजू	रेखा	रुख	राख	रोख	राघू
रींग	रज	रांठ	राड	रत	रोध
रोव	रार	रोहो	राशा	रोस	रुणा
राई	राक	रठ	राद	रंधा	रैंदा
रावा	रेव	रमा	राम	राधा	रड्डी
रोष	रूम	रोदा	रफ	रेट	रोप

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ३१ वा

'/' शीं सर्व वर्णांची जोड

(१) / शीं पहिल्या, दुसऱ्या, तिसऱ्या, चौथ्या आणि सहाव्या समूहांतील अक्षरें बरोबरीनें जोडलीं जातात.

(२) / शीं ✓ सोडून पांचव्या गटांतील अक्षरें सोयीप्रमाणें वर, खालीं किंवा बरोबरीनें मिळविलीं जातात आणि ✓ खालीं जोडण्यांत येतें.

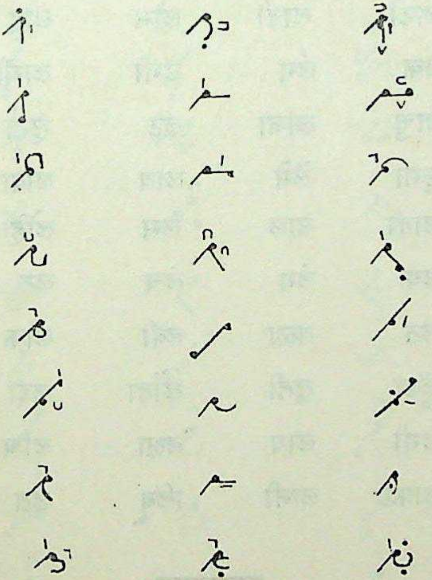

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ३२ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

लंका	लग	लुच्चा	लज्जा	लट	लड्डु
लाण	लता	लाद	लानी	लिपि	लंबा
लोभ	लय	लाली	लव	लास	लहु
लक्ष	लाख	लघु	लोच	लाज	लाट
लाड	लोणी	लात	लीद	लीन	लेप
लाभ	लीला	लावा	लेश	लाहो	लीख
लाग	लाटी	लाडी	लोभ	लोह	लव
लिख	लेक	लंग	लगी	लागी	लट्ट
लागु	लाचु	लांजा	लट्टू	लुटा	लत
लंब	लुगा	लेंमे	लाथ	लांबा	लाला
लोंग	लादी	लाल	लेस	लोहे	लक्ष
लाम	लक	लंग	लंच	लट	लोट
लाहा	लत	लळा	लवी	लोक	लंगी
लांजा	लुंडा	लुती	लोंढा	लद्दा	लांबा
लांव	लगी	लाय	लक्षा	लांच	लांडा
लाडू	लाफा	लानी	लिंबू	लुत	लेख

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ३३ वा

'/' शीं सर्व वर्णांची जोड

(१) / शीं पहिल्या व दुसऱ्या गटांतील अक्षरें आणि), (आणि ·) खालीं किंवा बरोबरीनें सोयीप्रमाणें जोडलीं जातात.

(२) / शीं तिसऱ्या व चौथ्या गटांतील अक्षरें आणि ⌒, ⌣ बरोबरीनें जोडण्यांत येतात.

(३) / शीं ⌿ सोडून पांचव्या गटांतील अक्षरें सोयीप्रमाणें वर, खालीं किंवा बरोबरीनें जोडण्यांत येतात आणि ⌿ खालीं जोडण्यांत येतें.

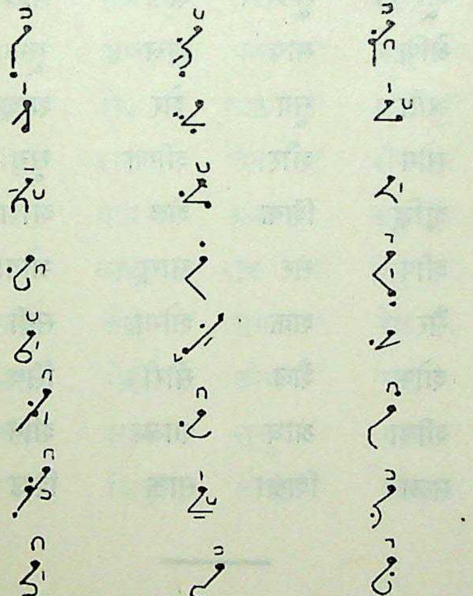

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ३४ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

शाक	शिंग	सग	साज	सांच	शठ
शीग	शीन	सून	शृंग	सणी	शत
शांत	सगा	शाप	सदी	शीत	शनि
श्रद्धा	शेज	शंका	शेन	शत्रु	शूद्र
संगी	संप	शंभु	श्रेणी	सम	शायी
शांति	संघ	साजा	श्रय	सय	शिर
श्रेय	शूर	शूल	शंख	साल	सूनि
साफ	श्रेणि	साय	शुभ्र	सूम	सया
शंकु	श्रुति	सूय	शेर	शाळू	शिशु
सोय	सोम	शौर	शीखा	सूनु	साया
शाक	शुद्धि	शिंक	शेळ	शशि	शेष
सदा	शीप	सर	सासू	श्रोता	शाही
साधु	सैर	शक्र	शोभा	सही	साक्षी
श्राप	शोफ	शैल	सौरी	सिंध	सई
साबू	शीला	श्राघ	शाळा	शीन	सुहा
सौर	सळा	शिक्षा	साऊ	शिउ	सुशी

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ३५ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

सख	सई	येक	श्रोणि	शिला	लोक
लेख	सांच	रीग	सखा	संत	रद्द
रग	लोप	शीघ्र	राजी	रज्जु	संगी
सच्चा	रेटा	सांज	रड्डी	शिंग	शोमा
रुणा	शीट	लाजा	युत	शव	शेर
शुंडा	लंब	रीति	लांझा	शैव	साठ
रोध	श्रुति	सेज	राडा	रद्दा	शाड्ढ
युति	राव	शण	यान	राई	शायी
शाम	लागू	रोप	लाठ	सड	रोडा
रुद्ध	सोम	रास	शेन	रीप	रोमें
रोळ	शौर	याम	श्रय	लट्टू	सया
रात्रि	श्वा	लाल	रोव	रिपु	लांबी
लाहा	शिवी	लोहे	सम	रेल	राशी
रवि	शिंसा	रोहो	लोभ	सह	यक्ष
सत्ता	लेखा	शाम	सूनु	याग	रेषा
यजू	राजा	शिक्षा	लाक्षा	शीप	राशि

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ३६ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

राख	लाहो	सौरी	नाका	जुळा	चिक्कू
डुंगी	झुई	कैंची	रागी	बंगी	टिक्का
तंबी	कांटा	थींव	कोण	वेक	साधु
बोजा	डबी	कडा	सचि	जोग	मिना
राशी	कद्रू	माजु	जाऊ	भेट	यार
झाड	रेजा	जोष	सार	मेष	टाळू
ताफी	वेणें	जोशी	रेड	चौघे	पाग
भातें	नाथि	शंपा	चांच	खांदा	माणें
रथ	टेप	झडी	तिंदी	बैद	राय
चोड	खपा	रुद्र	चेंदा	नीर	लद्दा
तंबी	नहीं	चक्षु	क्षेम	बीर	तुर
पोतीं	ढेर	रुण	लात	मळा	भेला
राव	चरी	ऋम	शिंद	पोंद	जिता
जादू	रेफ	टोली	केळ	मेंदु	साबू
बासी	जून	झबा	तेल	बोवा	पैरा
टेणें	कृषि	रीम	चाळा	थाव	जरी

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ३७ वा

') ' बरोबर सर्व वर्णांची जोड

(१)) शीं पहिल्या आणि दुसऱ्या समूहांतील वर्ण आणि ✓,), (आणि · खालीं जोडण्यांत येतात.

(२)) शीं तिसऱ्या व चौथ्या गटांतील अक्षरें आणि /, /, /, ⌢ आणि ⌣ बरोबरीनें जोडलीं जातात.

(३)) शीं सर्व संकेतांची जोडणी) प्रमाणेंच आहे.

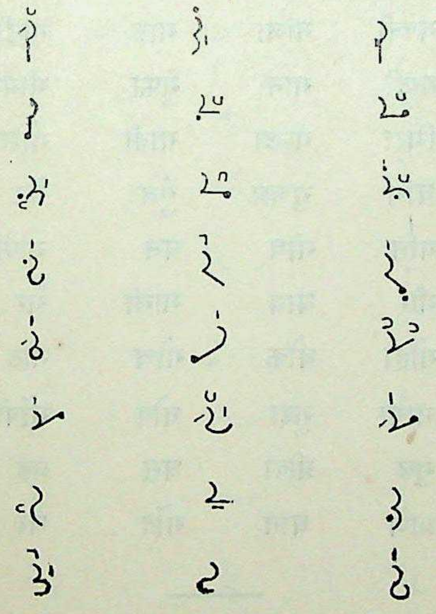

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ३८ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

गोख	गंगा	गची	गज	गट	गंड
गण	ज्ञात	गद्धा	ज्ञान	गप	गब्बू
गम	ज्ञेय	गर	गळ	गवा	गाशा
गहूं	गई	गुंग	गच्च	गट्टा	गडी
गाणें	ज्ञाता	गंध	ज्ञानी	गप्प	गुम
गय	घोर	गल्ल	गवी	गोसा	गृह
गुंगी	गच्ची	गांजा	गांठ	गाडी	गुण
ज्ञाति	गादी	गान	गुंफा	गामी	गोमा
गाय	गिरा	गल्ला	गावी	गोशा	गेह
घाई	घांग	गुच्छा	गुंज	गेट	गुड
गोणी	गति	गीध	घन	गोपी	गैबी
ग्राम	गीर	घाय	गाली	गैर	गूज
ग्रास	गोही	घोक	गोच	गोठ	गुंड
घुणा	गाथा	गुह्य	घोप	गोंबी	घुमा
गोरी	गुळ	ग्रीवा	घस	ग्रह	घट
गुंडी	घ्राण	घात	गोंद	घर	ग्राह

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ३९ वा

' ⌒ ' बरोबर सर्व वर्णांची जोड

(१) ⌒ शीं पहिल्या व दुसऱ्या समूहांतील अक्षरें आणि ⸝,), (आणि ·) खालीं जोडलीं जातात.

(२) ⌒ शीं तिसऱ्या आणि चौथ्या गटांतील अक्षरें आणि ⌒, ⌣ बरोबरीनें जोडण्यांत येतात.

(३) ⌒ शीं /, ⸝ आणि ⸝ वर किंवा खालीं जोडतां येतील.

(४) ∩ शीं सर्व संकेतांची जोडणी ⌒ प्रमाणेंच आहे.

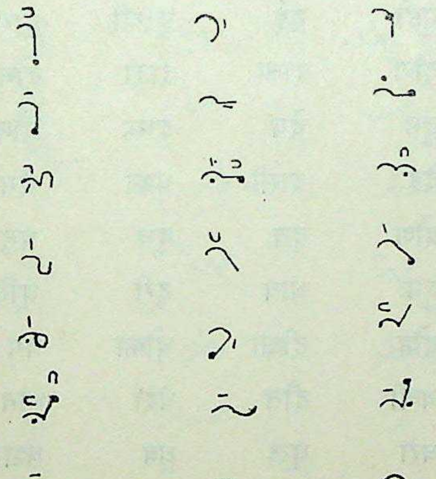

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ४० वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

दिक्क	दंग	दच्च	देज	दहा	दंड
दाणा	दंत	दंद	दान	दीप	दबा
दम	दया	दर	दल	दव	दंश
दहा	दक्ष	दाई	दु:ख	धज	दाट
दडा	दुणा	दत्ते	दद्रु	दानी	धप्प
दंभ	दाम	दाय	दार	दाल	दवा
दशी	दुही	दुई	दु:खी	दाग	दाटी
दंडी	दोण	दाता	दादा	दोन	धापा
दाब	दुम	देय	दारू	दोला	दुवा
दोष	देह	दासी	धक्का	देग	दिठी
दांड	द्रोण	दूत	दूध	धनु	धूप
धोबी	द्रुम	धाय	दूरी	धूलि	धावा
दोषी	दोह	दीक्षा	धोका	धग	देठी
दाढ	धणी	दौत	धंदा	धान	धाम
धाया	धरा	धूळ	ध्रुव	धशा	द्रोह
द्राक्षा	दच्चा	दांडी	धणू	धाता	धेनु

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ४१ वा

' ‿ ' शीं सर्व वर्णांची जोडणी

(१) ‿ शीं पहिल्या व दुसऱ्या समूहांतील अक्षरें आणि ✓,), (आणि ·) खालीं जोडलीं जातात.

(२) ‿ शीं /, /, / हे वर्ण सोयीप्रमाणें वर किंवा खालीं जोडले जातात.

(३) ‿ शीं तिसऱ्या व चौथ्या गटांतील वर्ण आणि ⌢, ‿ हे बरोबरीनें जोडले जातात.

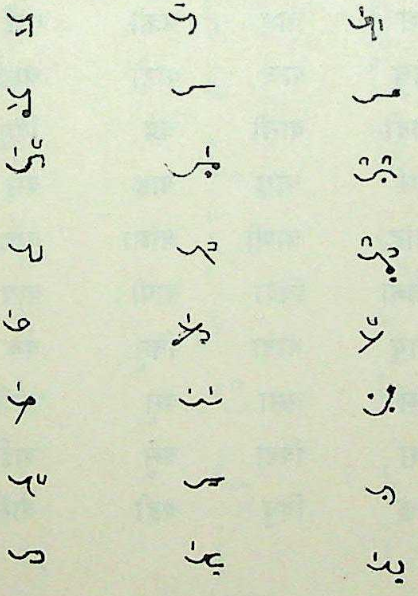

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ४२ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

वंका	वग	वछ	वज	वट	वड
वण	वंत	वध	वन	वपा	वाभा
वाम	वय	वर	वली	वाव	वश
वही	वई	वक्र	वंग	वाचा	वज्र
वाट	वडा	वणि	वात	वधू	वान
वपु	वांब	विमा	वायें	वरी	वळी
वंगु	वंश	वाह	वक्री	वाई	वाडा
वांग	विंचू	वाज	वाटी	वाडी	वाणी
वाचा	वादी	वानी	वप्र	विमु	विडा
वाघी	वार	वाल्ह	वाह	वसू	वती
वांक	वांड	वाणी	वांझा	वाड	विधु
वजा	विना	विद्रा	वापी	वाप	वाढा
वढें	वायु	वाडा	विमू	वरू	वारु
वाली	वंस	वसा	वसू	वली	वहू
वरी	वस	विडा	वसूं	वाई	वासी
वांझा	वल्ह	विधु	वही	वारी	विमृ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ४३ वा

'(' शीं सर्व वर्णांची जोड

(१) (बरोबर पहिल्या व दुसऱ्या समूहांतील अक्षरें आणि ⁄, (, ∪,) आणि ·) खालीं जोडलीं जातात.

(२) (शीं चौथ्या गटांतील अक्षरें ०, ∩, ⌣, ⌣ बरोबरीनें आणि /, ⁄, ⁄ हीं सोयीप्रमाणें बरोबरीनें किंवा खालीं जोडतां येतात.

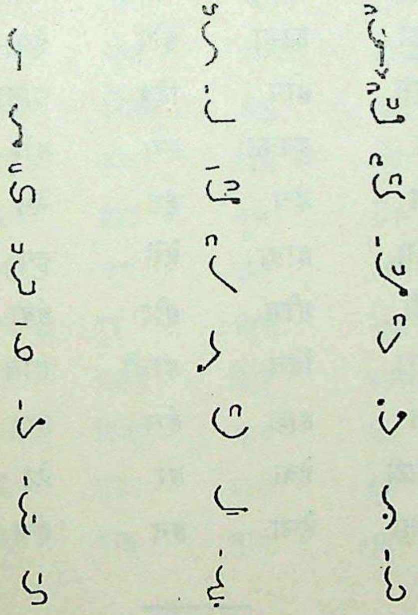

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ४४ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

हक	हत	हट	हड	हणा	हिंदु
हन	हूप	हबा	हमी	हार	हवि
हाटी	हौद	होन	हनु	हारी	हास
हुमा	हक्क	हाण	हट्टी	हिंग	हीन
हून	हैम	हंडी	हेम	हवा	हिंसा
हुशी	हाट	हाव	होम	हेसा	हाक
हाख	हंडा	हांगा	होष	हेय	हिला
हय	हिम	होय	हिंव	हाता	हौस
हाड	हर	हुक्का	हरा	हरि	हुत
हूक	हुत	हंच	हुंड	हेत	हेटा
हिरा	हशा	हाहा	हेंगें	हूप	हृत
हुच्च	हुंडी	हीण	हीर	हुंबा	होप
हृत	हौरा	हित	हाजी	हात	होळा
हाडें	हत	हल्ला	हंस	हाडू	होर
हाल	होळी	हेवा	हर	हेट	हूप
हत्ती	होता	हेला	हन	हंच	होणें

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ४५ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

गंगा	दीन	धोक	गुंजा	हाक	दौड
गढी	गुच्छा	वखा	धगी	गुंफा	हुंडी
धट	गीता	वाग	घूस	गंजी	घोडी
हार	धडी	गोट	दृढ	हिंग	दिशा
गाय	दूण	हौद	घ्राण	हुच्च	धृति
वछ	गात्र	धाणी	होता	द्रुति	गंधी
दाद	धातु	वज्र	गाही	हाजी	गेंद
वट	गुणी	गिनी	हनु	घन	वासु
वंस	धाप	होड	दधि	गोप	दाई
गाळ	गामा	हाट	दूम	गिरी	धनी
वाड	वारी	धूप	घम	विप्र	दायी
विद	धूम	दूर	ग्रास	गुरु	धारा
देशी	घोर	ग्रह	हिंदु	वाना	दुला
हून	गांधी	दिवा	गूल	देर	हास
घारा	देश	घडा	वाफ	हेम	गांव
घोष	गांठ	दाह	वाम	गुहा	द्राक्षा

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ४६ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

पंखा	लंका	झांक	रंक	बंड	टंक
वंका	तुंड	गंगा	जंग	रांप	तंटा
नांद	रुंड	पुंज	रंज	टांगा	गुंज
वढें	तंबी	ठाणें	पांड	गोंड	तंतु
दंद	पंत	दु:ख	तंत्र	बंगी	खांचु
नंगा	दंश	पेंधा	बंध	क्षांत	गांठ
भंगी	वंत	तंद्रा	कंठ	संग	नांव
हिंग	पुन:	टापूं	गहूं	बंदी	मंड
कोंका	हिंदु	मुंज	प्राय:	गंध	भ्रंश
मधें	वंश	कुंत	संप	मंत्र	टिंब
तंई	पळें	दंडी	मांस	जाळें	तंग
हंस	झंपा	डंका	पेक्षां	लांबी	चुंब
कंस	लंबा	दांत	कंप	निंदा	डिंब
जंतु	दंभ	चंगा	धंदा	गांव	मंची
हुंडी	त्रिणें	जाणें	ढंग	चंड	झुंड
चंद्र	डांस	सांच	चंपू	मांग	गंडी

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ४७ वा

'⊃' शीं सर्व वर्णांची जोड

(१) ⊃ शीं पहिल्या व दुसऱ्या समूहांतील अक्षरें आणि ∪, ○, ⁄,), (आणि ◦) खालीं जोडलीं जातात.

(२) ⊃ शीं चौथ्या गटांतील अक्षरें ⌒, ⌣, ∩ बरोबरीनें जोडण्यांत येतात.

(३) ⊃ शीं ⁄, ⁄ सोयीप्रमाणें बरोबरीनें किंवा खालीं आणि ⁄ फक्त बरोबरीनें जोडले जातात.

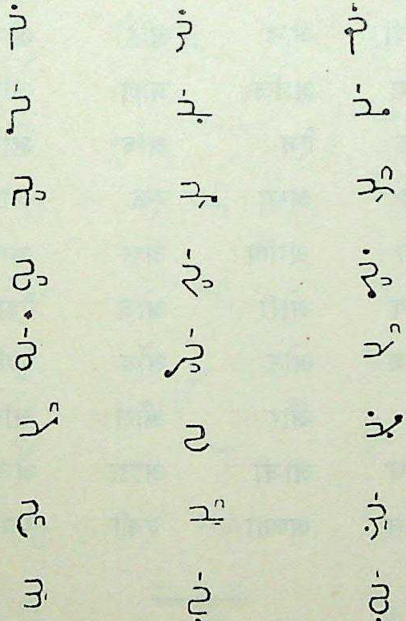

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ४८ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

अंक	अंग	आंच	अज	अट	अंड
अणा	अंत	अदा	अनु	अफू	अंबा
आम	अय	अरि	अलि	आव	अश्रु
आजि	अक्ष	आऊ	अक्का	अंध्रि	ऐकी
आज	अटु	अड्डू	अणि	अति	अद्रि
आन	आपु	अंबु	आमा	आय	अंघ्रि
आली	ओवी	आड	ओहो	औक्ष	आई
अंकू	आग	आजि	आण	आड	अणु
अत्र	अंध	ऐन	आंबा	आम्र	आया
एर	ऐल	अभ्रा	एक	आज्ञा	एथें
ऐट	एषा	आणि	अक्ष	आधा	ऐना
आशा	ओय	ओरी	ओज	ऐश	ओक
ओघ	ओज	ओठ	औंड	ऐणी	औत
एरु	ऐब	और	औस	ओका	ओझें
ओढा	ओंघ	आजी	ओटा	आण	ओत
आम	आंत	अण्णा	एकी	एषा	आळु

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ४९ वा

'⊂' शीं सर्व वर्णांची जोड

(१) ⊂ शीं पहिल्या व दुसऱ्या गटांतील वर्ण आणि ∪, ○, ⁄,), (आणि ·) खालीं जोडण्यांत येतात.

(२) ⊂ शीं चौथ्या समूहांतील अक्षरें आणि ⌒, ⌣, आणि ∩ हीं बरोबरीनें जोडलीं जातात.

(३) ⊂ शीं ⁄, ⁄ आणि ⁄ सोयीप्रमाणें बरोबरीनें किंवा खालीं जोडलीं जातात.

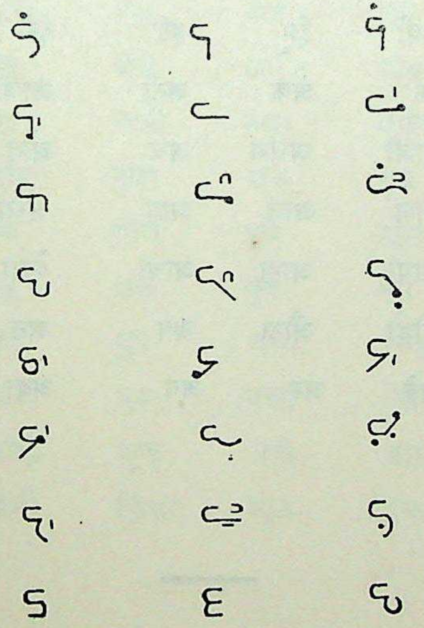

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ५० वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

इंगा	ईचा	इजा	इटा	इडा	इणि
इति	इंदु	इन	इप	इम	ईर
ईट	ईद	ईश	इंच	ईख	इट
इति	ईस	ईहा	इथें	ईम	इक्षु
इ	इंद्र	इल्ला	इळा	ईहा	ईच
इसु	इप्पी	इंप्रू	इदं	ईरा	इक्का
इज	इक	अंक	अटी	आजा	आट
अढा	आजी	आभि	अध	ओढ	एथें
अक्का	आण	ओळ	आप	अभ्रा	आरा
आशा	आपा	आखु	आधा	ऐसा	अक्ष
आघ	ओहो	औक्ष	अप	अन	अंत
अभा	अंबे	अर	अय	अंबा	अमा

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ५१ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

आखु	याती	शशि	राती	गांठ	श्रुत
थार	गुर्जी	थेली	गाढा	घोण	गावा
विट्ट	डेगी	अघ	यूथ	झ्या	गोण
आघा	लोट	थल	शिरा	वाघ	ग्रंथ
कसा	यादी	आगी	क्षुधा	इंगा	राजू
दिशा	माठ	शमी	वाण	थर	गीत
कैरा	आंच	द्रोह	येश	देव	हाता
बिधु	रमा	केंवी	आजि	नीध	तंत्र
थडी	मेदु	वासी	मत्त	गीति	अटी
धेनु	ओढ	मुळा	शफ	घून	शारा
बिला	लंग	गाण	एथें	मोस	अण्णा
आध	बेधु	शंख	कुपी	हैम	दुल्ला
भेट	वाल	बुध	अभ्रा	चिकू	चेट
जिरा	पोयें	एरु	नखी	लेह	दामी
ऐसा	पांधी	शुक	जवी	हास	क्रोश
झोत	देणी	चित्ता	आट	जुळी	धीट

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ५२ वा

'◡' शीं सर्व वर्णांची जोड

(१) ◡ शीं तिसऱ्या आणि चौथ्या गटांतील अक्षरें आणि ⌢, ⌣ बरोबरीनें जोडलीं जातात.

(२) ◡ शीं ✓ सोडून पांचव्या गटांतील अक्षरें सोयीप्रमाणें वर किंवा खालीं जोडलीं जातात.

(३) ◡ शीं पहिल्या आणि दुसऱ्या समूहांतील अक्षरें ✓,), (, आणि ·) खालीं जोडलीं जातात.

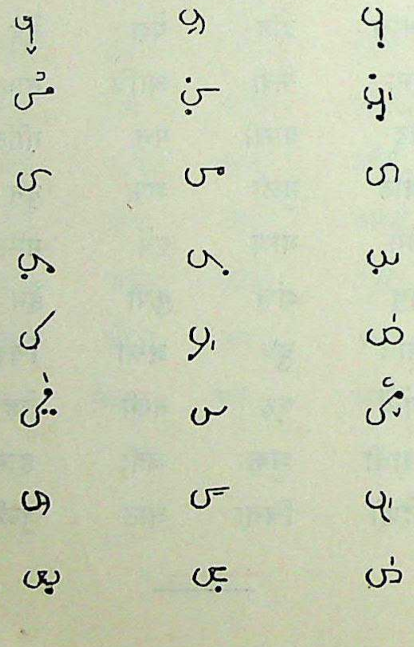

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ५३ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

ऊन	उहु	उम	उग्र	उब	उखां
उणीं	ऊब	उंट	उट्ट	उच्च	उजू
उरु	उस	उखी	उरी	उडी	उठी
उल	उभा	ऊंस	उदो	ऊरु	उग्र
उल्लू	उधी	ऊत	उडु	उठी	उगा
उजू	उट	उडी	उणा	ऊद	उमा
ऊब	उळ	उशी	उहूं	उखा	उखी
उगा	उंच	उटी	उहे	उंडी	उणे
उत	उतें	उदी	उर	उसें	ऊढी
ऊंस	उक	उंग	उय	उफ	उच
उज	उठ	उड	उढ	उण	उद
उध	उन	उप	उम	ऊरु	ऊद

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ५४ वा

संकेत-लिपीचे नियम

१. लिहितांना संकेतांना जास्त वर किंवा खालीं जाऊं न देतां पंक्तिबद्ध लिहिण्याची लेखकानें काळजी घेतली पाहिजे. जर संकेत जास्त वर खालीं जात असतील तर लहान लहान करून संकेतांचें रूप बिघडवूं नये. कारण वाचणाऱ्यास समजण्यास कठीण पडेल. संकेत ओळखण्यास अडचण पडत असेल तर सोयीप्रमाणें वरून किंवा खालून लिहिण्यास सुरुवात करावी. किंबहुना जास्त वर जाणाऱ्या शब्दांचे दोन भाग करून रेघेस अनुसरून लिहावेत.

२. मात्रांचे संकेत नेहमीं अक्षर-संकेतांच्या मस्तकावर किंवा उजव्या बाजूसच असावेत.

३. अक्षर-संकेताला अर्धा किंवा दुप्पट बनविणारा आणि लहान ध्वनीस मोठा बनविणारा संकेत तसेंच र, ऋ चे संकेत नेहमीं खालीं किंवा डाव्या बाजूस लिहावे; म्हणजे वाचतांना मात्रा-संकेतांचा घोटाळा होणार नाहीं.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

४. संकेतलिपींत लहान ध्वनीच्या वर्णांच्या खालीं एक टिंब लावलें असतां ते मोठ्या ध्वनीचे निदर्शक बनतात. जसें:– (क) । च्या खालीं टिंब मांडलें म्हणजे (ख) ! आणि (इ) ⊂ च्या खालीं टिंब लावलें असतां (ई) ⊂̣. लहानमोठ्या ध्वनींखेरीज तिसऱ्या चौथ्या तऱ्हेचे ध्वनी बनत असतील तर संकेतांच्याखालीं तितकींच टिंबें लावावीं. जसें:—स, श, ष /, /̣, /̤. ह्याचप्रमाणें इतर भाषांतूनही एका वर्णाचे बरेच ध्वनी होतात. उदाहरणार्थ, तामिल भाषेंत ळचे तीन ध्वनी आहेत.

५. संकेत-लिपींत विसर्ग मराठीप्रमाणेंच लिहितात.

६. जोडलेल्या संकेतांत, दिलेलें टिंब पहिल्या संकेताचें कीं दुसऱ्या संकेताचें, याविषयीं भ्रम होतां उपयोगीं नाहीं. एवढ्यासाठीं पहिल्या संकेताच्या शेवटीं, मागें, पुढें किंवा वरखालीं सोयीचें होईल त्याप्रमाणें एक डॅश काढून तेथून दुसरा संकेत काढावा.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ५५ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

पित्री	ग्रन्थ	सच्चा	धक्का	गुच्छा	निद्रा
वक्र	शुभ्र	अंध्रि	मिश्र	द्रोह	लड्डू
उच्च	वज्र	द्राक्षा	मच्छ	अश्रु	चन्द्र
इंद्र	प्रपा	चंद्री	विद्रा	मृषा	अग्रू
क्षमा	विप्र	चिट्ठी	शुद्धि	गद्धा	छिद्र
आम्र	काच्छी	जृंभा	अम्रा	हल्ला	अत्र
रिद्धि	श्रुत	तिस्सा	घ्रत	पत्ता	श्राप
कत्ती	पृथु	किल्ला	रज्जु	श्रद्धा	तंत्री
खप्पी	तंद्रा	गल्ला	कृच्छ	अद्रि	जिद्द
श्रमी	द्राव	छक्क	पल्ली	तक्र	ताम्र
आघ्रो	गड्डी	क्षुद्र	ध्रुव	ग्रीवा	ड्रिल
भ्रूण	ग्राह	दुल्ला	चक्की	टिल्ढ्	ग्रास
कृपा	उग्र	चप्पू	गच्ची	भद्रा	तृषा
इल्ला	बुद्ध	कल्ला	द्रुत	चुप्प	श्रोणी
इष्ट	दद्रु	कृति	क्रोध	धृति	दुट्टा
घ्राण	द्रुम	चक्की	गृध्र	गृह	द्रोण

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ५६ वा

मराठीमध्यें लिहा

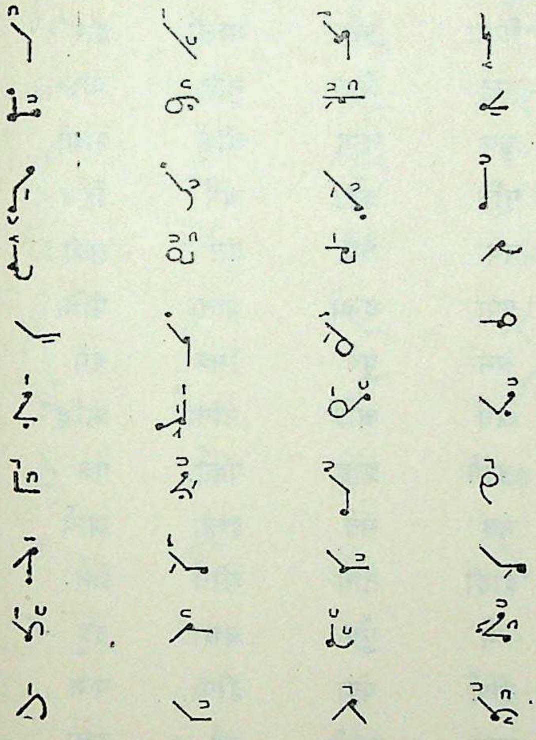

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ५७ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

कृत	वक्ता	प्रजा	युक्ति	मृग	खव्वू
गल्ली	जत्रा	चैत्र	दर्श	त्राहि	प्रथा
भद्र	प्रिया	मत्त	मज्जा	द्वार	भ्रूण
नग्न	मूर्ख	रिक्त	मृति	व्रीद	त्रुटि
खड्डा	क्रय	चप्प	जीर्ण	प्राणी	रात्रि
वक्र	मूर्ति	क्रोड	चर्म	द्विज	तीव्र
मुक्ता	त्रय	धैर्य	द्रुत	छत्री	चक्र
छिन्न	त्रपा	दर्जा	त्राता	पंक्ति	बुद्धि
पूर्ति	भ्रम	पूर्व	मित्र	वर्ग	अर्घ
अर्क	अर्ध	आर्द्र	उक्ति	ऋद्धि	कीर्ति
दृष्टि	ऊर्मि	प्राज्ञ	पक्का	पत्र	पन्ना
प्रभा	मंत्र	सर्व	इच्छा	आर्य	मात्र
तप्त	द्राही	तीर्थ	शीघ्र	प्रेम	द्राक्ष
भ्रम	धर्म	पुत्र	बच्चा	दद्रु	पट्टी
हृद्	दीर्ण	पट्टा	द्वीप	यत्न	प्रमा
वार्ता	साग्र	पाद्री	वर्त	दन्ना	वर्दी

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ५८ वा

मराठीमध्यें लिहा

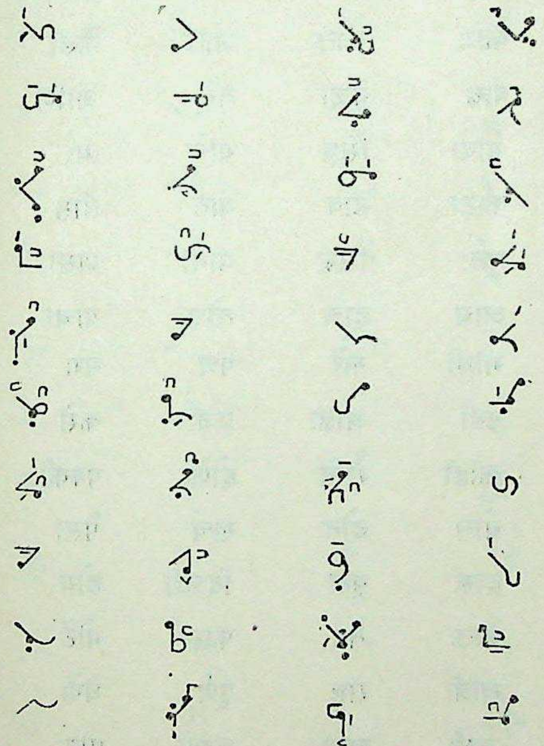

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ५९ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

धग	मूळ .	चित्र	नाचूं	नाहीं	टिकूं
आहे	गेली	वर्ष	असें	झाला	किंवा
पुढें	काय	जाऊं	जात	केली	नको
नीट	वाढ	वेळी	तरी	आणि	याच
आज	भावी	सिंध	यांचें	त्या	प्रांत
अशी	काटा	डाव	यांत	तीस	कोटी
मात्र	पुनः	सिद्ध	यांनीं	असा	शंका
प्रश्न	आद्य	हाच	तोच	याचा	जर
सुरू	गांधी	खरें	पण	मग	फक्त
पहा	उडी	आज्ञा	प्रजा	कसे	वृत्ति
आली	कांहीं	रीति	होणें	पक्की	हिंदु
रोजीं	बोस	दोन	खर्च	पैसा	याला
वीस	दारू	वृक्ष	दिल्ली	होय	सभा
खास	बाऊ	तेढ	फार	मोठें	घडा
लीग	खात्री	राष्ट्र	पूर्ण	घेणें	चूक
युक्त	जशी	चाट्ट	कामा	पोट	बरें

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ६० वा

मराठीमध्यें लिहा

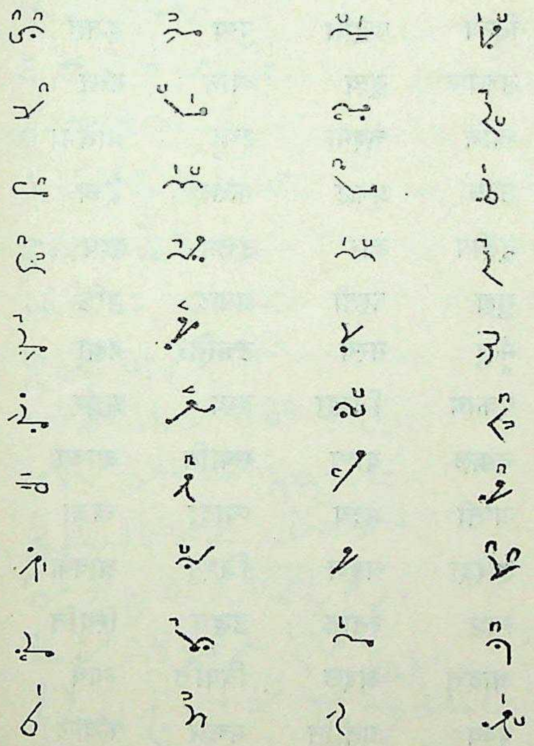

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ६१ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

अब्ज	प्रश्न	अस्त्र	चक्कर	जन्य	निर्भय
प्राचीन	अस्तु	ध्वजा	निश्चय	दोस्त	आग्रह
नृपति	दिव्य	पद्धति	पुष्प	कृतज्ञ	प्रबंध
कृषिक	उच्चार	नृत्य	ध्यान	मस्त	उत्तान
प्रदेश	ध्वनि	चश्मा	इच्छु	प्रतिभा	तल्प
दुःखित	उत्तर	प्रकट	कत्तल	दैन्य	प्रचंड
गण्य	तृतीय	ज्वर	उत्तम	दृश्य	इष्टि
आम्ही	गुह्य	वस्ती	प्रमाद	यष्टि	कृत्रिम
वस्त्र	मृत्यु	नस्य	उन्नति	ब्रह्मा	प्रणाम
दस्त	एकाग्र	जिव्हा	द्रव्य	झल्लर	उष्ण
कुस्ती	नक्कल	बाष्प	ख्याति	आज्य	मूल्य
ज्ञाति	जप्ती	भक्ष्य	प्यादा	ध्वजा	ध्यास
उद्देश	हरिद्रा	ग्रहण	जिष्णु	श्रावक	सज्जन
शृंगार	स्पष्ट	स्नान	उद्धार	स्थिति	द्वितीय
अग्रज	आदत्त	अद्दल	विपत्ति	व्यर्थ	भ्रमण
कृतार्थ	पूज्य	प्रतीति	मच्छर	ख्याल	प्रचार

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ६२ वा

मराठीमध्यें लिहा

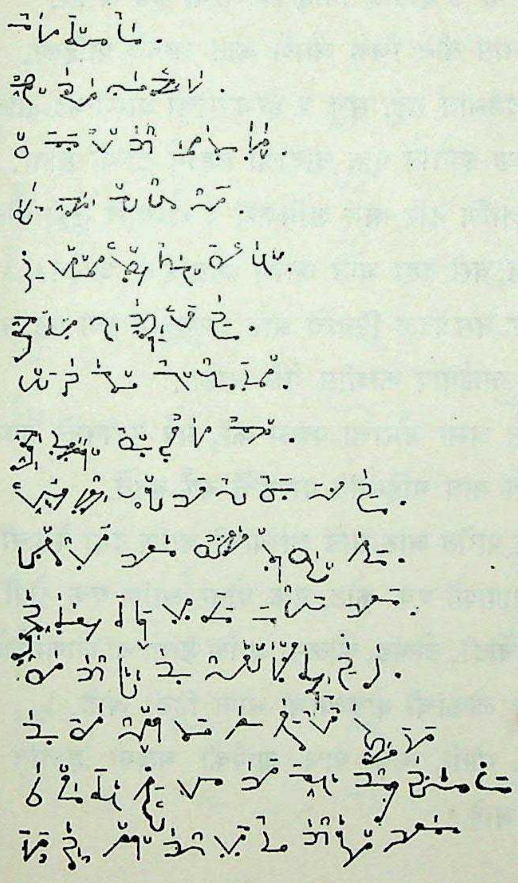

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ६३ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

१. ज्येष्ठाच्या उन्हांतहि विहिरींचें पाणी थंड असतें.

२. मीं वनांत तीन चित्ते आणि आठ अस्वलें पाहिलीं.

३. ह्या दिवसांत गहूं, सत्तू व हरभऱ्यांची धारण मंद झाली आहे.

४. रामाच्या हातांत एक चांदीचा लहान तांब्या होता.

५. राम आणि हरि यांस शनिवारीं व रविवारीं सुट्टी होती.

६. माझ्या घरीं दहा घोडे आणि आठ हत्ती आहेत.

७. माझ्या घराजवळ लिंबाचें झाड असल्यानें हवा थंड असते.

८. त्याचे आईबाप काशीस गेले आहेत.

९. पाऊस असा जोराचा पडला कीं, सर्व नदीनाले भरून गेले.

१०. पौष व माघ महिन्यांत पाण्याचें बर्फ बनतें.

११. माझ्या बागेंत आठ झाडें आंब्याचीं आणि दहा पेरूचीं आहेत.

१२. त्याच्यापाशीं एक कोट, एक धोतर आणि एक टोपी होती.

१३. सोनें, चांदी, लोखंड, कोळसा आणि जस्ताच्या खाणी येथें आहेत.

१४. येथील लोकांची बोलण्याची भाषा हिंदी आहे.

१५. हिरा, मोती, लाल, पाच ह्यांपैकीं माझ्या हातांत कोणती वस्तु आहे ?

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ६४ वा

मराठीमध्यें लिहा

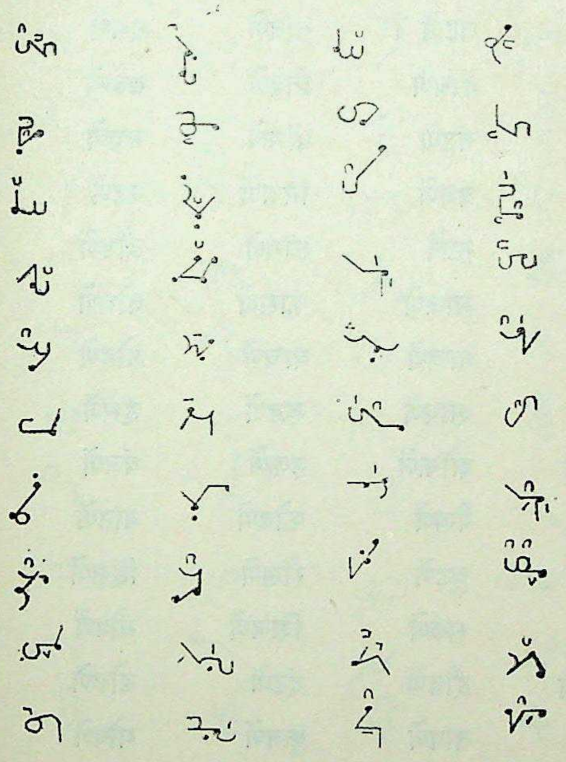

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ६५ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

झाळणें	करणें	काचणें	घुसणें	छापणें
साजणें	चरणें	जन्मणें	चिंबणें	ठाकणें
डरणें	तटणें	तांतणें	दमणें	थकणें
ताडणें	दाबणें	तिंबणें	ढळणें	दुहणें
धांवणें	नडणें	पांगणें	मचणें	वेचणें
पाळणें	बघणें	निजणें	पडणें	निमणें
रांतणें	रटणें	लागणें	दौडणें	ढाळणें
निंदणें	भाजणें	फासणें	बोधणें	बनणें
पोहणें	वाचणें	याचणें	मोहणें	वंजणें
मावणें	शापणें	रूढणें	हंसणें	सांचणें
क्षोभणें	शोकणें	रुकणें	वंजणें	मिळणें
माजणें	पैखणें	फोडणें	वांटणें	मनणें
नांदणें	बुडणें	रोखणें	हिंसणें	सोंपणें
हालणें	सलणें	शिजणें	भोवणें	लाजणें
इच्छिणें	दौडणें	दंडणें	डोलणें	दबणें
डुबणें	तापणें	कुजणें	गोवणें	ताणणें

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ६६ वा

मराठीमध्यें लिहा

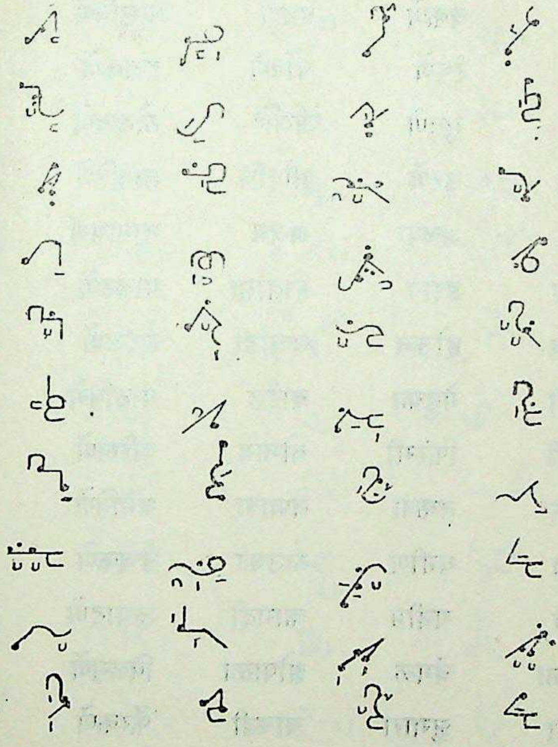

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ६७ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

झिंगणें	खुलणें	ठोकणें	डागणें	झळकणें
डौलणें	डुलणें	तासणें	दाखविणें	गुदरणें
पवळें	बकणें	पडणें	त्रासविणें	झपाटणें
भारणें	रंधणें	भोंवणें	दचकणें	टोळपणें
रिंगणें	सुतणें	अर्जणें	ठोठावणें	डंवरणें
सांडणें	उरणें	औषधि	तापविणें	डेवरणें
इटाळें	अलपा	अजून	नामाथणें	तळसणें
सुहाडा	हरीप	हातोसा	पालटणें	तारठणें
होळाव	होऊन	लचांडी	बदलणें	तावडणें
वाकुडी	भेडुका	बाईल	पाठविणें	निरविणें
बहाळी	फिरंगी	वोमाय	वरिखणें	मुरडणें
ठाऊक	तकवा	तणावा	श्रमविणें	अटरणें
दंदिया	धनीण	ठाउका	उचकणें	उसपणें
घालून	गनीम	कागदी	उत्पादणें	आरोगणें
हिंवाळा	चंगळ	झोपाळा	विलसणें	वाढविणें
चोहटा	झुगारा	चावडी	फेंरकणें	भुकेजणें

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ६८ वा

मराठीमध्यें लिहा

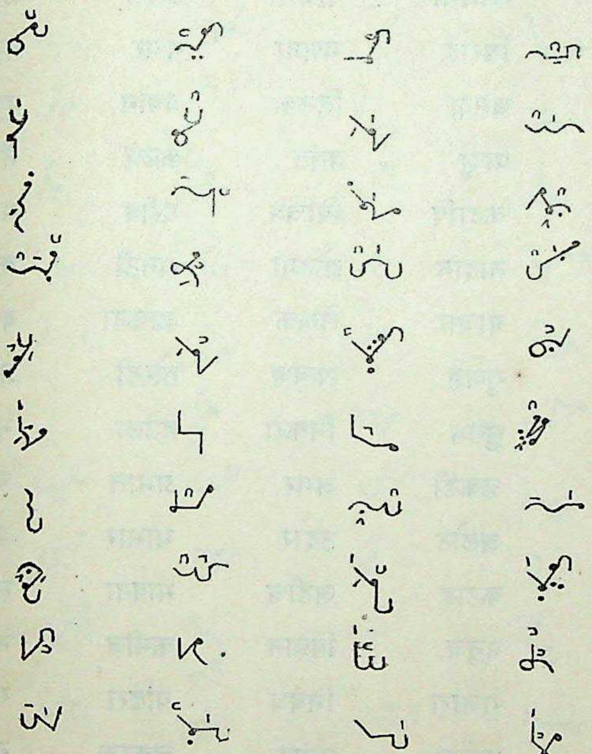

पुस्तकालय
गुरुकुल कांगड़ी

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ६९ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

गोपाल	टोपला	तडाग	चरखा	ढोसरा
तंडुल	खानगी	ताजगी	दसरा	जीमूत
धाकटा	थिराई	गणना	नगर	तनुज
चपला	द्यमक	तिलक	जवान	दूषण
कोपरा	परशु	वसंत	कलत्र	नैतिक
दगड	कदापि	विचित्र	गरीब	भाषण
जेवण	नादान	झोडगा	रानटी	कायम
लकडी	बाजार	लेखक	छाकटा	बकरी
मंजूर	गुणज्ञ	श्रावण	तोरडी	प्रसंग
तनखा	सुलभ	निकरा	हटेला	भूधर
विकल	छकडी	अगर	प्रभात	चरित्र
शहर	अलोट	उदार	गाभार	शरण
पाठक	कटाह	अडीच	भावना	समय
बजाज	मनुज	विज्ञान	कमीज	भडसा
विषाय	गुजारा	निबंध	पांढरा	मडकें
विनय	पावक	ललाट	चुकाऊ	रामठ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ७० वा

मराठीमध्यें लिहा

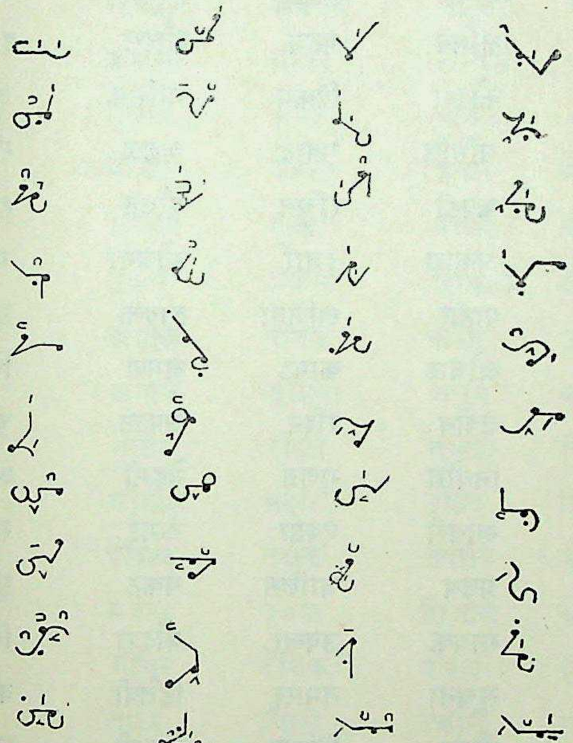

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ७१ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

इकडे	मिश्रण	परीक्षा	यमुना	वियोग
दुसरा	उचक	श्रीयुत	बोडण	अंगुली
रहाट	क्षत्रिय	गलफ	औरस	हपूस
काबीज	कोपरा	विक्रय	मासिक	आजार
बैठक	समिति	गवाक्ष	अढळ	रांधण
रक्कम	कपटी	रचित	दौलत	हयात
जमीन	अकाल	इजार	योजना	गोशाला
नेणता	पाटीर	खजिना	दायक	उन्नति
चामर	ओघळ	कामठ	क्षमण	सिसाळे
सुगम	तवाब	रश्मि	अफाट	चाकरी
धरती	नियोग	गुणज्ञ	नेहमीं	अनीति
आनंद	खातरी	एवढा	डंभाई	रसाळ
लोचन	प्रलय	जालिम	येकट	सुहाव
विदुर	सायक	उपखा	बोंदरा	लिगाड
चातक	सूचना	तमाखू	हितैषी	काषाय
जहाज	यौवन	भिक्षुक	पेशगी	घाटणी

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ७२ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

घटिका	लंघन	रेजगी	धवल	जबाब
लंपट	ठिकाण	अतिथि	मोटका	चातक
हिशेब	बाणसी	गठडी	रोचिस	पर्वत
नकाशा	तिमिर	उमज	शकट	धोरण
शेंपटा	वैदेही	जनता	हडस	ग्रामिणी
ताकद	जंगली	खूक	पंचमी	ताकीद
कराल	उशीर	प्रयास	शिकाऊ	देवाज्ञा
अमर	खगोल	पानक	कठोर	पडाव
बगीचा	अमोघ	दुनिया	अनुज	बहुल
टेहर	भुसार	रहित	बुभुक्षा	चिडिया
मौलवी	खामोश	मदार	दोहद	त्रिताप
डिकाळ	पोकळ	तक्षक	तत्रापि	भोजन
उजर	मजाल	पूजक	तिजोरी	फसल
रानटी	गोचर	दैनिक	पोषण	निगम
नायक	ताठर	पथारी	वकील	गोठण
मुनाफा	निदान	गणित	पंडित	महिमा

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ७३ वा

मराठीमध्यें लिहा

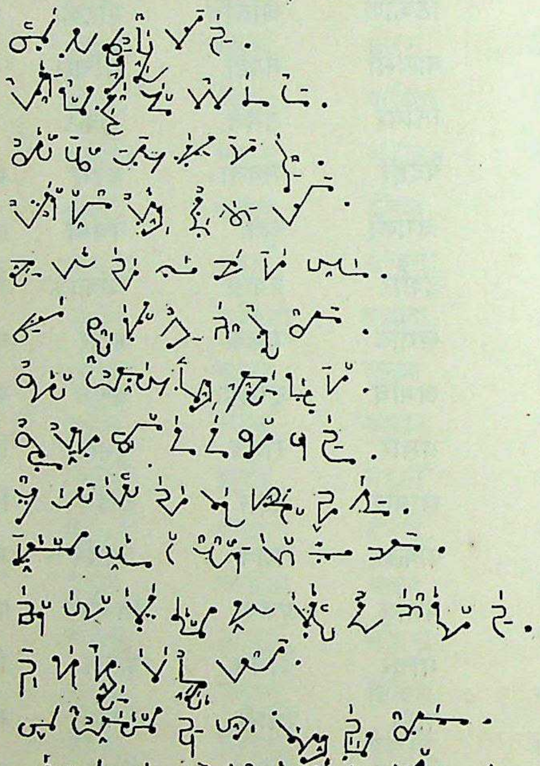

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ७४ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

१. मुलांनीं लढाई, झगडा करूं नये.
२. शिशिर आणि हेमंत ऋतूंत थंडी जास्त पडते.
३. मुंबई बंदर अरबी समुद्राच्या किनाऱ्यावर आहे.
४. हिंदुस्थानची लोकसंख्या जवळजवळ ३५ कोटी आहे.
५. यमुनेच्या किनाऱ्यावर आम्हीं मोठीं मोठीं कासवें पाहिलीं.
६. आमचें कापडाचें दुकान आग्ऱ्यास जौहरी बाजारांत आहे.
७. तलाव आणि शहराच्या मध्यें एक सुंदर बगीचा आहे.
८. आमच्या कमिटीचे सर्व सभासद त्या खोलींत विचार करीत आहेत.
९. प्राचीन काळीं युरोपांत रोमन राज्याचा फार मोठा प्रभाव होता.
१०. आमच्या शाळेंत लावलेलीं पुस्तकें ह्या शहरांत कोणत्या दुकानीं विकत मिळतात ?
११. त्याच्या डेस्काच्या ड्रॉवरमध्यें बारा पेन्सिली आणि सोळा टाक आहेत.
१२. रमेश आपल्या घराचें वर्षाचें भाडें किती देतो ?
१३. लेखकानें आमच्या पुस्तकाची भूमिका फार काळजीपूर्वक लिहिली आहे.
१४. बिहारमधील भूकंपानें भारतवासी गरीब जनतेस आणखी गरीब बनविलें.
१५. हिंदुस्थानांत बालविवाह थांबविण्यासाठीं एक कायदा बनविला आहे.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ७५ वा

मराठीमध्यें लिहा

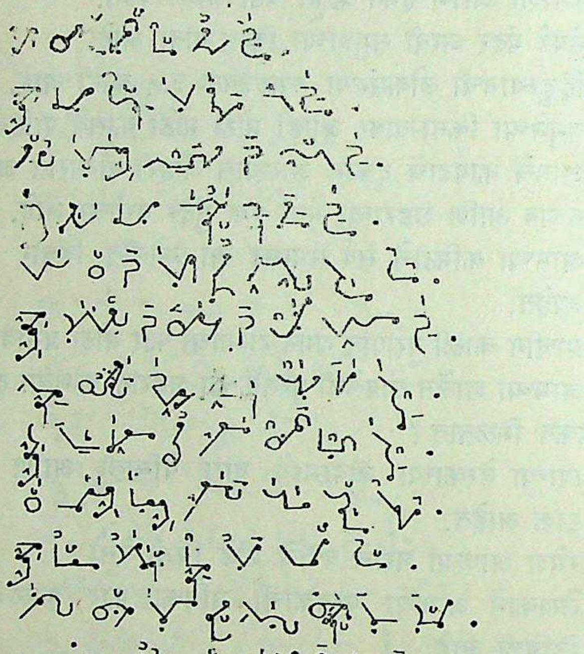

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ७६ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

१. मधुर वाणीसाठीं पोपट पिंजऱ्यांत घातले जातात.
२. पुस्तकांचें अध्ययन आणि अध्यापन ह्यांनीं बुद्धीचा विकास होतो.
३. त्यांच्या दुकानांत प्रत्येक गोष्टीची फाइल वेगवेगळी असते.
४. लोंकरीचा हिशेब जुन्या वहीवरून पाठवून द्या.
५. स्वतःच्या हातानें बनविलेलें भोजन फार चांगलें असतें.
६. आपल्या आयुष्यांत त्यानें पुष्कळ ठिकाणीं भ्रमण केलें आहे.
७. खरें बोलणाऱ्याचा नेहमीं विजय होतो.
८. बाजारांतून कांहीं द्राक्षें, डाळिंबें, काकड्या व नारिंगें घेऊन या.
९. मोंगल साम्राज्याचे वेळीं युरोपिअन लोक पहिल्या प्रथम भारतवर्षांत आले.
१०. संकटाचे वेळीं प्रत्येक माणूस आपल्या इष्ट देवाचें स्मरण करतो.
११. शारदा कायद्याप्रमाणें चौदा वर्षांपेक्षां लहान मुलीचा विवाह होऊं शकत नाहीं.
१२. पाचक चूर्णाच्या एका बाटलीची किंमत बारा आणे आहे.
१३. ते समाजांत चांगल्या विचारांचा प्रचार करण्यासाठीं अधीर झाले आहेत.
१४. आपण पॉलिसी घेऊन किंवा एजंट बनून फायदा करून घेऊं शकतां.
१५. अधिकाऱ्यांचें लक्ष शासनांत सुधारणा करण्याकडे असलें पाहिजे

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ७७ वा

मराठीमध्यें लिहा

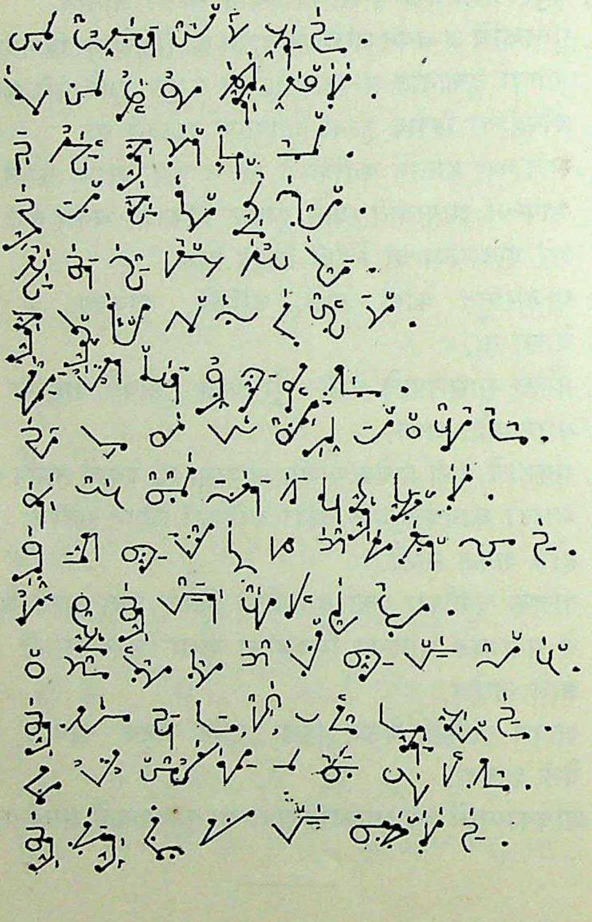

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ७८ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

१. तुमच्या सदऱ्यास किती बटणें आहेत ?

२. भुंगे गुलाबाच्या फुलांचा सुगंध लुटीत आहेत.

३. प्रत्येक मनुष्यानें नेहमीं चांगली भावना ठेवली पाहिजे.

४. खरें सांगण्याची काळजी घेणें प्रत्येक पुरुषाचें कर्तव्य आहे.

५. शीतळ मंद सुगन्धित वारा वाहत होता.

६. रोज सकाळीं फिरणें अत्यंत लाभदायक आहे.

७. बिहारमध्यें तांदुळाचीं शेंकडों यंत्रें लागलीं आहेत.

८. आपली रॅकेट घेऊन ते टेनिस खेळण्यास जात होते.

९. मोहन आपल्या जीवनाचें ध्येय आखूं शकतो.

१०. प्रवासामध्यें कुकरच्या मदतीनें भोजन बनविणें सोपें असतें.

११. लढाईच्या आधीं अंगद रावणासमोर गेला.

१२. आळशी पुरुष आपल्या जीवनांत यशस्वी होऊं शकत नाहीं.

१३. सीताहरण रावणाच्या मृत्यूस कारण झालें.

१४. मेघांची गर्जना, विजेची चमक आणि अंधाऱ्या प्रळयाचें दृश्य दिसत होतें.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ७९ वा

मराठीमध्यें लिहा

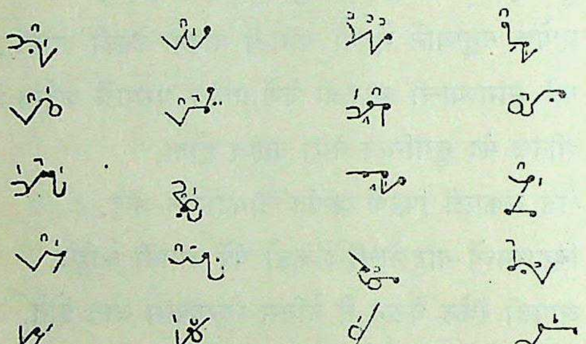

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ८० वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

गडखल	चटपट	मालमात	दंडनीय	जादूगार
तजवीज	सोमवार	चतुराई	हिमालय	चुटकुला
अवधान	धडपड	गड्दर	रामायण	तइनात
गणनीय	रुचिकर	वकीलात	विपुलता	पादचारी
उपराण	समुदाय	तपोवन	सभापति	गदाधर
चित्रकार	गबदुल	अखबार	वाढवण	देवलोक
टीकाकार	सुधारक	जनावर	समजूत	मानपत्र
एकंदर	तसलीम	विलायत	रोजगार	गुरुवार
मळकट	गुरुकुल	विवक्षित	आळवण	मोक्षपद
परिणय	एकवटा	शेतकरी	तडजोड	गृहस्थ
कमजोर	धनवान्	पाठवणी	एकीकडे	जरायुज
नियमित	मेळवण	मायथळ	कमनीय	मधुकर
कोतवाल	रविवार	घडामोड	बनकर	पंचायत
रजपूत	महाराज	दशानन	दरबार	मेहनती
बहुमत	गुलजार	पटवारी	नागरिक	कलुषित
करतल.	मानसिक	देवदूत	कमिशन	भयभीत

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ८१ वा

मराठीमध्यें लिहा

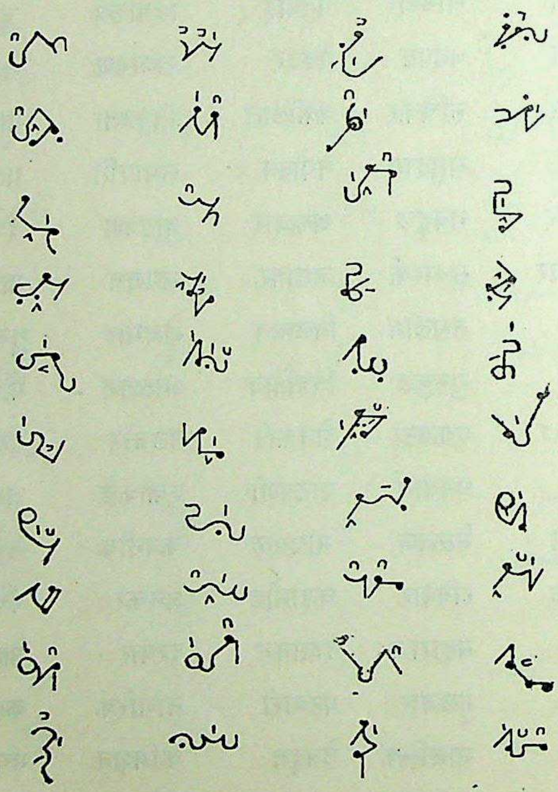

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ८२ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

गडबड	निराधार	तसबीर	मुलायम	साहूकार
यजमान	परिचय	अधिक्षेप	निरूपण	स्थानपति
हाटवट	तालवर	भानगड	अभिनय	दानशील
दुश्मन	षडानन	गहजब	पराजय	भुलवणी
रोजनामा	सौमवार	सिंहासन	युवराज	मनोरथ
तकशीर	ताडातोड	तुकतुकी	दयामय	थबकड
आलमाल	दणकट	साहसिक	गुजरा	सरदार
महिमान	अचपल	पक्षपात	हितकर	रचयिता
अणगट	गुलबास	लोकमत	वंदनीय	ठेवणाऊ
राजधानी	अलंकार	महाशय	चौकीदार	लखपति
छबीदार	लागवग	संनिधान	पलीकडे	शेतवाडी
राजकुल	लवकर	ठोसराई	अपमान	माननीय
पायघोळ	संपादक	वशीयत	फौजदारी	वनेचर
शीलवान्	तकदीर	पुनरपि	सहकार	तदबीर
फसकल	नानावटी	तहरीर	हलवाई	लहानगी
संशोधन	तोहमत	राजकीय	माराकुटी	रक्षणीय

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ८३ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

गर्जना	काश्मीर	राष्ट्रीय	सेक्रेटरी	चक्रवर्ती
कार्तिक	स्वदेश	गृहस्थ	लष्कर	तात्पर्य
चिकीर्षा	तात्त्विक	वऱ्हाड	कृषीवल	वर्तमान
निर्भय	नास्तिक	सांप्रदाय	विकल्प	विद्यालय
द्वितीय	स्मरण	जघन्य	तत्काल	तत्त्वार्थ
प्राचीन	परिग्रह	विद्वान्	दुराग्रह	विसर्जन
वार्षिक	निश्चय	डॉक्टर	स्वरूप	गर्हणीय
कीर्तन	ब्राह्मण	इन्द्रिय	कारागृह	विशेषत:
गांभीर्य	यद्यपि	स्वाधीन	प्रामाणिक	दुष्कर
कुतर्क	स्वीकार	तत्पर	विख्यात	विद्यार्थी
चूर्णिका	प्रकाशित	स्पष्ट	सत्कार	निष्काम
तर्पण	मस्करी	म्हणजे	तस्करी	मनस्वी
निर्मूल	आस्पद	दप्तर	प्रस्ताव	निष्फल
निर्वाण	माध्यम	शुक्रवार	दृष्टांत	प्रतिपदा
निर्भर	व्यायाम	रहस्य	अन्यथा	प्रवचन
निर्वाह	ईश्वर	म्हणणें	प्रस्तुत	प्रयोजक

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ८४ वा

मराठीमध्यें लिहा

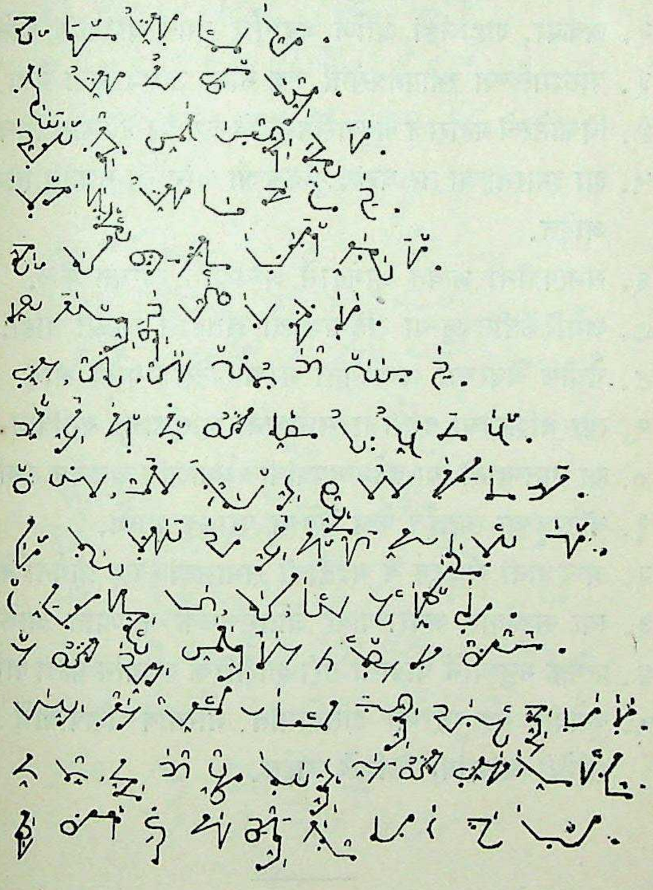

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ८५ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

१. चाणक्य राजनीतीचा धुरंधर विद्वान् होता.

२. अकबर, शहाजहां आणि जहांगीर मुगल बादशाह होते.

३. पाठशाळेच्या स्थापनप्रसंगीं एक मोठा उत्सव केला गेला.

४. बिकानेरचे महाराज फेब्रुवारीमध्यें विलायतेस जाण्यास निघतील.

५. ह्या इमारतीच्या तळघरांत पुष्कळशा चांगल्या मजबूत तिजोऱ्या आहेत.

६. सभापतींनीं अत्यंत आनंदानें अध्यक्षांचें स्वागत केलें.

७. अमेरिकेंतील जुन्या रहिवाशांचा इतिहास मिळत नाहीं.

८. येथील चेंबरच्या अध्यक्षांना सरकार-ठराव पसंत आहे.

९. त्या मशिदीचा दरवाजा सागवानी लाकडाचा बनविला आहे.

१०. ह्या बातम्यांनीं त्या वर्तमानपत्रांतील समाजांत खळबळ उडविली.

११. वॉटरलूच्या लढाईंत फ्रेंच सैनेचा पराभव झाला.

१२. अध्यक्षांनीं संघटन व मदतीची सभासदांजवळ प्रार्थना केली.

१३. त्या खटल्यांत अपराध्यावर जातमुचलके करण्यांत आले.

१४. प्रत्येक मनुष्यानें थोडासा तरी शारीरिक व्यायाम केला पाहिजे.

१५. युरोपीय महायुद्धाच्या इतिहासांत भारतीय शिपायांचें नांव सोनेरी अक्षरांनीं लिहिलें जाईल.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ८६ वा

मराठीमध्यें लिहा

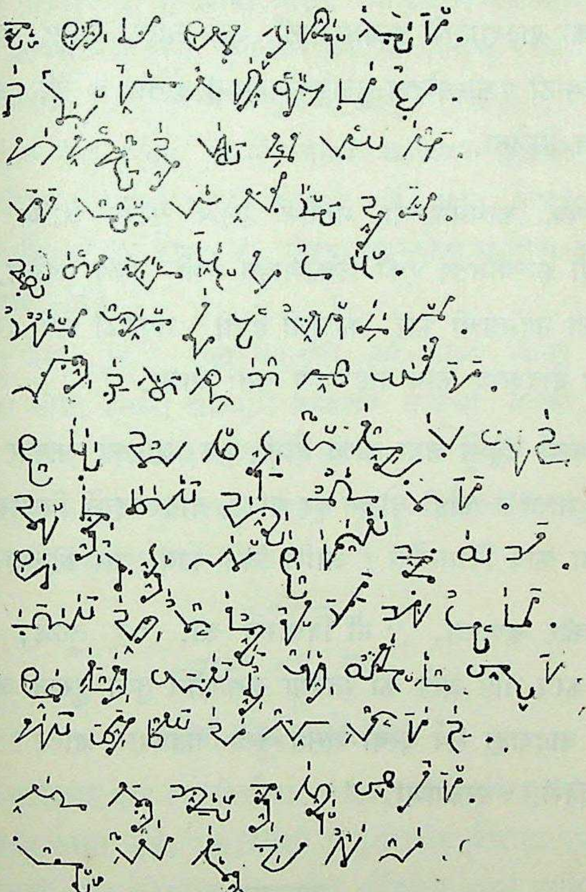

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ८७ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

एका बादशाहानें दरबारासाठीं एक मोठा महाल बनविला. त्याच्यासाठीं एका मोठ्या तुळईची जरूरी होती व ती जवळच्या शहरांत मिळेना.

प्रत्येक कामगाराच्या नांवानें हुकूम सुटले आणि खूपशी चौकशी झाल्यानंतर एका ठिकाणाहून तशी तुळई आली. बादशाहाला महालाची फार काळजी होती. सकाळीं सर्व दरबाऱ्यांसमवेत बादशाह काम पाहण्यास स्वत: आला.

शेंकडों मनुष्यें जमा झालीं होतीं. एक बावळा फकीर तुळईजवळ आला व कांहीं बोलून दूर झाला. बादशाहानें विचारलें, "तूं तुळईला काय विचारलेंस ? आणि तिनें काय उत्तर दिलें ?"

फकीर म्हणाला, " मीं विचारलें कीं, 'हे तुळई, तुझ्यांत अशी काय गोष्ट आहे कीं इतक्या कसोशीनें तुला दुरून आणविलें आणि बादशहा सर्व दरबाऱ्यांसह तुला पाहण्यास आला ?' तिनें उत्तर दिलें, 'सरळपणा.' "

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ८८ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

एक माळी व कुंभार ह्यांनीं मिळून एक उंट खरेदी केला व ते परदेशीं जाण्यास निघाले. कुंभारानें उंटाच्या पाठीवर एका बाजूस मडकीं लादलीं आणि माळ्यानें दुसऱ्या बाजूस भाजी.

रस्त्यांत मान मुरडून उंटानें भाजी खाण्यास सुरुवात केली आणि लौकरच सगळी खाऊन टाकली. हें पाहून कुंभार हंसत होता आणि समजत होता कीं, माझ्या मडक्यांना कांहींच नुकसान पोहोंचणार नाहीं.

परंतु जेव्हां उंटानें एका बाजूची सर्व भाजी खाल्ली तेव्हां तिकडचा बोजा हलका झाल्यानें इकडच्या बाजूचीं मडकीं खालीं घसरलीं आणि जमिनीवर आदळून त्यांचे तुकडे तुकडे झाले.

तेव्हां माळ्यानें कुंभारास म्हटलें कीं, 'कोणाचेंहि नुकसान झालें असतां हंसणें चांगलें नाहीं.'

पाठ ८९ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

एक बादशाह फार इमानी होता. तो सत्यवादी आणि इमानी माणसांची कदर करीत असे. एके दिवशीं तो तुरुंगांतील कैद्यांना पाहण्यास गेला असतां एका कोठडींत दोन कैदी कोंडलेले त्यानें पाहिले.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

बादशाहानें दोन्ही कैद्यांना बोलावून विचारलें कीं, "तुम्हीं असा कोणता अपराध केला कीं, त्यामुळें तुम्हांस बंदिवान व्हावें लागलें !"

एका कैद्यानें सांगितलें कीं, "माझ्यांत आणि न्यायाधीशांत शत्रुत्व असल्यानें त्यानें मला माझा कांहींच अपराध नसतांना शिक्षा दिली." दुसऱ्यानें सांगितलें कीं, "मीं १०० रुपयांची चोरी केली म्हणून मला शिक्षा झाली. न्यायाधीशाचा कांहींच दोष नाहीं. मीं जसें केलें तसें भोगतों आहें."

ह्यां कैद्याच्या खरें बोलण्यावर बादशाह अत्यंत खूष झाला, आणि म्हणाला कीं, "ह्या इमानी लोकांबरोबर तूं राहणें चांगलें नाहीं" व दुसऱ्यास म्हणाला कीं, "तूं खोटें बोलतो आहेस तेव्हां तुझा अपराध माफ होऊं शकत नाहीं."

पाठ ९० वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

एकदां दोन मनुष्य जंगलांतून चालले होते. दोघांमध्यें असें ठरलें कीं, जर रस्त्यांत कांहीं संकट आलें तर एकानें दुसऱ्यास मदत करावी.

एक दिवस चालतां चालतां झाडीमधून एक अस्वल बाहेर निघाला. त्याला पाहतांच त्यांच्यापैकीं एक पळाला आणि आपल्या सोबत्यास एकटा सोडून एका झाडावर चढला.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

दुसरा मनुष्य जेव्हां एकटा राहिला तेव्हां तो जमिनीवर निजला आणि प्रेताप्रमाणें पडला. अस्वल त्याच्याजवळ आला आणि नाकानें त्याच्या तोंडाचा आणि कानाचा वास घेऊं लागला. जेव्हां त्यानें पाहिलें कीं हा माणूस श्वास घेत नाहीं व हातपाय हालवीत नाहीं, तेव्हां तो मेला आहे असें समजून त्यास सोडून तो चालता झाला. अस्वल दूर निघून गेल्यानंतर मेल्याप्रमाणें पडलेला माणूस उठून उभा राहिला आणि त्याचा सोबतीहि झाडावरून खालीं उतरला.

जो माणूस झाडावर चढला होता त्यानें आपल्या सोबत्यास विचारलें कीं, "अस्वल वारंवार आपलें तोंड तुझ्या कानांजवळ नेत होता—जसें कांहीं तुझ्या कानांत तो कांहींतरी सांगत होता !" हें ऐकून त्याच्या सोबत्यानें उत्तर दिलें कीं, "होय. त्यानें मला अशी गोष्ट सांगितली कीं, जी मी कधींच विसरणार नाहीं. ती ही होती कीं, 'स्वार्थी माणसांच्या बोलण्यावर कधींच विश्वास ठेवूं नये.' "

पाठ ९१ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

असें म्हणतात कीं, लुकमानच्या मालकानें एका वर्षी एका शेतांत जव पेरण्याची आज्ञा दिली. लुकमाननें जव पेरण्याऐवजीं हरभरे पेरले.

जेव्हां लुकमानचा मालक शेत पाहण्यास गेला तेव्हां हिरवेगार चणे पाहून त्यानें लुकमानला म्हटलें, " मीं तुला ह्या शेतांत जव पेरायला सांगितलें असतां तू हरभरे कां पेरलेस ? "

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

लुकमाननें म्हटलें, " मीं चणे ह्या भरंवशावर पेरले कीं त्यांचे जव पैदा होतील."

मालक म्हणाला, " तूं किती मूर्ख आहेस ? जगांत असें कधीं झालें आहे काय कीं, चणे पेरले असतां जव निघतील ?"

लुकमाननें म्हटलें, " आपण नेहमीं जगाच्या शेतांत पापाचें बीं पेरतों आणि इच्छा करतों कीं ह्याचें फळ चांगलें मिळावें. तेव्हां मींहि विचार केला कीं, जर चणे पेरले तर जव निघतील." हें ऐकून मालक शरमिंदा झाला.

पाठ ९२ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

तीन मनुष्यांनीं एकाच तऱ्हेचा गुन्हा केला असूनहि ज्या राजाच्या राज्यांत ते राहत होते त्यानें त्यांना तीन तऱ्हेची शिक्षा दिली. एकाला नुसती समज देऊन सोडून दिलें, दुसऱ्याला पुष्कळ बरेंवाईट बोलून सोडलें आणि तिसऱ्याची गाढवावरून धिंड काढण्याचा हुकूम दिला.

प्रधानानें राजास विचारलें कीं, " तिघांनीं एकच गुन्हा केला असतां तिघांना तीन तऱ्हेची शिक्षा आपण कां दिली ?"

राजा म्हणाला, " ह्या गोष्टीचें कारण तुला आतांच समजेल. हे तिघे काय करीत आहेत त्याची खबर आणीव."

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

प्रधानानें चौकशी केली असतां समजलें कीं, ज्याला समज देऊन सोडलें होतें त्यानें विष पिऊन आमहत्या केली; ज्याला बरें-वाईट बोलून सोडलें होतें तो घरदार सोडून दुसऱ्या शहरीं चालता झाला, आणि ज्याची गाढवावरून धिंड काढली होती तो दारू पिऊन जुगार खेळत होता.

तेव्हां राजानें म्हटलें कीं, "चांगल्या व हलक्या माणसाच्या शिक्षेंत फरक असला पाहिजे. चांगल्या माणसाला शब्दाचा मार पुष्कळ आहे आणि हलक्या माणसास गाढवावरून धिंड काढली तरीहि शरम वाटत नाहीं."

पाठ १३ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

एके दिवस पंजाब-केसरी महाराजा रणजितसिंह फिरावयास गेले. मैदानांत पोंचतांच सर्व घोडेस्वार एका बाजूला उभे राहिले आणि महाराज घोड्यावरून उतरून फिरूं लागले. एक दरिद्री मोगल नंगी तलवार घेऊन तेथें आला, परंतु त्याला कोणीं पाहिलें नाहीं. परंतु महाराजांच्यावर जेव्हां त्यानें तलवारीचा हात उगारला तेव्हां खुद्द महाराजांनीं त्याचा हात पकडला. इतक्यांत ह्या साहसी मोगलावर शेंकडों घोडेस्वार तुटून पडले. परंतु महाराजा रणजितसिंह म्हणाले, "हां खबरदार! ह्याला कोणीहि मारूं नका." महाराजां-पुढें उभा केला असतां महाराजांनीं त्याला विचारलें, "तूं कां

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

आलास आणि तुझी काय इच्छा आहे?" त्यानें आपल्या दारिद्र्याचा सर्व पाढा वाचला. महाराज त्याची बहादुरी व सत्यप्रियता पाहून फार खूष झाले आणि त्याला मुलीच्या लग्नासाठीं ५०० रुपये दिले आणि त्याला चांगल्या हुद्यावर नोकरीस ठेविलें.

पाठ १४ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

एके दिवशीं गौतमबुद्ध आपला चुलत भाऊ देवदत्त ह्याच्यासहवर्तमान बसले होते. त्या वेळीं हंसांचा एक मोठा समूह मधुर कलकल करीत हिमालयाच्या बाजूस जात होता. देवदत्तानें सर्वांत पुढच्या हंसावर तीर मारला. तो हंस घायाळ होऊन जमिनीवर पडला. त्याचें दुःख पाहून बुद्धदेवांचे डोळे पाण्यानें भरून आले. त्यांनीं त्या मरणप्राय स्थितींतील हंसास उचललें आणि हलकेच तीर ओढून बाहेर काढला व त्याच्या जखमेवर औषध लावून त्याला आपल्या छातीजवळ धरलें. देवदत्त म्हणाला, "मीं त्या हंसाला खालीं पाडलें आहे. तो मला दे." बुद्ध म्हणाले, "तूं अत्यंत वाईट काम केलेंस! उगाच ह्या बिचाऱ्या गरीबास मारलेंस. तुला जराशीहि दया आली नाहीं. मी तुला हा हंस कधींच देणार नाहीं." दोघांमध्यें फार मोठें भांडण जुंपलें व तें तोडण्यासाठीं साधूंची एक सभा बोलाविली गेली. त्यांपैकीं एकानें म्हटलें, "मारणाऱ्यापेक्षां वांचविणाऱ्याचा हंसावर जास्त अधिकार आहे." ही गोष्ट सर्वांस पटली आणि तो हंस बुद्धदेवांच्या जवळच राहिला. चांगला झाल्यावर गौतमांनीं त्यास उडून जाऊं दिलें.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ९५ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

इराण देशाचा एक राजा फार न्यायी म्हणून प्रसिद्ध होता. एके वेळीं तो शिकारीसाठीं वनांत फार दूर गेला असतां तेथें आपल्या स्वयंपाक्यास स्वयंपाक जलद बनविण्याची त्यानें आज्ञा दिली. परंतु नोकर राजधानीहून मीठ आणण्याचें विसरला, म्हणून प्रधानानें एका मनुष्यास जवळचें गांव दाखवून जलदी मीठ आणण्यास सांगितलें. जो माणूस मीठ आणण्यास जात होता त्याला राजानें जवळ बोलावून सांगितलें कीं, "पैसे दिल्याशिवाय मीठ मागून आणलेंस तर मी नाराज होईन." प्रधानानें म्हटलें कीं, "महाराजांसाठीं थोडेंसें मीठ मागितलें तर त्याचे पैसे कसले द्यावयाचे ? ह्यांत कसला दोष ?" राजानें त्या माणसास जवळ बोलावून सांगितलें, "मी राजा आहें. मीं जर पैसे दिल्याशिवाय मीठ घेतलें तर ह्याच उदाहरणावरून राजाचे नोकरलोक विनामूल्य बहुमोल वस्तु घेण्यास सुरुवात करतील." हें ऐकून प्रधान शरमिंदा झाला आणि पैसे देऊन मीठ आणण्यास त्यानें माणूस पाठविला.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ९६ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

नासिरुद्दीन जेव्हां कुणाला दुःखांत पाहत असे तेव्हां त्याचें हृदय भरून \ येत असे. हिंदुस्थानचा बादशाह असूनहि चंद्रमौळी झोपड्यांतून राहणाऱ्या गरिबांची तो अत्यंत \ चिंता करीत असे. ह्यासाठीं सर्व प्रजा त्याच्यावर मनापासून प्रेम करीत \ असून त्याच्या-साठीं प्राण समर्पण करण्यास नेहमीं तयार असे. तो \ आपल्या राजकर्तव्यांची फार काळजी घेत असे. त्याला चांगलेंच \ माहीत होतें कीं, \ हें अत्यंत कठीण काम आहे. त्याची एकच \ राणी होती व \ ती बिचारी घरचें सारें काम करीत असे \ स्वयंपाकहि स्वतःच बनवीत \ असे. एके दिवशीं स्वयंपाक करतांना तिचा हात भाजला. तिनें भीतियुक्त \ अंतःकरणानें हलक्या आवाजांत नासि-रुद्दीनला म्हटलें, " स्वयंपाक करण्यास एक दासी \ असती तर बरें झालें असतें." नासिरुद्दीन म्हणाला, " बेगम, तूं जाणतेसच \ कीं, पुस्तकें लिहून तीं विकून त्यांवर मी पोट भरतों. त्याचें \ उत्पन्न इतकेंहि नाहीं कीं आपण चांगल्या तऱ्हेनें पोट भरूं शकूं. मग \ दासी कसा ठेवूं शकेन ?" राज्याच्या खजिन्यांत माझा एक पैसाहि नाहीं.\ही सर्व जिंदगी प्रजेची आहे. आज त्यांतून मीं एक पैसा \ घेतला तर उद्यां परमेश्वरास काय जाब देऊं ? जसें होईल तसे \ हे कष्ट सहन कर. ईश्वर तुला ह्याचें फळ देईल."

सूचनाः—पुढील सर्व पाठांतून दहा दहा शब्दांपुढें चिन्ह केलें आहे. हें गति वाढविण्यासाठीं केलें आहे. म्हणजे मोजण्याची जरूर पडणार नाहीं.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ १७ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

रघुपतिसिंह रजपुतांचा एक मोठा सरदार होता. तो अकबराशीं नेहमीं लढत \ असे. म्हणून त्याला कैद करण्यासाठीं अकबरानें एकदां एक मोठी सेना \ पाठविली. हें ऐकून रघुपतिसिंह घर सोडून पळाला व एका अरण्यांत \ लपला.

तो ज्या वेळीं पळाला त्या वेळीं घरीं त्याचा मुलगा फार \ आजारी होता आणि अशी भीति होती कीं, तो पंधरा-वीस \ दिवसांचा सोबती आहे. परंतु अब्रू व प्राण रक्षण करण्यासाठीं मुलाला \ सोडून तो जंगलांत निघून गेला. त्यानंतर अकबराच्या फौजेनें त्याचें घर \ घेरलें आणि तो घरीं येतांच त्यास पकडावयाचें अशा तयारींत सर्व \ सैनिक \ होते.

रघुपतिसिंह जंगलांत भटकत असतां त्याच्या एका मित्रानें येऊन \ खबर दिली कीं, 'तुझा मुलगा मरणोन्मुख असून एकदोन दिवसांत मरेल.'\

हें ऐकून त्याचें हृदय फाटलें आणि प्राणाची पर्वा न करितां \ मुलाला पाहण्यासाठीं तो जंगलांतून घरीं गेला. परंतु दरवाजांत पाऊल टाकतांच \ अकबराच्या शिपायांनीं त्याला पकडलें. त्यानें शिपायांस सांगितलें, "मी आतां तुमचा \ कैदी झालों आहें. परंतु मी तुम्हांपासून एवढी सवड मागतों कीं, \ आंत जाऊन माझ्या मरणोन्मुख मुलाला पाहून येतों. जेव्हां मी आंतून \ परत

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

येईन त्या वेळीं मला पुन्हां कैद करा. मी रजपूत \ आहें. माझ्या वचनाप्रमाणें करण्यांत कधींहि अंतर पडणार नाहीं. तुम्हांस फसवून \ मी कोठेंहि पळून जाणार नाहीं."

हें ऐकून सैनिकांनीं रघुपतिसिंहास आंत \ जाण्याची परवानगी दिली. आंत जाऊन आपल्या मुलाला कवटाळून तो पुष्कळ रडला, परंतु थोड्या वेळानंतर पुन्हां बाहेर जाऊं लागला. मुलगा म्हणाला, "मी दोनचार घटकांचा सोबती आहें. मला सोडून कुठें जातां ?"

रघुपतिसिंहानें \ मुलाला आपला सर्व वृत्तांत सांगितला आणि म्हटलें, "शिपायांशीं वायदा करून \ आलों आहें. तो मी टाळूं शकत नाहीं." मुलगाहि रजपुताचाच बच्चा. त्यानें \ म्हटलें, "तुम्हांस असेंच केलें पाहिजे."

मुलाची भेट घेऊन रघुपतिसिंह सैनिकांच्या समोर येऊन उभा राहिला आणि म्हणाला कीं, "मला कैद करा." \ शिपायांच्या सरदाराच्या हृदयावर रघुपतिसिंहाच्या वीरश्रीचा आणि वचनप्रियतेचा इतका परिणाम \ झाला कीं, तो शिपायांस म्हणाला, "अशा सत्यप्रिय आणि वीर \ माणसाला कैद करण्यास माझें मन घेत नाहीं." इतक्यांत बादशाह स्वतः \ आला आणि सर्व हकीकत ऐकून रघुपतिसिंहास सोडून देऊन त्याच्या घरावरून \ पहारा उठविण्याची त्यानें आज्ञा दिली.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ ९८ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

पृथ्वीच्या पाठीवर पुष्कळ ठिकाणीं आणि हिंदुस्थानांत कोठें कोठें—विशेषेंकरून ग्वाल्हेर\राज्यांत—एक तऱ्हेचा काळा दगड मिळतो. त्याच्यांत अशी शक्ति आहे\कीं, तो लोखंडाला आकर्षित करतो. ज्या लोखंडावर त्याचें आकर्षण होतें\तें त्याला चिकटतें. त्याला सोडविण्याचा प्रयत्न केला असतां असें दिसून येतें \ कीं त्याला दगड आपणाकडे खेचतो. अशा दगडाला लोहचुंबक म्हणतात.

पुष्कळ मुलें\एक सुई ताम्हनांत ठेवून एक छोटा लोहचुंबक बोटांत लपवून ताम्हनाच्या\खालीं इकडे तिकडे फिरवितात. सुईसुद्धां इकडे तिकडे फिरूं लागते. वस्तुतः ती लोहचुंबकाच्या-मुळेंच\फिरते. असें म्हणतात कीं, पांच हजार वर्षांपूर्वी चिनी लोक लोहचुंबकाचा\उपयोग करीत असत. दिशा पाहण्यास ते ह्याचा उपयोग करीत असत. \ आजकालहि पाण्यांत जहाजांतून दिशा ह्याच्याच साहाय्यानें पाहतात. चुंबक लोखंडास आपल्याकडे \ खेचतो; परंतु दोघांत जो जास्त बलवान् असेल तो दुसऱ्यास आपणाकडे \ खेचतो.

लोक केव्हांपासून लोहचुंबक उपयोगांत आणूं लागले ह्याचा शोध निश्चितपणें\विद्वानांनाहि अद्यापि लागला नाहीं. परंतु असें सांगतात कीं, प्राचीन काळीं\गुजराथेंत एक मंदिर होतें. त्यांतील

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

प्रतिमा अधांतरीं लटकत होती. ज्या\ वेळीं मंदिरावर परचक्र अलें आणि त्याला तोडण्यासाठीं एक कोपरा तोडण्यांत \ आला तेव्हां मूर्तीसुद्धां खालीं पडली. असें दिसतें कीं, ही प्रतिमा \ चुंबकामुळें अधांतरीं लटकत होती. ह्याशिवाय प्राचीन संस्कृत पुस्तकांतूनहि ह्याचा उल्लेख \ सांपडतो. ह्यावरून असें सिद्ध होतें कीं, त्या वेळीं भारतवासी चुंबकाचा \ प्रयोग चांगल्या प्रकारें जाणत असत आणि त्यांचें चुंबकासंबंधीं ज्ञान फार \ उच्च दर्जाचें होतें. त्या वेळेपासून आजतागायत त्याची उन्नति झाली असती \ तर आज भारत फारच उन्नत दशेंत असता.

पाठ ९९ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

जयपूरचे महाराजा रामसिंग मोठे दयाळू आणि सज्जन होते. एक दिवस \ ते जंगलांत शिकारीसाठीं गेले असतां संध्याकाळ झाली आणि राजमहालाचा रस्ता \ चुकले. महाराज ह्या विचारांत पडले कीं, आतां काय करावें आणि रात्र कुठें काढावी ? इतक्यांत एका गरीब गवताच्या खोपटांतून दिवा जळत \ असलेला त्यांस दिसला. घोड्यास टांच मारून त्या झोपडीजवळ येऊन ते \ पोंचले आणि झोपडींत शिरले.

झोपडींत एक ७० वर्षें वयाची म्हातारी राहत \ होती. महाराज तिला म्हणाले, “ मी एक शिपाई आहें. माझा रस्ता \ चुकला आहे. जर तूं परवानगी देशील तर रात्रभर झोपडींत \ पडेन व

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

सकाळीं घरीं जाईन." म्हातारीनें म्हटलें, "माझ्याजवळ असलेलें \ गरिबाचें अन्न खा आणि येथेंच पडून रहा."

रात्रभर महाराज म्हातारीच्या \ झोपडींत झोंपले. सकाळीं राजवाड्यांत परततांना म्हातारीला त्यांनीं विचारलें, "ह्या जंगलांत \ तुझा निर्वाह कसा होतो? तुला मूलबाळ आहे कीं नाहीं?" म्हातारी म्हणाली, "ह्या जंगलांत गरीब वाटसरूंना पाणी पाजून मी निर्वाह करतें. माझा एकुलता एक मुलगा महाराजा रामसिंगांच्या फौजेंत नोकर आहे. परंतु बारा वर्षे झालीं, तो माझ्या दृष्टीस पडला नाहीं. जिवंत आहे कीं मेला कुणास माहीत!" असें बोलून मुलाच्या आठवणीनें ती म्हातारी रडूं \ लागली.

म्हातारीची ही स्थिति पाहून महाराजांचें अंत:करण भरून आलें. \ महाराज जातांना सांगून गेले कीं, "तुझी व तुझ्या मुलाची मी \ भेट करवीन." म्हातारीला त्यांच्या सांगण्याचा विश्वास वाटला नाहीं आणि बराच \ वेळ ती रडत होती.

महाराज जेव्हां राजवाड्यांत पोंचले तेव्हां त्यांनीं \ म्हातारीला बोलावणें धाडलें. जेव्हां म्हातारीला महाराजांसमोर शिपाई घेऊन आले तेव्हां \ ती कांपूं लागली. परंतु महाराजांचा चेहरा पाहून तिला आश्चर्य वाटलें. \ कारण जो शिपाई तिच्या झोपडींत निजला होता तोच महाराज रामसिंग \ निघाला.

महाराजांनीं हंसत म्हातारीकडे पाहून म्हटलें, "तूं जो माझा उत्तम माहुणचार केला \ त्याचें बक्षिस मी तुला देतों. तुझा मुलगा तुझ्यासमोर आहे. त्याला आपल्या बरोबर घेऊन जा. त्याला मी घरबसल्या पगार देईन."

हें ऐकून म्हातारी \ अत्यंत हर्षित झाली आणि आपल्या मुलाला बरोबर घेऊन \ आनंदानें घरीं परत गेली.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ १०० वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

पांचशें वर्षांमागें इंग्लंडच्या राजानें स्कॉटलंड जिंकण्यासाठीं त्याच्यावर चढाई केली. त्या \ वेळीं रॉबर्ट ब्रूस नांवाचा एक मनुष्य स्कॉच लोकांचा पुढारी होता. \ इंग्लंडच्या राजाचें सैन्य फार बलाढ्य होतें म्हणून आपला देश \ शत्रूच्या हातून सोडविण्यापूर्वीं कित्येक वेळां तो पराजित झाला. त्याला कधीं पोट \ भरून अन्न मिळत नसे, तर कधीं अर्धपोटींच राहावें लागे. परंतु \ आपलें ध्येय तो कधींच विसरला नाहीं. एका वेळीं कित्येक महिने-पर्यंत \ त्यास आयर्लंडच्या उत्तर किनाऱ्यालगतच्या एका बेटावर लपून राहावें लागलें. \

नेहमीं असें पाहण्यांत येतें कीं, चांगल्या कामांत विघ्नें येतात. \ रॉबर्ट ब्रूसवरहि पुष्कळ विपत्ति आल्या. सारख्या विपत्ति आल्या असतां मोठे \ मोठे साहसी पुरुषसुद्धां घाबरून जातात व मागें पाऊल घेतलें कीं पहिले सारे परिश्रम व्यर्थ जातात. जो मनुष्य विपत्ति आल्या असतां \ त्यांना लाथ मारून पुढें पाऊल टाकतो त्याला आपत्तीसुद्धां भिऊन सोडून \ जातात. असे साहसी पुरुष आपलें कार्य समाप्त करूनच विश्रांति घेतात. \

जेव्हां संकटें ब्रूसच्या भोंवतीं घारीप्रमाणें घिरट्या घालूं लागलीं तेव्हां तोहि \ आपल्या ध्येयापासून परावृत्त होऊं लागला. शत्रू-पासून बचाव करण्यासाठीं तो एका \ झोपडींत लपला. त्या वेळीं

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

देशाच्या स्वातंत्र्ययुद्धांतून हात काढून घेण्याचाहि विचार \ त्याच्या मनांत आला. एक दिवस बिछान्यावर पडल्या पडल्या तो विचार \ करीत असतांना त्यानें एक कोळी पाहिला. तो कोळी आपलें जाळें \ रचण्यासाठीं एका गोळ्यापासून दुसऱ्यावर उडी मारीत होता. एक वेळ उडी \ मारली, पण तो खालीं पडला. दुसऱ्या वेळीं उडी मारली, पण त्या वेळींहि तो यशस्वी झाला नाहीं. तिसऱ्या खेपेसहि तो खालीं पडला. \ परंतु धन्य त्या कोळयाची! त्याला वारंवार पडण्याचें कांहींच वाटलें नाहीं. \ त्याचें लक्ष जाळें रचण्यांत गुंतलें होतें. चौथ्या वेळेसहि बिचारा खालीं \ पडला. पुन्हां वर चढला, परंतु पुन्हां खालीं पडला. परंतु काय \ आश्चर्य! त्याला इतक्यावरहि आपल्या प्राणांची पर्वा वाटली नाहीं. "अज्ञान कोळी आपल्या प्राणाशीं खेळत आहे. पांच वेळां पडल्यानें त्याच्या कंठीं प्राण आले \ असूनहि सहाव्यांदा तो चढाई करीत आहे. पहा, त्यानें उडी घेतली. \ अरेरे, बिचारा पुन्हां पडला. हे अभागी कोळ्या, तुझी स्थितिहि माझ्याप्रमाणेंच \ झाली. इंग्रजांशीं लढण्यांत सहा वेळां माझा पराजय झाला. परंतु हें \ काय! पुन्हां सातव्यांदा उडी मारण्याची त्याची तयारी. मी जगांतील सर्वोत्कृष्ट \ प्राणी सहा वेळां अयशस्वी झालों असतां हार मानली, पण हा \ तुच्छ प्राणी हरला नाहीं. ही गोष्ट नुसती कौतुकास्पदच नाहीं, तर माझ्या\ जीवनाला सफल करण्याची गुरुकिल्ली आहे. ठीक, पाहूं या. कोळी सातव्यांदा यशस्वी \ झाला तर मीहि परिश्रम करून यश मिळविण्याचा आटोकाट प्रयत्न करीन."\

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

रॉबर्ट ब्रूस उत्सुकतेनें आपल्या उद्धारकर्त्या कोळ्याकडे अ-निमिष दृष्टीनें पाहूं लागला. \ पाहतां पाहतां त्याचें अंत:करण आश्चर्य, आनंद आणि उत्साह ह्यांनीं भरून \ गेलें. कारण कोळी आपल्या कार्यांत यशस्वी झाला होता. तेव्हां त्यानें ही \ लढाई सुरू ठेवण्याचा दृढनिश्चय केला. त्यानें आपलें विस्कळीत झालेलें सामर्थ्य \ एकत्रित केलें आणि लढाई सुरू केली. ह्या वेळीं शिर हातावर घेऊन \ तो लढला आणि त्यानंतर त्यास सारखा विजयच मिळत गेला. शेवटीं \ बेनकच्या लढाईंत इंग्रजांना त्यानें पूर्णपणें पराजित केलें आणि आपल्या प्राणांपेक्षां प्रिय जन्मभूमीचा \ उद्धार करून तो निश्चिन्त झाला.

पाठ १०१ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

मुजफरपूर शहरांत आज मोठा उत्साह दिसत होता. तेथील नबाबसाहेबांनीं \ प्रो. राममूर्तींशीं शर्यत लावली होती. 'नबाब-साहेबांची मोटार राममूर्तींनीं थांबविली \ तर त्यांना ५०० रुपये इनाम देण्यांत यावयाचें, नाहींतर नबाब त्यांच्यापासून \ १००० रुपये वसूल करतील, अशी शर्थ होती. खेळाच्या मोठ्या तंबूंत \ तिळाएवढीहि जागा नव्हती. नबाबसाहेब आपल्या मोटारीसह हजर होते. योग्य वेळीं \ तंबूतील एका छोट्या कमानीमधून बँडच्या संगीताबरोबर एक जवान माणूस मस्त चालीनें बाहेर आला.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

त्याच्या पोशाखावर चमचमणारे सोन्याचे बिल्ले लटकत होते. \ चारी बाजूंला वळून त्यानें प्रेक्षकांना नमस्कार केला. नबाबसाहेबांच्या मोटारीच्या मागील \ कप्प्यास एक दोर बांधून तो त्याच्या कमरे-भोंवतीं बांधण्यांत आला. \ नंतर त्यानें नबाबसाहेबांस मोटार जोरांत चालविण्यास सांगितलें. प्रथम मोटार थोडीशी \ पुढें चालली. प्रेक्षकांना वाटलें कीं राममूर्ति हरले. तो जवान हंसत हंसत मागें सरकला. ह्या वेळीं नबाबांनीं मोटारची गति वाढवितांच एका \ गाडलेल्या फळीस पाय अडवून तो मागें रेलला. दोनएक हात \ पुढें गेलेली मोटार मागें खेचली गेली. नबाबांनीं मोटारला पूर्ण गति \ दिली. मोटार उडूं लागली, परंतु राममूर्ति जसेच्या तसेच उभे. बिचाऱ्या नबाबसाहेबांचा चेहरा फिक्का पडला. राममूर्ति विजयी झाले. प्रेक्षकांनीं टाळ्यांचा गजर \ केला. नंतर राममूर्तींनीं आपली एक मोटार आणविली. दोन्ही मोटारींना दोन \ दोर बांधून ते त्यांच्या कमरेभोंवतीं घट्ट आवळले आणि दोन्ही मोटारींना \ उलट दिशेस हांकण्याची आज्ञा दिली. पहिल्यासारख्या दोन्ही मोटारी उडूं लागल्या. \ परंतु राममूर्ति जरासेहि हलले नाहींत. प्रेक्षकांच्या आनंदास सीमा राहिली नाहीं. \ टाळ्यांच्या गजरानें तंबू फाट-ण्याची पाळी आली.

आज हिंदुस्थानच्या घराघरांत राममूर्तींचें \ नांव प्रसिद्ध आहे. ते हत्तीला आपल्या छातीवर चढवीत असत. २५ \ घोड्यांच्या शक्तींच्या दोन मोटारी थांबवीत असत. छातीवर मोठमोठे दगड ठेवून \ ते फोडवीत असत. अर्धा इंच मोठी लोखंडाची सांखळी

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

कमलनालाप्रमाणें सहज \ तोडीत असत. पन्नास माणसें बसलेली गाडी आपल्या शरीरावरून जाऊं देत \ असत. इतकेंच नव्हे, परंतु ७५ मैलांच्या वेगानें धांवणारी मोटार आपल्या \ शरीरावरून जाऊं देत असत. हें अलौकिक बल आहे. ही दैवी \ शक्ति आहे. ऐकून आश्चर्य वाटतें. पाहून तोंडांत बोट घालावें लागतें. \ परंतु जरी दिसण्यांत ह्या गोष्टी असंभवनीय असल्या तरी असाध्य नाहींत. \ प्रयत्न केला असतां मनुष्य राममूर्तींप्रमाणें बनूं शकतो. राममूर्ति म्हणतात कीं, अशक्यता मला माहीत नाहीं. एक वेळ, \ दोन वेळ, तीन वेळ, पांच वेळ, दहा वेळ–प्रयत्न \ करीत रहा. यश जरूर मिळेल. 'कार्यं साधयामि शरीरं वा पातयामि।'—करीन तरी नाहींतर मरेन, हा आमचा सिद्धांत आहे.

पाठ १०२ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

राममूर्तींमध्यें जें अलौकिक बल आपण पाहतों तें सारखे प्रयत्न करीत \ राहण्याचें फल आहे. ईश्वरदत्त देणगी नव्हे. लहानपणीं ते अगदीं दुबळे \ आणि कमकुवत होते. दोन वर्षांचे असतांनाच त्यांना दमा झाला होता. \ त्यांचा चेहरा फिक्का व रोगट दिसत असे. आपल्या दुबळेपणाचें त्यांना \ फार दुःख झालें. भीम, लक्ष्मण, हनुमान् ह्यांच्या कथा ऐकून त्यांना \ वाटत असे कीं, जर त्यांच्या

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

प्रमाणें आपण बलवान् असतों तर किती \ उत्तम झालें असतें ! शाळेंत शिकत असतांना त्यांचे असेच विचार असत. \

परंतु नुसती कल्पना येऊनच काम भागत नाहीं. कर्मवीर लोक आपल्या \ कल्पनांना कार्यरूपांत परिणत करून जगांत विजयी होतात. बालपणांतच राममूर्तींनीं कसरत \ करण्यास सुरुवात केली. आपल्या शाळेंतहि ते फूटबॉल वगैरे खेळूं लागले. \ कांहीं दिवस विलायती रीतीचीहि कसरत केली, \ परंतु कांहीं फायदा झाला \ नाहीं. म्हणून त्यांनीं हार मानून देशी रीतीची कसरत सुरू केली. आखाड्यांत \ दंड-बैठका आणि कुस्ती खेळूं लागले. ते म्हणतात, "कसरत करण्यानें प्रथम \ शरीर आंखडूं लागतें. पुष्कळ वेळां अर्धा व्यायाम करूनच मी सोडून \ देत असें. आखाड्यांत येण्याचें जिवावर येत असे. परंतु मीं यशस्वी \ होण्याची प्रतिज्ञा केली होती. असा विचार केला होता कीं, शारीरिक \ शक्ति मिळाली नाहीं तर मी मरून जाईन. नंतर मला यश \ मिळूं लागलें. थोडी थोडी कसरत वाढूं लागली. त्या दिवसांत \ मी अगदीं सकाळींच उठून घरापासून तीन कोसपर्यंत पळत असें. नंतर आखाड्यांत \ जाऊन खूप कुस्ती करीत असें. नंतर पुन्हां तीन कोस पळत \ घरीं येत असें व तेथें माझ्या शिष्यांबरोबर कुस्ती खेळत असें. \ त्या वेळीं माझ्या आखाड्यांत दीडशें जवान होते. त्यांच्याबरोबर कुस्ती खेळून \ आळसावल्यावर पोहावयास जात असें. नंतर उभें राहण्याचीहि अंगांत ताकद राहत नसे, इतका मी थकें. माझे मित्र मला वर घेऊन जात असत \ आणि माझा लंगोटहि

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

तेच खोलीत असत. पुन्हां संध्याकाळीं पंधराशेंपासून \ तीन हजारांपर्यंत दंड आणि पांच हजारांपासून दहा हजारांपर्यंत बैठका काढीत \ असें. हाच माझा रोजचा व्यायाम असे. ह्याचें फल ह्मणजे मी सोळा वर्षांचा झालों असतां माझी इतकी शक्ति वाढली \ कीं, नारळाच्या झाडावर जोरानें धक्के मारले असतां दोनतीन नारळ बदाबद \ खालीं पडत असत."

ह्या राममूर्तींचें भोजनहि आश्चर्यकारक होतें. आजकालचे विद्यार्थी \ थोडेंसें जास्त भोजन झालें असतां पोट दुखतें म्हणून इवळत बसतात \ व पचनक्रिया बिघडल्याची ओरड करतात. ह्याचें कारण हेंच कीं, त्यांच्या \ अंगांत अन्न पचवून रक्त बनविण्याची शक्ति नसते. राममूर्तींची अशी गोष्ट \ नव्हती. दहीं त्यांना फार आवडत असे. दुपारीं बारा वाजतां भोजन, \ कसरत वगैरे करून मोकळे होत असत. त्या वेळीं ते बदामाचें \ सरबत पीत असत. दोन तासांनीं तीन शेर दहीं, भाजी, भात \ आणि अर्धा शेर तूप खात असत. दिवसभरांत दोनतीन शेर \ बदाम त्यांच्या पोटांत जात असत आणि केव्हां केव्हां अर्धाएक शेर \ मलईंत सोन्या-चांदीचा वर्खहि चाटीत असत. त्यांना दूध आवडत नसे. मांस, \ मासे, दारू ह्यांस ते कधींहि शिवत नसत. ह्या अभक्ष्य \ वस्तूंचा त्यांनीं सदोदित त्यागच केला.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पाठ १०३ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

राममूर्तीचें बल असाधारण वाढलें. त्यांच्या शरीराचें सौष्ठव आणि सौंदर्य पाहून \ लोक प्रसन्न होत असत; परंतु आतां त्यांना आपल्या बलाची परीक्षा \ पाहण्याची तीव्र इच्छा झाली. योगायोग असा कीं, त्याच वेळीं प्रसिद्ध \ युरोपिअन पहिलवान यूजेन सँडो–ज्याची डंबेल्सची कसरत आज भारतवर्षांत प्रचलित \ होत आहे. सर्व जगांत आपल्या शक्तीचा डंका पिटीत आणि जगांतील\ नामवंत पहिलवानांचा नक्षा उतरवीत हिंदुस्थानांत आला. तो जेव्हां मद्रासला आला \ तेव्हां राममूर्ति आपल्या बलाची परीक्षा करण्यासाठीं आतुर झाले. त्या वेळीं \ ते म्हणाले,

" सँडोच्या शक्तीची परीक्षा कशी होईल आणि त्याच्यापुढें \ माझा टिकाव लागेल कीं नाहीं हें जाणण्याची मला अत्यंत उत्सुकता \ होती. शेवटीं मीं सँडोच्या नोकरांशीं संधान बांधलें. एक दिवस त्याच्या \ नोकराला नशेची वस्तु चारून त्याला झोंपीं जाऊं दिलें आणि तंबूत \ शिरून सँडोच्या डंबेल्सची परीक्षा केली. मला तत्काल समजून आलें कीं, \ सँडो फक्त चलाखीनें कीर्ति लुटीत आहे. तो शक्तिशाली आहे. परंतु \ जेवढी दाखवितो तेवढी खरोखरी नाहीं. दुसऱ्याच दिवशीं मीं त्याला कुस्ती \ खेळण्याचें आव्हान दिलें. परंतु त्यानें जाणलें कीं, मी त्याच्यापेक्षां शक्तिशाली\ आहें. म्हणून त्यानें असें सांगून आपली अब्रू वाचविली कीं,

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

'मी \ काळ्या माणसाशीं कुस्ती खेळूं शकत नाहीं.' मला आशा वाटत होती \ कीं, सँडोशीं कुस्ती खेळून त्याला चीत करण्यांत मला प्रसिद्धि मिळेल. \ परंतु त्यानें 'नाहीं' म्हटल्यावर माझे मनचे मांडे मनांतच राहिले."

कसेंहि \ असो, सँडोला पाहून सर्व जागीं फिरून आपल्या शक्तीची करामत दाखवावी \ अशी त्यांना इच्छा झाली. प्रथम एखाद्या सर्कशींत शिरून आपली करामत \ दाखविण्याची त्यांची इच्छा होती; परंतु स्वर्गीय लोकमान्य टिळक ह्यांच्या उत्ते-जनानें \ आणि मदतीनें त्यांनीं आपली एक स्वतंत्र सर्कस काढली. सँडोनें वजन \ उचलण्यांत जास्त नांव मिळविलें होतें. तो पन्नास मणांचें वजन उचलीत \ असे. राममूर्ति त्याच्याहून दुप्पट-तिप्पट बोजा उचलीत असत. आपल्या खेळांत \ जवळ जवळ शंभर मण वजनाचा हत्ती ते आपल्या छातीवर घेत असत, ही \ गोष्ट जग-प्रसिद्ध आहे.

हिंदुस्थानांत आपल्या बलाचा डंका गाजवून ते \ विदेशांतहि गेले. इंग्लंड, फ्रान्स इत्यादि युरोपिअन देशांतहि त्यांची छाप \ बसली. इतकेंच नव्हे, तर त्यांची शक्ति पाहून कित्येक विदेशी पहिलवान जळफळूं लागले आणि त्यांना मारण्याचेंहि प्रयत्न झाले. मलाका बेटांत त्यांना \ दोनदां विष देण्यांत आलें. पहिल्या वेळीं विषाचें लक्षणहि दिसून आलें \ नाहीं. त्यांच्या बलवान् आंतड्यांनीं तें सहज पचविलें. परंतु दुसऱ्या वेळीं \ त्यांना इतकें विष दिलें गेलें कीं, त्यायोगें एक बलिष्ठ घोडाहि मेला \ असता. विषाचीं लक्षणें

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

दिसतांच राममूर्तींनीं लंगोट बांधून पांच हजार दंड \ काढले. घामाबरोबर पुष्कळच विष बाहेर पडलें, तरीहि त्यांना पुष्कळ दिवस \ खाटेवर पडून राहावें लागलें. त्याचप्रमाणें फ्रान्समध्येंहि कांहीं दुष्टांनीं जाळें रचून \ राममूर्तींना मारण्याचा प्रयत्न केला. राममूर्ति छातीवर हत्ती चढविण्यापूर्वी एक तक्ता \ ठेवीत असत. त्याच्यावर हत्ती आपले पाय ठेवीत असे. तेथें \ दुष्ट लोकांनीं त्यांच्या युरोपिअन मॅनेजरास लांच चारून त्या तक्त्याचे दोन \ तुकडे करून ते सरसानें जोडले.

पाठ १०४ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

राममूर्तींच्या छातीवर हत्ती येतांच तक्ता काडकन् तुटला. हत्तीचा एक पाय \ राममूर्तींच्या छातीवर वज्राप्रमाणें पडला. बरगड्यांचीं तीन हाडें तुटलीं व ते \ बेहोष झाले. फ्रान्सच्या अनेक कुशल डॉक्टरांच्या कृपेनें ते चांगले झाले. \ परंतु सहा आठवडे त्यांना हॉस्पिटलमध्यें काढावे लागले. म्हणून आमंत्रण आलें \ असूनहि ते जर्मनीस जाऊं शकले नाहींत. अमेरिका, ऑस्ट्रेलिया वगैरे देशांत \ ते जाणार होते, परंतु मध्यें पुष्कळ विघ्नें आल्यानें ते जाऊं \ शकले नाहींत. राममूर्तींनीं युरोपांतील पहिलवानांना आव्हान केलें; परंतु कोणीच पुढें \ आला नाहीं. राममूर्तींच्या आधींच गामा व इमामबक्ष अशा हिंदुस्थानच्या नामी \ पहिल-

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

वानांनीं इंग्लंडांत स्टेन्सेलर्स जिविस्को नांवाच्या रशियन पहिलवानाला पराजित केलें होतें. \ म्हणून हेकेन स्मिथ नांवाच्या प्रसिद्ध युरोपिअन पहिलवानाचीहि राममूर्तींच्या पुढें येण्यास \ छाती झाली नाहीं.

राममूर्तींचा जन्म दक्षिण हिंदुस्थानांतील आन्ध्र प्रदेशांतील वीरघट्टम् \ नांवाच्या गांवांत झाला होता. त्यांचे वडील पोलिस इन्स्पेक्टर होते. आजकाल \ राममूर्तींनीं कसरतीचे खेळ करणें बंद केलें आहे. त्यांची अशी इच्छा \ आहे कीं, भारतवर्षांत सर्वत्र आखाडे सुरू व्हावेत आणि येथील लहान \ मुलांत आणि तरुणांत वीरश्रीचा संचार व्हावा. ह्या कार्यासाठीं त्यांनीं \ एक योजना तयार केली आहे. इंदूर संस्थाननें आपल्या शाळांसाठीं तिचा \ स्वीकार केला आहे. राममूर्ति नुसते पहिलवानच नाहींत, तर ते बुद्धिमान्हि आहेत. त्यांनीं \ मॅट्रिकपर्यंत इंग्रजीचा अभ्यास केला असून ते संस्कृतहि चांगलें जाणतात. ते \ हिंदी उत्तम बोलतात. ते ब्रह्मचर्याचे कट्टर पक्षपाती आहेत. तरुणपणीं त्यांची \ छाती ४८ इंच असून फुगविली असतां ५६ इंचांपर्यंत वाढत असे. \

मोठे हंसतमुख आहेत. हंसणें आरोग्यासाठीं फार उपयोगी आहे असें \ ते समजतात. पावित्र्य हा ब्रह्मचर्याचा पाया आहे असें ते मानतात. \ ‘ मनानें, वचनानें आणि शरीरानें पवित्र रहा, साधें अन्न खा आणि \ साधी राहणी ठेवा; रोज व्यायाम करा.’ असा त्यांचा उपदेश आहे. \ हेच संसारांत सुखी होण्याचे प्रमुख उपाय असें ते मानतात. भारतीय \ तरुणांची आजची

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

दुर्बलता पाहून त्यांना अत्यंत दुःख होतें. त्यांचा उद्धार \ करण्याच्या कळकळीनें ते म्हणतात :

"भारतीय तरुणांचा उद्धार हेंच माझ्या जीवनाचें \ उद्दिष्ट आहे. कृष्ण, लक्ष्मण, भीम, भीष्म किंवा हनुमान् न झाले \ तरी देशांत तरुणांची एक अजेय सेना तयार व्हावी अशी माझी \ इच्छा आहे."

देशाच्या कोनाकोपऱ्यांत हिंडून राममूर्तींनीं तरुणांना प्रोत्साहन दिलें आहे. \ तन, मन, धन आणि वचनानें राममूर्ति खरे भारतसेवक झाले आहेत. \ भारतीय बालकांनो व तरुणांनो, आजपासून आम्ही धष्टपुष्ट होऊं, कसरती करूं आणि बलवान् \ व सदाचारी बनण्याचा पूर्ण प्रयत्न करूं, अशी तुम्ही प्रतिज्ञा करणार नाहीं काय ?

पाठ १०५ वा

संकेत-लिपीमध्यें लिहा

आपण पाण्यास कोणत्या रीतीनें शुद्ध करूं शकतों ? तीन प्रकारांनीं आपण \ पाण्यास शुद्ध करूं शकतों : (१) पाण्यास गरम करून; (२) फिलटर करून (कोळसा, वाळू, चुना इत्यादींचा \ उपयोग करून); (३) रासायनिक प्रयोगद्वारा. पाण्यास गरम करणें इतकें सोपें \ आहे कीं गरीबांतला गरीबहि तें करूं शकतो. परंतु खेदाची गोष्ट ही \ आहे कीं, लोक हें करीत नाहींत. पाण्यांत

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

असे कांहीं जंतु असतात \ कीं ते मनुष्याचे भयंकर शत्रु आहेत. परंतु पाणी उकळलें असतां \ ते मारले जातात. ह्या साधनानें शेंकडों मनुष्यांचें जीवन वांचू शकतें. \ तुम्हांस गरम करून थंड केलेलें पाणी प्यालें पाहिजे आणि ही \ माहिती आपल्या घरांत आणि मित्रमंडळींत पसरवली पाहिजे. मोठ्या शहरांतली म्युनिसीपालिटी \ पाणी गरम करण्याची व्यवस्था करूं शकत नाहीं. कारण तिला हें \ शक्य नाहीं कीं, सर्वच पाणी गरम करून दिलें जाईल. परंतु \ रासायनिक रीत्या ती फिल्टर (साफ) करूं शकते. माझें मत असें \ आहे कीं, पिण्याचें पाणी गरमच केलें पाहिजे.

खेडेगांवांत रोज पाणी \ भरण्याची रीत आहे. साधारणपणें मडक्यांत, बादलींत किंवा लहान लहान हौदांत \ पाणी भरतात. परंतु त्यांतहि खालीं लिहिलेल्या चुकांपासून सावध राहिलें पाहिजे: \

१. आपलीं भांडीं उघडीं ठेवूं नयेत. कारण त्यामुळें रेती किंवा \ किडे त्यांत पडण्याची भीति असते आणि असाहि संभव असतो कीं, \ कुत्रीं-मांजरें पाणी पिऊन जातात.

२. घाण भांडें किंवा तपेली \ त्या भांड्यांत घालूं नयेत.

३. पाणी भरण्याच्या जागीं बिलकुल घाण \ नसावी.

आमच्या देशांत पुष्कळांची अशी समजूत आहे कीं, पाण्याच्या स्पर्शानें \ प्रत्येक वस्तु साफ होते. परंतु ध्यानांत ठेवण्याची गोष्ट अशी कीं, \ रोगी मनुष्य पाण्यांत स्नान करितात किंवा कपडे धुतात तेव्हां स्वतः \ पाणीच घाण आणि भयंकर होतें. पाणी

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

दिसण्यांत स्वच्छ दिसत असलें \ तरी आरोग्याच्या दृष्टीनें तें भयंकर असूं शकतें. रोग उत्पन्न करणारे \ जंतु इतके सूक्ष्म असतात कीं स्वच्छ दिसणाऱ्या पाण्यांतहि ते पुष्कळच \ असूं शकतात. एका इंग्रजी पत्रिकेंत ह्या जंतूंच्यासंबंधीं असें लिहून \ आलें आहे कीं, जर एक चहाचा चमचाभर पाणी जगांतील सर्व \ लोकांत वांटलें आणि सेकंदास एक ह्या गतीनें रोज बारा तास \ त्यांतील जंतूंना जर ते मोजूं लागतील तर ते सर्व मोजण्यास त्यांस २०००० वर्षें लागतील! \

असें म्हणतात कीं, चिनी लोक पाण्याच्या बाबतींत फार काळजी घेतात. \ ते म्हणतात कीं, गरम न केलेलें पाणी आरोग्याची हानि करणारें \ आहे. साध्या पाण्यास ते फार भितात. कपड्यानें गाळलें तरी त्यांत \ जंतू राहून जातात. कारण ते इतके सूक्ष्म असतात कीं, कितीहि \ तलम कपड्यांतून गाळलें तरी पाण्याबरोबर ते सहज निसटतात. पिण्याचें चांगलें \ पाणी गरम केल्यानंतरच मिळं शकतें.

उन्हाळ्याच्या दिवसांत गरम केलेलें पाणी \ पिणें हेंच अत्यंत इष्ट होय. प्रत्येक वेळीं भोजन करतांना थोडें \ थोडें पाणी पिण्यापेक्षां नंतर थोड्या वेळानें पुरेसें पाणी पिणें आरोग्याच्या \ दृष्टीनें अत्यंत हितकारक आहे. प्रत्येक व्यक्तीला दिवसभर थोड्या थोड्या वेळानें \ पाणी पिण्याची जरूरी आहे. आणि निजतांना \ एक ग्लास, तसेंच उठल्याबरोबर एक ग्लास पाणी पिण्याचा नियमच करून \ टाकणें जास्त चांगलें.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

सर्व पेय पदार्थांत पाणी सर्वश्रेष्ठ होय. होईल तितकें चहा-\ कॉफीपासून प्रत्येकानें दूर राहावें. फेरफार करावाच लागला तर हलका \ चहा वापरावा. जास्त गरम चहा कधीं पिऊं नये. जास्त गरम \ वस्तु पोटांत क्षतें उत्पन्न करतात. बाजारांतील दुकानांतून मिळणारीं स्वस्त संस्कारित \ पेयें (सोडा, लेमन) हीं पिण्यायोग्य नाहींत. त्यांतील कांहीं, घाण पाण्यांत \, अपवित्र रीतीनें बनवितात. त्याचप्रमाणें घाण पाण्याचा बनविलेला बर्फहि भयानक आहे. \ म्हणून थंड पेयें बनवितांना बर्फ आंत न टाकतां ग्लासाच्या बाहेर \ ठेवावा. मलईचें आइस्क्रीम व स्वस्त सरबतें हीं भयंकर आहेत. त्यांच्या \ सेवनानें लोक कॉलरा आणि आव ह्या \ रोगांना बळी पडतात. त्याचप्रमाणें \ दारूसंबंधींहि मला कांहीं सांगावयाचें आहे. दारू हें पेय नव्हे. तें एक विषारी औषध आहे. तें निरोगी मनुष्यास अनावश्यक आहे. ही \ वस्तु आरोग्याचा नाश करून तिच्या नादीं लागणाऱ्यांची बुद्धि भ्रष्ट करते. \

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

OPINIONS
OF
Prominent Persons
ON
SANKET LIPI

संकेत-लिपि
पर
प्रसिद्ध विद्वानों
की
सम्मतियां

आविष्कारक और प्रकाशक—
एल० पूनमचन्द जैन,
ब्यावर (रजपुताना)

Printed by Keshavlal Sankalchand Shah
at The "Virvijaya" Printing Press,
Salapos Cross Road-Ahmedabad.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar.

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

L. P. Jain's Sanket Lipi (Short-hand)

A WONDERFUL INVENTION

DON'T LOSE THE GOLDEN OPPORTUNITY

TO LEARN

The matchless short-hand in the world. Why is it not the way to meet with the world wide popularity ?

(1) It is destined to meet with marvellous success in near future all over the world.

(2) It is soon to be approved of by the Educational Boards, Public Examination Bodies, mercantile firms, offices and all kinds of employers who seek economy in time and rapidity in work.

(3) It is the only one of its kind, complete, accurate and systematic in all respects.

(4) It is the only easiest and simplest Short-hand as it is based on 38 Symbols only.

(5) It contains such symbolic Vowels and Consonants that one can write the same without lifting up a pen.

(6) It is devoid of the rigid and Complex rules of thickness and thinness of grammalogues and contractions.

(7) It is an unique medium to take down speeches of each and every language of the world.

(8) It helps the Student, trained up in this system, to read and transliterate his note after a sufficiently long time easily.

(9) It will enable its devotee to secure lucrative and handsome jobs.

(10) Its demand will be soon felt all over the world by those who since long have been longing for catching up the lectures and speeches verbatim.

(11) It shall serve as a boon to the students who are always eager to take down the notes of the lecturer and professors word by word.

(12) The system is so easy that even a boy possessing a very ordinary educational qualification can master it and in a short period of three months he can attain the speed of 80 words a minute.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Opinions of Prominent Persons.

विद्वानों की कुछ सम्मतियां

Mahatma Gandhi (Faizpur Congress Camp)

......"You have reported several Mahatmaji's speeches verbatim and given him entire satisfaction."

(Sd.) Mahadeo Desai.

Shri Mahamna Pandit Madan Mohan Malviya

श्री महामना पण्डित मदनमोहन मालवीय,

वाइस चान्सलर, बनारस हिन्दु विश्वविद्यालय.

२. ......मुझे सन्तोष कि आप की लिपि का क्रम सराहने के योग्य है ।

मैं चाहता हूँ कि लोग इसका व्यवहार कर इसकी पूरी परीक्षा करें आर इससे पूरा लाभ उठावें. ।

Sir Tej Bahadur Sapru, Ex-Law Minister, Allahabad.

3. I dictated about a dozen lines in Hindi to the two Short-hand writers, who took down what I said most accurately and also very rapidly. I have been much impressed by their work and I think there should be plenty of scope for work of this kind in these days when there is a growing demand for reporting of Hindi and Urdu speeches.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

श्रीमान् पुरुषोत्तमदासजी टन्डन, इलाहाबाद.

४. हिन्दी साहित्य सम्मेलन में दिया हुआ मेरा भाषण लिखा है भाषण लिखने में संकेत लिपि की गति तीव्र प्रतित होती है.

Champa Ram Mishar Rai Bahadur, Diwan; & President of the Council of Minority Administration, Chhatarpur, State, C. I.

5. The Sanket-Lipi of Mr. Jain of Beawar being phonetic is applicable to many languages and appears to be a very good invention with a bright future before it. I wish Mr. Jain every success.

Diwan Bahadur Harbilas Sarda, M.L.A Ajmer.

6. ......It is a wonderful invention in as much as it is applicable both to English and Hindi. It is based on sound and not letters. Two of his pupils gave a demonstration and it was successful. One of them, who did not know English. took down a few sentences of English spoken by a man and it was correctly done. I congratulate him on the very useful excellent system he has invented and hope people will learn it. I also hope Government will suitably reward him for his good work.

Mr. J.C. Chatterji; Superintendent of Education Delhi; Ajmer-Merwara & Central India.

7. Mr. L. P. Jain gave a demonstration of his system of Hindi Short-hand before me. The class consisting of four boys was able to take down a passage in Hindi

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

at a speed ranging from 80 to 90 words a minute and read it from their notes fairly well.

A passage in English was dictated at a lower speed, One boy, who had some knowledge of the language, read it well, while others, who did not know English, made a fairly successful attempts to read their notes. These results show the usefulness of the system, which appears to be simple.

P. Seshadri, M. A. **Principal, Government College. Ajmer.**

8. It is very cleverly designed and is calculated to meet the needs of any language. His pupil demonstrated it in connection with Tamil and Telugu languages of which he had no knowledge and he was fairly successful in reproducing passage even from these languages. The system deserves an encouragement at the hands of merchants and authorities.

Mr. K. N. Khandekar M. A.
Head Master, S. S. Pustikar High School, Jodhpur

9. I think if the system is introduced **in classes VII & VIII.** it will proxe very useful to students.

Mahamahopadhyaya Rai Bahadur Pandit Gaurishankar H. Ojha,
Curator, Rajputana Museum. Ajmer.

10. ......is of great help in taking down speeches delivered in Hindi, Urdu, English or any other language of the world at a great speed.

I earnestly desire that this easy system of short-hand should be adopted in all the institutions in India and abroad.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Mr. S. N. Das Gupta, M. A. Ph. D. (Cal.) Ph. D. (Cantab)
Principal, Sanskrit College Calcutta and Secretary
Bengal Sanskrit Association

11. I am exceedingly gratified to see the Short-hand script invented by Mr. L. Poonamchand Jain. It can be used in the writing of other languages also. Mr. Poonam Chand Jain is also training up students for writing these scripts. It deserves encouragement not only in this province but in other provinces also.

Pt. Rampratap Shastri,
Retired Professor of Sanskrit, Government Morris College; Nagpur and fellow of the Faculty of Art and Academy Council; Nagpur University and Head of the departments of Sanskrit and Pali and Prakrit, Nagpur University.

12. ......I was surprised to note that the shloka was correctly written by both the pupils. I found it a wonderful invention no doubt. By its help one can write any language quite easily though he may have no knowledge of it.

......I strongly recommend that this quite new and easy system of Hindi Short-hand should be adopted in all the institutions in India.

Mr. F. G. PEARCE;
Principal of Sardar High School, Gwalior & Convener of Commerce & Geography Committee of Rajputana & Central India.

13. Certified that the meeting of the committee of courses and studies in commerce and geography of the Board of High School and Intermediate Education in

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Rajputana including Ajmer, Merwara, Central India and Gwalior, held on February 4th 1935, conducted several tests of the short-hand writers of Mr. L. P. Jain's system of Sanket Lipi, in Hindi. English & French, satisfied itself that the system is a practical one, worthy of encouragement.

२३ वां अखिल भारतवर्षीय हिन्दी साहित्य सम्मेलन, देहली.

१४. श्री स्वागत समिति ने २३ व अ० भा० हिन्दी साहित्य सम्मेलन दिल्ली के अवसर पर श्री ला० पूनमचन्दजी जैन द्वारा आविष्कृत हिन्दी संकेत-लिपि के ज्ञाता चार विद्यार्थियों को सम्मेलन की कार्यवाही लिखने के लिए ब्यावर से बुलाया था। हमें यह सूचित करते हर्ष होता है कि सभी विद्वानों ने अपने २ भाषणों को इतना पूर्ण और स्पष्ट लिखा हुआ देख कर प्रसन्नता प्रगट की थी। यदि हिन्दी हितैषियों ने उपरोक्त लिपि के ज्ञाताओं को अपनाया तो वह दिन दूर नहीं जब अंग्रेजी की भांति हिन्दी संकेत-लिपि नित्य के व्यवहार की वस्तु बन जायगी। हमें महती आशा और दृढ़ विश्वास है कि हिन्दी को राष्ट्र भाषा के उच्चासन पर देखने वाली प्रत्येक संस्था अपनी २ कार्यवाही इसी संकेत-लिपि में लिखवाने का उद्योग करेगी जिससे हिन्दी के इस अंग की पूर्ति अविलम्ब हो जावेगी। निस्सन्देह जैनजी इस अपूर्व सफलता के लिए बधाई के पात्र हैं।

Mr. Rambhadra Ojha, Chief Justice, Alwar.

15. I would recommend the introduction of Hindi stenography in secondary schools in the best interests of

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

administration as the students trained in the same are sure to prove very **useful as Hindi clerks in all departments.**

Rai Sahib P. B. Joshi M. A., B. Sc.
District Inspector of Schools, Ajmer-Merwara

16. I was specially delighted to find that although the pupils did not know a word of English, they could write a dictation in Short-hand even English piece. I think the short-hand......is very good and easy......and am convinced that by this system any one will be able to write short-hand with easy and at a fairly high speed,

The Director of Public Instructions, Alwar.

17, It was a matter of gratification to note that the students could easily take down 90 words per minute and I am told that the students joined the class in September 1933. Considering the time devoted to instructions, the results are very good indeed.

Thakur Ram Singh, M. A.
Director of Education, Bikaner State.

18. I had an occasion to attend a demonstration of the new short-hand system invented by Mr. L. P. Jain. The speciality of Mr. Jain's system of short-hand is that the signs are made of phonetic basis so that a person is able to transcribe without the necessity of his understanding the language in which a speech is delivered. This

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

makes it very useful in India where several languages are spoken and makes the work of reporting easy. The speed attained by some of the pupils trained in this system is 90 words per minute. Undoubtedly it is an improvement on the Pitman's system and being specially suited to indian conditions bids fair to be popular in the long run.

Rev. D. C. Wilkie, M. A., B. D.,
Mission House, Beawar.

19. I have pleasure in testifying that on 8th February 1935 in the Sanatan Dharm College I saw a demonstration of Mr. L. P. Jain's Hindi Short-hand in the presence of a distinguished company including Mr. J. C. Chatterji, Superintendent of Education, Delhi and Ajmer-Merwara, Diwan Bahadur Pyare Lalji, Mr. Md. Ishaq Qureshi, District Inspector of Schools. Ajmer-Merwara, Mr. Chakarvarti, Principal Sanatan Dharm Prakashani Intermediate College, Beawar.

The demonstration was most interesting. Two pupils wrote at a speed of 90 words a minute and were able to read their work fluently. One did fairly well in English at a slower speed.

Rev. John W. Drummond, M. A., B. D.,
Mission House, Beawar, (Rajputana).

20. ......Their own teacher dictated a passage in English at 50 words a minute. This was reported very much better, and was very creditable in this respect that, while one of the boys had some knowledge of English, the other had practically none, which is a testimony of striking significance to the value of this system of short-hand, that it can be used to report language which is

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

not known by the reporter. This shows the adaptibility and flexibility of this system, on the invention of which Mr. Poonam Chand is to be congratulated.

Pro. Inder Sen, M.A.LL.B., Ph. D. Hindu College, Delhi.

21. I accordingly dictated to two gentlemen, who had learnt the system, sentences of **English, German, French and Italian.** It may be mentioned that the gentlemen possessed hardly a smattering of English and knew absolutely nothing of the other European languages.

To my surprize, they were able, later to read out the sentences from their signs fairly and correctly, That, I believe, is a striking testimony to the merit of the system.

Pt. Ramnarain Misra,
Head Master; Central High School; Benares.

22. Two pupils of L. Poonam Chand Jain gave a demonstration of Hindi Short-hand in the presence of Pt. Nish Kameshwar Misra, B. A., L. T., who is an authority of the subject. He reports that their speed is 90 words per minute, which is very satisfactory. They are able to read what they write with sufficient ease. I express my satisfaction with what I have seen.

Sham Shad Ali; M. A. Principal,
The Mohammad Ali Memorial High School; Beawer.

23. Lala Poonam Chand of Beawar Jain Pathshala is to be congratulated on having invented the Hindi Short-hand system. I had some of his pupils tested in my presence and had various passage dictated to them **in English, Persian and Arabic.** I found that the result was very satisfactory, Great credit is really due to Lala Poonam Chand for his intelligence and tact in introducing a system yet unknown in India.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

C. P. & Berar Legislative Assembly.

Success of L. P. Jain's Sanket Lipi

Syt, Krishnarao Ganpatrao Desamukh Khamgaon. C. P.

Syt. L. P, Jain's reporters, Messrs Lalchand and Ghewarchand, have transcribed my Hindi speech in C. P. Assembly, I was much delighted to see the transcription and think that our Hindi reporters can surpass in competition the English Short-hand reporters. Any way this art will be much beneficial for noting Hindi speeches. I hope the art of these Hindi reporters will be encouraged and this great task would achieve perfection.

Khan Bahadur Mirza Rahaman Beg. M. L. A. Honorary Magistrate, First Class, Akola C. P.

Your reporters, Gajsingh and Prem Raj, noted my Urdu speech through Sanket Lipi system invented by you. I found it sufficiently accurate and written speedily.

I think the difficulty felt in reporting Hindi speeches will now be removed. I hope all the welwishers of Hindi will adopt and encourage this system,

Syt. Sardar Amar Singh Baijnath Singh Saigal M.L.A. Chatapara Bilaspur C. P.

My speech made in the Legislative Assembly in the month of December was noted by the reporters of Syt. L. P. Jain through Sanket Lipi system. I read the speech, It was found to have been most correctly and rightly noted.

I think that the difficulty about Hindi reporting can be removed, if the use of this systems made in Assemblies.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Central Advisory Board, Jaipur State.

Cent Percent Phonetic Short hand for all languages.

I have great pleasure in certifying that the proceeding of the 2nd session of the Central Advisory Board Jaipur State, held on 25th, 26th, 27th, 1940 have been reported satisfactorily by Messrs Premraj Jain and Gaj Singh, working together. The speeches have been duly reproduced and Mr. Prem Raj deserves credit for the prompt and efficient manner in which he performed his duties to my entire satisfaction. I wish Mr. Prem Raj and the system of Short-hand in which he takes down his notes, every success.

Secretary,

Central Advisory Board,

Dated the 28th June 1940 **Jaipur State.**

Syt. Beohar Rajendra Singh M.L.A. Jubblepore.

I found the report of my Assembly speeches noted by Syt. Poonamchand Jain's Sanket Lipi reporters, Messrs Lalchand and Ghewarchand Jain, satisfactory.

I hope the system will receive encouragement and patronage everywhere.

Syt. Khushalchand Ghasiram Khajanchi M.L.A. Chanda C. P.

I have seen the report of my speech in the Assembly noted down through Syt. L. P. Jain's Hindi Short-hand system. I am satisfied and pleased to say that the system is most satisfactory and accurate. It must be patronized so that a great handicap in the country may be removed.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

The Holkar Legislative council Indore.

Success of L. P. Jain's Sanket Lipi

**S. Bapna, Prime Minister to His Highness
The Maharaja Holker, Indore.**

I dictated a few lines in Hindi to the two Short-hand writers who took them down correctly and also with speed.

I hope Mr. L. P. Jain's system will receive the encouragement it deserves in India.

**Mr. J. L. Mithal Vice-President.
The Indore Legislative Council, Indore 27th April, 36**

2. The Hindi Short-Hand notes of the debates and proceedings of the first session of the Indore Legislative Council taken down by the two reporters Messrs B. Anand Raj Jain and Gajsingh Jodha of Beawar-deputed by Mr. Poonam Chand Jain, inventor of the Sanket-Lipi, were found to be fairly accurate and satisfactory.

Mr. Poonam Chand Jain deserves to be congratulated on his invention which needs every encouragement.

**Mr. Malek Bapu Main, Senior House Master.
Daly College, Indore.**

3. ......I was much impressed with their proficiency in the newly started Hindi short-writing system. This is surely a novelty in the realm of the Hindi literary world and it deserves every encouragement and appreciation.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

४. श्रीयुत् जौहरीलालजी मीतल, वाइस प्रेसीडेंट, अखिल भारतवर्षीय हिन्दी साहित्य सम्मेलन चौबीसवाँ अधिवेशन, स्वागत समिति, इन्दौर

(पूज्य महात्माजी की अध्यक्षता में)

हिन्दी साहित्य सम्मेलन के चोबीसवें अधिवेशन का कार्य-विवरण लिखने के लिए आपके शिष्यों ने आपकी संकेतलिपि पद्धति से जिस सरलता के साथ ज्यों का त्यों विवरण लिखा वह सराहनीय था। हम स्वागत समिति की ओर से आपकी इस सफलता के लिए वधाई ओर कार्य-विवरण लिखने में सहायता देने के उपलक्ष्य में धन्यवाद देते हैं।

हमको यह जानकर आनन्द होता है कि आपकी संकेत-लिपि पद्धति सरल ओर बोधगम्य है व आपने संकेत-लिपि की इस नई पद्धति का आविष्कार करके राष्ट्र भाषा हिन्दी के प्रचार में काफ़ी सहायता दी है। आशा है आपकी संकेत-लिपि पद्धति शीघ्र ही अत्युच्च स्थान प्राप्त करेंगी।

श्रीमान् वियाणीजी एम० ए०,
कौंसिल ऑफ स्टेट अकोला।

हिन्दी भाषा में अब तक संकेत लिपि न होने के कारण हिन्दी भाषा-भाषी सज्जनों के लिए अत्यन्त असुविधा थी। हमें प्रसन्नता है कि ब्यावर के श्री एल० पी० जैन ने इसे दूर कर दिया। हमने इस संकेत लिपि में कुछ उद्धरण लिखाये। वे एक मिनिट में १३० शब्द के हिसाब से सरलता सें लिख सके। लिखा हुआ बहुत साफ २ और बिल्कुल ही शुद्ध था। हिन्दी संस्थाओं को इसे प्रोत्साहन देना चाहिए।

१६-१२-३७. (एस० डी०)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Central Advisory Board, Jodhpur.

A Cent Percent Phonetic Short-hand all Languages.

Honourable Mr. Kishen Puri, B. A. LL. B.,
Secretary Central Advisory Board. Jodhpur.,

I am very thankful to you for deputing Messrs Gaj Singh and Prem Raj to take down notes of the Hindi Speeches in the Central Advisory Board, Jodhpur. They worked from august 7, 1939 to August 16, 1939.

I have looked into the reports and am very pleased to note the successful manner in which the speeches have been reproduced, I shall be glad if you will kindly convey to them my appreciation of their good work.

The system invented by you is indeed very useful, and deserves every encouragement.

श्रीयुत् जयनारायणजी व्यास,
सभासद, केन्द्रीय सलाहकार बोर्ड, राज जोधपुर, जोधपुर।

जोधपुर राज द्वारा स्थापित केन्द्रीय सलाहकार बोर्ड में मैंने जो भाषण दिये थे उनकी रिपोर्ट श्री लाला पुनमचन्दजी जैनकी संकेत-लिपि द्वारा श्री प्रेमराजजी जन और श्री गजसिंहजी ने ली थी। मैंने वह रिपोर्ट पढ़ी। प्रायः शब्दशः सभी बातें लिखी गई थी। हिन्दी भाषा में कही हुई और काफी जल्दी जल्दी कही हुई बातों को इस प्रकार शुद्ध रूप में लिख लेना संकेत-लिपि की सफलता का द्योतक है।

संकेत-लिपि हिन्दी भाषा के एक आवश्यक अङ्ग की पूर्ति करने का साधन होने के अलावा राजकाज में सुविधा देने वाली वस्तु है। प्रान्तीय और रियासती सरकारें इसको प्रोत्साहन देकर लाभ में ही रहेंगी।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Central Advisory Board, Udaipur.

Certified that the Speeches made by me at the Meetings of the Advisory Board of Mewar held on 22nd 23rd, 24th, of May 1940. were taken down through L. P. Jain's system by Messrs Nandlal and Nathulal Shorthand writers fairly accurately and faithfully as far as the sense of the Speeches was concerned.

(sd.) **Kulvant Rai.**

26-5-1940. Director of Public Instructions.

Mewar-Udaipur.

श्री सिद्धनाथ पथ मंत्री हिन्दी ज्ञानयात्री मण्डल, मद्रास।

यह देख कर हमें बहुत ही आश्चर्य एवं आनन्द हुआ कि वे व्याख्यान को इतना जल्दी नोट कर लेते हैं। यह संकेत लिपि अंग्रेजी शॉर्टहेंड से टक्कर खाती है।

श्रीमान् सत्यनारायणजी मंत्री दक्षिण भारत हिन्दी प्रचार सभा, मद्रास।

इसमें अक्षरों के संक्षिप्त संकेत बनाने से यह सुविधा हो गई है कि कोई भी भारतीय भाषा शुद्ध रूप से लिखी जा सकती है।

Mr. Pusamal Soni, M. A., Commerce Teacher, Oswal Jain High School, Ajmer.

If introduced in High School Course, I hope it will prove out a great boon to the Commerce students who intend to take up clerical line.

Mr. G. J. Govil B. A., C. T., Sardar High School. Jodhpur.

This system, if introduced in the schools, will prove a great help to the students in their after life.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

A Few Appreciations from Kathiawar.

President, Council of Administration, The Huzur office, Wadhwan State.

Messrs. Chandanmal Kochar and R. G. Chatwani of Beawar gave this evening a demonstration of L. P. Jain's Phonetic Shorthand System. I dictated in English, Persian, and Gujarati and am glad to say that the dictation was quite correct. The invention deserves encouragement and I wish it and the inventor all success.

Huzur Secretary, Gondal State, Kathiawar.

Messrs. Chandanmal Kochar and R. G. Chatwani visited Gondal on the 2nd July 1940. They are touring Khathiawar on the mission of spreading a knowledge of Phonetic Shorthand invented by Mr. L. P. Jain of Beawar (Ajmer-Merwara). I took a test of the invention and was much pleased and satisfied with the usefulness of the new Phonetics which can equally write English, Hindi, Gujarati, or any spoken language. I wish success to the L. P. Jain Shorthand Institute, Beawar, which is doing splendid work.

Dewan, H. H. The Maharaja Rana Sahib, Porbandar State.

Messrs. Chandanmal Kochar and Ramniklal Chatwani of Beawar met me this evening to demonstrate L. P. Jain's Phonetic Shorthand System. It appears that these gentlemen have practised the system with commendable earnestness and acquired proficiency in taking down shorthand script to dictation in any language.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Assistant Director of Information, State Information Bureau, Junagadh. Member of Indian Merchants Chamber.

Mr. Chandanmal Kochar and Mr. R. G. Chatwani of Beawar. and demonstrators of L. P. Jain's. All Languages Shorthand writing, and exhibited their skill and efficiency in their art. They gave successful practical demonstration in the newly invented system of Shorthand Writing by an Indian gentleman. It is a matter of delight that this new feature of Shorthand Writing for Indian Languages is invented. It deserves encouragement. I wish all the success and development to this new art.

Head Master, Bahadurkhanji High School. Junagadh, (Kathiawar)

This is to certify that Messrs R. G. Chatwani and Chandanmal Kochar, in the presence of myself and my commerce Teacher Mr. L. A. Puddhecha, have given a satisfactory demonstration of their method of Shorthand writing. I believe that the Universal Method of Shorthand writing which they adopted deserves encouragement.

Head Master, Nawanagar High School, Jamanagar

This is to certify that Mr. Chandanmal, Ramniklal Chatwani of Beawar gave a demonstration in Shorthand to the boys of std. VII C. to show the utility and importance of the subject in the present day life. Two extracts one Gujarati and other Hindi were cited before him and he did his work. I should say, admirably well.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Head Master, Saurashtra High School, Rajkot C. S.

The two representatives of Mr. L. P. Jain of Beawar the inventor of the Sanket Lipi system of Short-hand for all the spoken Languages-wrote down to dictation some Gujarati and read it out their and then fairly correctly. The system is really a wonderful invention and Mr. Jain and his representatives (1)—Chandanmal and (2) Ramniklal—deserve every encouragement and help.

Head Master, The Victoria Jubilee Madressa High School, Porbandar, (Kathiawar)

......It is certain that their is no flaw in the system. I think, this system, which is really a phonetic system will be found useful in case of all Indian Languages.

Seth N. T. M. High School, Wadhwan Camp.

It is a great pleasure to certify that Messers Chandanmal Kochar and Ramniklal Chatwani demontrated L. P. Jain's Sanket Lipi. They were given three passages one in English, the other in Gujrati & the third in persian and I am much pleased to say that they were transcribed very satisfactarily and with full speed I am sure that this Lipi will be very popular if introduced here. I wish them every success in their interprise.

Rugimibai G. Joshi H. M. M. S. S, girl's High School, Jamnagar.

Mr. Chandanmal Kocher, and Mr. R. G. Chatwani gave a demonstration before me I found them to be very skilful in the art with an appreciable speed in writing. They deserve all sorts of help and encouragement.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Head Master, Girls High School, Gondal.

I had read an English passage as well as a Gujrati passage and I could see that Mr. Chandanmal and Mr. Ramniklal were successful in translation. The novel feature, they try to put in practical, will I hope prove beneficial. Their 'Lipi' will be of great use in economising time to students, press reporters etc.

Harilal K. Mehta Advocate, F. I. Cert A.
Legal & Commercial Expert.
Instructor of Commerce, Wankaner High School.

I have tested the phonetic system of Short-Hand invented by Mr. L. P. Jain in various Indian vernaculars as well as in English. The demonstration was given by Messrs Chandanmal Kochar and Ramniklal Chatwani and the same proved to be of the highest satisfaction to my self. I am exceedingly pleased to see that this system applies to a number of Indian as well as European languages. In my opinion this system will supercede in the long run all the Short-Hand system at present existing in India and will stand as a pilot system in the whole world in general and in India in particular.

It is a matter of great pride for the Indians that this universal system of Short-hand has been invented by an Indian. I am quite confident that the system will attain highest success in a very near future.

The system is so important and admirable that I am going to Introduce the same in my Classes from the next term I earnestly recommend the system to all institutions preparing students for commercial life.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Keshavlal L. Oza, Senior Professor of English, Bahauddin College, Junagarh (Kathiawar)

I have much pleasure in bearing witness to the utility of the new phonetic Short-hand invented by Mr. L. P, Jain of Beawar. It outdistances Pitman's System of Short-hand by its applicability to all modern languages and by its easy acquisition in three months as against three years of sustained effort needed for acquiring cultivated ease in transcribing a speech in Pitman's System. In the circumstances, the new phonetic system, of which demonstrations were given at Junagadh to-day by Messrs Chandanmal Kochar and Ramniklal Chatwani of Beawar, richly deserves popular support.

Noormohmmed R. Merchant, M. A., Dharmendrasingh College, Rajkot.

I have pleasure to state that the trancription from Persian into the phonetic method an innovation of Mr. L. P. Jain is highly commendable.

K. J. Gandhi, State Engineer, Junagadh.

.........I was impressed the intellegent way in which they demonstrated their new Short-hand system which can be adopted in the case of any language. I wish them every success.

Mr. Pandya, Engineer-In-Chief, Gondal Railway.

This is to certify that Messrs R. G. Chatwani and Chandanmal Kochar were tested for their Short-hand in Gujrati and inspite of new engineering words they were found quite able to write out and speak verbatim.....

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

The Education Department, Porbandar State.

We have witnessed with very great pleasure the Short-hand demostrations given this after-noon by Messrs Chandanmal Kochar and Ramniklal Chatwani in the presence of Bhavsinhji High School and H. M. Middle School teachers and boys......Since this system is based on Phonetics, it is easy for any one who has studied and secured mastery in it, to transcribe any language. We dictacted passages from Gujrati, Hindi, English and French and were greatly surprised that the transcriptions were faithful. The system has been invented by an Indian and that too is a very commendable feature about it.

Sd. by the Chief Education Officer.

The Retired Assit. Revenue Commissioner, Porbandar State.

......We certify them (Messrs. C. M. Kochar and R. G. Chatwani) without any doubt and hesitation the Phonetic System of Short-hand is quite useful in any case of various languages. We wish them every success.

K. N. Shah M. A., Head Master, Daji Raj High School, Wardhwan City.

......The Lipi is an admirable invention of Mr. Jain of Beawar. I dictated two passages one in English and the other in Gujrati and they were transcribed by the gentlemen with very commendable speed. The Lipi is bound to be universally useful as it comprehends all the languages of the world and the transcribtion saves a great deal of time. The invention being purely an Indian one deserves encouragement every where in India and I wish it all the success it so richly deserves

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

વિદ્યાધિકારી સાહેબ, ગોંડલ સ્ટેટ.

તા. ૧ જુલાઈ ૧૯૪૦

આજરોજ ભાઈશ્રી ચંદનમલ તેમજ ભાઈશ્રી રમણીકલાલે સંકેત-લિપિના પ્રયોગો અમારી પાસે બતાવ્યા.

વિદ્યાર્થી, વિદ્યાર્થિનીઓની સમક્ષ પણ તે પ્રયોગો થયા. શિક્ષકો પણ હાજર હતા. આ બધા પ્રયોગો ઉપરથી એટલું તો સ્પષ્ટ થાય છે કે, જે સંકેત–લિપિનો પ્રચાર કરવા ઈચ્છે છે તે અતિ ઉપયોગી હોવા ઉપરાંત પદ્ધતિ ઘણી સરલ છે એટલે તરત શીખી શકાય એવી છે.

અમે પોતે તેઓને અંગ્રેજી ને ગુજરાતી લખાવી જોયું. ગુજરાતીમાં અમે ભાષણ કરતા ગયા અને તેઓ લખતા ગયા. અમારી બોલવાની પદ્ધતિ વેગવાળી હોવા છતાં, તેમજ અમારા ઉચ્ચાર ને શબ્દોથી તેઓ વિશેષ પરિચયવાળા ન હોવા છતાં, ભૂલ વિના તેઓ એ વક્તૃત્વને પોતાની સંકેતલિપિમાં ઉતારી શક્યા. જે અમે તેઓની પાસે વંચાવી જોયું. તે એકદમ તેઓ વાંચી શક્યા.

અંગ્રેજી પણ અમે Recite–બોલતા ગયા તેમ તેમ તેઓ એજ સંકેત લિપિમાં લખતા ગયા. અંગ્રેજી ભાષાનું તેઓને એવું જ્ઞાન ન હતું છતાં માત્ર ઉચ્ચાર ઉપર લક્ષ રાખીને તેઓ આબાદ રીતે પાછું વાંચી બતાવતા હતા.

આ સંકેત લિપિનો ગુજરાતી ઉપરાંત બીજી ભાષામાં પણ ઉપયોગ થઇ શકે છે એ તેની વિશિષ્ટતા છે. જો કે ઉચ્ચાર ભેદ અને જોડણીમાં ફરક હોવાને લીધે ક્યાંક ક્યાંક અંગ્રેજીમાં ટુંકું ટુંકું બોલી–લખી શકાય; પણ અંગ્રેજીમાં એક્ષપર્ટ–નિષ્ણાતો લખે ને વાંચે તો તેમાં ફેર આવવાપણું ન રહે.

આ લિપિ વિદ્યાર્થીઓને અવશ્ય શીખવવા જેવી છે. પરિણામે એ લિપિનો અર્થ સારે એવું આમાં અમને શુભ ચિન્હ જણાય છે. તેટલા ખાતર પણ આ સંકેતલિપિને સીધી રીતે સહાય કરવી એ દેશભક્તિ ઉપરાંત ભાષાભક્તિ પણ છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

આ લિપિનો અમે વિજય ઇચ્છીએ છીએ. અને તે ઉપરથી હિંદભરમાં કોઇએક અખંડ **એકલિપિ** પરિણમે એમ અમે પ્રાર્થીએ છીએ.

નવસુખરામ મનસુખરામ વસાવડા, પર્સનલ આસિ. ટુ ધી ચીફ એજ્યુકેશનલ ઓફિસર, જુનાગઢ સ્ટેટ.

મી. એલ. પી. જૈને તૈયાર કરેલી સંકેત લિપિના પ્રચારકો મેસર્સ ચંદનમલ કોચર અને આર. જી. ચટવાણી આજરોજ અમોને મળતાં તેમની સંકેતલિપિની ચકાસણી કરવા માટે અમોએ એક ગુજરાતી ફકરો બન્ને પ્રચારકોને ઉતરાવ્યો. જે તેમણે સંતોષકારક ઝડપથી ઉતારી અમોને વાંચી સંભળાવ્યો. સ્વર અને વ્યંજનનો સંકેત ગોઠવી આ લિપિ તૈયાર કરવામાં આવેલી હોઈ, ગમે તે ભાષાનો ઉતારો સરળતાથી થઈ શકે છે. આ લીપીનો બ્હોળો પ્રચાર થાય એમ હું ઇચ્છું છું.

શ્રી. પ્રાણજીવન મોરારજી શાહ, ડેપ્યુટી એજ્યુ૦ ઇન્સ્પે. સાહેબ, રાજકોટ

આજે બાવાજીરાજ કન્યાશાળામાં કેટલાંક શિક્ષિકા બહેનો સમક્ષ બ્યાવર ગુરૂકુળના છાત્ર ભાઇ **ચંદનમલ કોચર** અને પાડોશના પડધરી ગામના **રમણલાલ ચતવાણી**નો અમે પરિચય કરાવ્યો. પ્રાચીન ગુરૂકુળ અને આજના ગુરૂકુળની સરખામણી કરી. આ બે ભાઈના પરિચયમાં ખાસ એ વાત હતી કે આ બે ભાઈ ઓએ, બ્યાવરમાંની એક સંસ્થા કે જે ભાઈ પૂનમચંદ ખીંવસરા નામના પરમ શીલવંત અને કલાવિલાસી જૈન ભાઈ ચલાવે છે ત્યાં **ગુજરાતી સંકેત લિપિ, હિંદી સંકેત લિપિ** માત્ર ત્રણ માસમાં ઘણી સરળતાથી તેમણે પસાર કરી છે. આટલી નાની વયમાં આ કામ આ બે ભાઇનું અસાધારણ ગણાય.

પ્રથમ એક બહેને હિંદી વાચન કર્યું. જે આ બંને ભાઈ એ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

સંકેત લિપિમાં ઝીલી વાંચી સંભળાવ્યું. બહેનો ચકિત થઇ. તે પછી ગુજરાતી વાચન વગેરે થતાં તેમણે સંકેત લિપિમાં ઝીલી પ્રગટ કર્યું. ભારતમાં આવી લિપિના શોધક સ્વદેશી બંધુ હોય અને તેમાંથી આવા શિષ્યો નીકળે એ કામ ગૌરવશાળી છે. સૌ પ્રસન્ન થયાં.

એઓનો પરિચય, ગુરૂકુળ–મહત્તા, કાળની બલિહારી એ વિષે અમે જે પ્રથમ પ્રસ્તાવ કરેલો તે પણ આ બંને ભાઇએ સંકેત લિપિમાં આવાજ ખેંચી અમને વાંચી સંભળાવ્યો. હજી આ બંને ભાઈઓ ઘણા આગળ વધવાનું જણાવે છે. તેમની પાસેથી છાપેલી બુકોના ૩–૩ ભાગ આ લીપી શીખનારને ઘણા ઉપયોગી છે. આ બંને ભાઈઓ કાઠીયાવાડ ગુજરાતમાં આ લિપિનો પ્રચાર કરવા ગુરૂ–આજ્ઞાથી નીકળ્યા છે તે સફળ થાઓ અને તેમના પ્રચારમાં તેમને ધન, યશ અને માનસિક આહ્લાદથી સંતોષ મળો એવી અમારી હાર્દિક ભાવના છે. દરેક કલારસિક ભાઈ આવા સ્વદેશી ભાઈને સહકાર આપે એવી અમારી ખાસ ભલામણ છે.

બી. એચ. દવે. એમ. એ. હેડમાસ્તર, સગ્રામજી હાઇસ્કૂલ, ગોંડલ.

આ લખી આપતાં સંતોષ થાય છે કે, શ્રી ચંદનમલે આજે સગ્રામજી હાઇસ્કૂલમાં પોતાની 'સંકેત લિપિ'થી જુદી જુદી ભાષાઓને અક્ષરશઃ શુદ્ધ લખી આપવાના પ્રયોગો કરી બતાવ્યા હતા.

આપણી દેશી ભાષાઓમાં સાંકેતિક લિપિ લખવાનું ધોરણ જે હાલમાં દેખા દેવા માંડયું છે તેમાં આ પદ્ધતિનો એક જબરો હિસ્સો ગણી શકાય. આ પદ્ધતિની વિશેષતા એ છે કે, શબ્દોના ઉચ્ચારણને અનુસરીને એ લખાતી હોવાથી તમામ ભાષાઓને એમાં ઉતારી શકાય એમ છે. અભ્યાસ પડતાં આ પદ્ધતિ સરળ અને ઉતાવળથી અજમાવી શકાય એમ લાગે છે.

આપણા દેશમાંથી એક દેશીએ આ મૌલિક પદ્ધતિ શોધી કાઢી સમય અને મહેનત બચાવવાનો જે સ્તુત્ય પ્રયાસ કર્યો છે એ સર્વથા અભિનંદનીય છે. ખરેખર તેને પુરસ્કાર મળવો જોઈએ એમ અમારું માનવું છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

જાદવજી માવજી, યાજ્ઞિક. તાલુકા માસ્તર, ગોંડલ.

શ્રી ચંદનમલ તેમજ શ્રી રમણિકલાલે આજરોજ સંકેતલિપિનો પ્રયોગ અમારી રૂબરૂમાં કરી બતાવ્યો છે.

આ સંકેતલિપિનો પ્રયોગ ઝડપથી લખવા માટે ઘણોજ ઉપયોગી છે. ભાષણ વગેરેના ઝડપી ઉતારાઓ કરવા માટે આ સંકેતલિપિ બહુજ સરસ છે. અમે તેમના બહોળા પ્રચાર માટે આ લિપિની ફત્તેહ ઇચ્છીએ છીએ.

શ્રી બચુભાઇ, આચાર્યઃ બાકુંવરબા બાલમંદિર, ગોંડલ

...સંકેતલિપિનું કામ જોયું. આજે રાષ્ટ્રીય ભાષાના પ્રચાર માટે આખા દેશમાં જે પ્રયાસો થઈ રહ્યા છે એ સાથે આ લઘુલિપિનો વિકાસ અને પ્રચાર થાય એ પણ ખૂબ આવશ્યક છે. સાહિત્યકારો, વિદ્વાનો, પત્રોના સંચાલકો અને ઉતારા લેનારાઓને તો આની ખૂબજ આવશ્યકતા છે. આ ભાઇઓને જોઇતો સહકાર–સાથ બધે સ્થળેથી સાંપડે અને તેમને સફળતા મળે એમ ઇચ્છું છું. તેમને રાષ્ટ્રીય ભાષાની આ આબાદી માટે ધન્યવાદ આપું છું.

શ્રી નરેન્દ્રભાઇ, આચાર્યઃ બાલમંદિર, જામનગર.

આજે સંકેતલિપિનું કામ જોયું. હિન્દી, ગુજરાતી તથા અંગ્રેજી ભાષાનું સંકેતલિપિનું કામ સુંદર અને વખાણવા લાયક છે.

હિન્દમાં એમની પ્રવૃત્તિને સફળતા મળે, એવી આશા રાખું છું.

વલ્લભદાસ પી. અમલાણી, સુપ્રી૦ ઠા. હરીદાસ ભીમજી પ્રાગજી લોહાણા બાળાશ્રમ–પોરબંદર

શ્રી ચંદનમલ અને શ્રી રમણીકલાલે આજરોજ અહિં આવી એલ. પી. જૈનની 'સંકેતલિપિ'ના પ્રયોગો દરેક ભાષામાં ઘણીજ સરળતાપૂર્વક અમોને તથા આ સંસ્થાના વિદ્યાર્થીઓને સમજાવ્યા છે.

એકંદર આ જાતની બીજી ભાષાઓની હરોળમાં આ સંકેતલિપિ ઘણીજ સહેલી અને સરસ છે. તેનો ખૂબ પ્રચાર થાય એમ ઇચ્છું છું.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

શ્રીમતી સુશીલા, લેડી, સુપ્રી૦ વનિતા વિશ્રામ, રાજકોટ

આજરોજ શ્રી ચંદનમલ અને શ્રી રમણિકલાલ અહિં આવ્યા ત્યારે મેં તેઓને એક ગૂજરાતી ફકરો વાંચી સંભળાવ્યો. તેઓએ તે L. P Jain સંકેતલિપિમાં સંતોષકારક રીતે લખ્યો હતો. આ લિપિમાં તેઓની પ્રગતિ જોઇ ભવિષ્યમાં તેઓ ફત્તેહમંદ નીવડશે એવી આશા રાખી શકાય.

જમુભાઈ જી. પંડયા, લેક્ચરર ઈન સંસ્કૃત, ધર્મેન્દ્રસિંહજી કૉલેજ, રાજકોટ

ભાઈશ્રી ચંદનમલજી તથા રમણિકલાલે આજે ગુજરાતી લઘુ-લિપિ (શોર્ટહેન્ડ)નો પ્રયોગ કરી બતાવ્યો. એમને જે ફકરો લખાવવામાં આવ્યો હતો તે તેઓ સારી રીતે લખી શકયા હતા. ગુજરાતી જેવી એમની અપરિચિત ભાષામાં એમણે જે લખાણ એ લિપિની મદદથી કર્યું એ પ્રશંસનીય લેખાય. આ લિપિની આવશ્યકતા આ યુગમાં ઘણા અનુભવી વેપારીઓ અને રાજનીતિજ્ઞોએ સ્વીકારેલી છે. એમની આ સંકેતલિપિનો લાભ ઘણાઓ લ્યે એમ ઇચ્છું છું.

શ્રી. જેઠાલાલ રૂપાણી વકીલ, સેક્રેટરીઃ દશાશ્રી. વણિક બોર્ડિંગ હાઉસ—જુનાગઢ.

એલ. પી. જૈનની સંકેતલીપીના પ્રચારક શ્રી. ચંદનમલ તથા મી. આર. જી. છતવાણી અમારી પાસે આવેલા. તેમણે ગુજરાતી, હિંદી તેમજ અંગ્રેજી ભાષાનાં ડીકટેશન પરથી શોર્ટહેન્ડ લીપીમાં ત્વરાથી લખી અમોને વાંચી સંભળાવેલ છે જેથી અમોને તેઓનું કામ સારૂં જોવામાં આવેલ છે. આવી સંકેત લિપિનો પ્રચાર વધુમાં વધુ થાય એ ઇચ્છવા યોગ્ય છે. આ ભાઇઓના કામથી અમોને ઘણો સંતોષ થયો છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પૂર્ણચંદ્ર દક, આચાર્ય: શ્રી જૈન ગુરૂકુળ પાઠશાળા, રાજકોટ.

ભાઇશ્રી ચંદનમલજી કોચર અને રમણિકલાલજીએ એલ. પી. જૈનની લીપીનો મને પરિચય કરાવ્યો જેથી મને ઘણો આનંદ થયો. માનનીય શ્રી. ખીંવસરાજી (એલ. પી. જૈન) ના આ અદ્ભુત આવિષ્કારથી ભારતનો તથા હિંદી ભાષાનો મહાન ઉપકાર થયો છે, અને ભવિષ્યમાં થવા સંભવ છે. શ્રી ખીંવસરાજી એક મૌન કાર્યકર્તા અને ચુસ્ત જૈન છે. તેમની શાન્ત સાધનામાં દેશને એક આશ્ચર્યકારી વસ્તુ પ્રાપ્ત થઈ છે.

શ્રી. કોચરજીએ વિદ્યાર્થીઓ સમક્ષ બોલાતું મારૂં ભાષણ શબ્દશ: નોટ કરી મને બતાવ્યું જે મને સંપૂર્ણ સફલ માલમ પડયું.

શોર્ટહેન્ડનો પ્રથમ ભાગ ગુજરાતીમાં પ્રગટ કર્યો છે. જેથી ગૂર્જર પ્રાન્તીય બંધુઓને પણ લાભ મળશે. ગુજરાતી ભાષણ પણ બરાબર નોટ કરી અમને બતાવ્યું છે. આ પ્રયાસ માટે શ્રી પૂનમચંદજી ખીંવસરા અભિનંદનને પાત્ર છે.

ગુણવંતરાય લાલજી ગણાત્રા, તંત્રી ‘જય સૌરાષ્ટ્ર’
સાપ્તાહિક, રાજકોટ

જાણીતા સંકેત લિપિ (શોર્ટ હેન્ડ) ના ઉત્પાદક શ્રી. એલ. પી. જૈનના બે શિષ્યો શ્રી. ચંદનમલ અને શ્રી. રમણિકલાલને મળતાં ખૂબ આનંદ થયો. બંને ભાઇઓ સાથે સંકેત લિપિ બાબતમાં ખૂબ ચર્ચા થઇ અને ભાઇશ્રી જૈને તૈયાર કરેલ સંકેત લીપી સંબંધીની માહિતી તેઓ પાસેથી મેળવી.

બીજી સંકેત લીપીઓ જ્યારે એક ભાષા પૂરતી જ હોય છે ત્યારે ભાઇશ્રી જૈને તૈયાર કરેલી સંકેતલિપિ ગમે તે ભાષામાં ઉપયોગમાં આવી શકે છે. આ તેમની ખાસ વિશિષ્ટતા છે.

બીજી સંકેત લિપિઓ સાથે સરખાવતાં આ સંકેતલિપિ ઘણી જ સરળ અને ઝડપથી કામ થઇ શકે તેવી માલુમ પડે છે. આવી ઉત્તમ લિપિના આવિષ્કાર બદલ શ્રી. જૈનને અભિનંદન અને ઉત્તરોત્તર ખૂબ પ્રચાર થાય તેવી અભિલાષા સાથે..............

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

શ્રી જૈન વીરાશ્રમ, બ્યાવર

ના આશ્રયે ચાલતી

એલ૦ પી૦ જૈનની સંકેતલિપિ (શોર્ટહેન્ડ) કલાસમાં

સ્થાનીય વિદ્યાર્થીઓ સિવાય ભિન્ન ભિન્ન રાજ-રજવાડા તરફથી આવી

ઉત્તીર્ણ થએલ પરીક્ષાર્થીઓની નામાવલી

નંબર	નામ	વિભાગ Depart-ment.	અભ્યાસક્રમ	સ્પીડ	ભાષા
	(કોટા સ્ટેટ)				
૧	શ્રી લાલચન્દ શર્મા	પોલીસ	૭ મહિના	૧૦૦	હિન્દી
૨	,, હીરાલાલ એજલ	,,	,,	,,	,,
૩	,, દેવીસિંહ રાજપૂત	,,	,,	,,	,,
૪	,, કૃષ્ણચન્દ્ર કાયસ્થ	,,	,,	,,	,,
૫	,, ધ્રુવપ્રસાદ શર્મા	,,	,,	૧૦૦	,,
૬	,, અહમદુલ્લા ખાંન	,,	,,	૯૦	,,
	[બિલાસપુર સ્ટેટ (શિમલા હિલ્સ)]				
૭	શ્રી ચાંદસિંહ રાજપૂત	કલર્ક	૭ મહિના	૧૦૦	હિન્દી
	[મંડી સ્ટેટ (શિમલા હિલ્સ)]				
૮	શ્રી કપૂરચન્દ	કલર્ક	૭ મહિના	૧૧૦	હિન્દી
	મસૂદા સ્ટેટ				
૯	શ્રી રતનસિંહ જૈન	કલર્ક	ત્રણ મહિના	૮૫	હિન્દી
૧૦	,, ચન્દ્રસિંહ રાજપૂત				,,

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

મહિયર સ્ટેટ (સી૦ આઈ૦)

૧૧	શ્રી પી૦ ડી૦ શર્માં	કલર્ક	આઠ મહિના	૧૨૦	હિન્દી
				૮૦	અંગ્રેજી
૧૨	,, આર૦સી૦ મિશ્રા	,,	૭ મહિના	૧૦૦	હિન્દી

ટહેરી ગઢવાલ

૧૩	શ્રી રતનમણિ શર્માં	કલર્ક	ચાલુ અભ્યાસ	......	હિન્દી
૧૪	,, રતનસિંહ રાવત	,,	,,	......	,,

ગ્વાલીયર સ્ટેટ

૧૫	શ્રી શ્યામનારાયણ ગુપ્તા	ગ્વાલિયર સ્ટેટની કંપીટીશનની પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થઇ હાઇકોર્ટમાં હિન્દી સ્ટેનોટાઈપીસ્ટ થયા.
૧૬	,, ગણપતરાવ મોદી	
૧૭	,, મહમદ અસકર	
૧૮	,, કિશોરીમોહન	સંકેતલિપિની પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થવાથી ઉચ્ચ નોકરીમાં પ્રોમોશન મળ્યું.
૧૯	ડા૦ શ્રી રામપ્રતાપ	
૨૦	શ્રી શ્રીકૃષ્ણસિંહ	

ઊપર લખેલ તથા સ્થાનીય વિદ્યાર્થીઓ સિવાય આબૂ, મદ્રાસ, ચિત્તોડ, તારાગઢ, ખરવા આદિ અનેક શહેરોના વિદ્યાર્થીઓએ યોગ્યતાપૂર્વક હિંદી સાહિત્ય સમ્મેલનો, લેજિસ્લેટિવ કૌંસિલો અને એડવાઈજરી બોર્ડોમાં રિપોર્ટ લઈ અનેક પ્રશંસાપત્રો પ્રાપ્ત કરેલ છે અને એમાંથી કોઇ કોઈ રિપોર્ટરે તો દસ રુપીયા પ્રતિ દિનને હિસાબે રિપોર્ટો લીધા છે અને લઈ રહ્યા છે.

पुस्तकालय
गुरुकुल कांगड़ी

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

एल्. पी. जैन ह्यांची संकेत लिपी

हिन्दी प्रथम भाग	०-८-०	
,, दुसरा भाग	१-४-०	
,, तिसरा भाग	२-०-०	
English Book I	1-12-0	or 1 s.
English Pocket Edition	1-8-0	
(To be learnt after Book I)		or 2 s.
,, on imitation art paper ...	2-0-0	
		or 3 s.
गुजराती प्रथम भाग	०-८-०	
,, दुसरा भाग	१-४-०	
मराठी प्रथम भाग	०-८-०	
,, दुसरा भाग	१-४-०	

पुस्तकें मिळण्याचें ठिकाण :—

एल्. पी. जैन,

ब्यावर (अजमेर)

मुद्रकः– स. रा. सरदेसाई, बी.ए., एल्एल्.बी., नवीन समर्थ विद्यालयाचा 'समर्थ भारत' छापखाना, ४१ बुधवार, पुणें २
प्रकाशकः—एल्. पूनमचंद जैन, ब्यावर (अजमेर).

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar